

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT
ÜLDAJALOO OSAKOND

Siim Sõkkal

KOHTUPROTSESSID RIIGIREETMISE EEST ROOMAS HILISE VABARIIGI JA
VARASE KEISRIRIIGI AJAL

Magistritöö

Juhendaja dotsent Mait Kõiv

TARTU
2016

Sisukord

1	Sissejuhatus	5
1.1	Allikad	8
1.2	Historiograafia	9
2	Riigireetmissüdistused ja -seadused hilise vabariigi ajal	12
2.1	Perduellio	13
2.2	Lex Mamilia	14
2.3	Lex Appuleia	15
2.4	Lex Varia	16
2.5	Lex Cornelia	16
2.6	Kokkuvõte	17
3	Kohtuprotsessid riigireetmise eest hilise vabariigi ajal	18
3.1	Teise sajandi lõpp eKr.	18
3.2	90ndad aastad eKr.	21
3.3	80ndad aastad eKr.	23
3.4	70ndad aastad eKr.	25
3.5	60ndad aastad eKr.	25
3.6	50ndad aastad eKr.	27
3.7	Kokkuvõte	28
4	Kodusõdade periood	30
4.1	Caesari diktatuur	30
4.2	Aastad 44 eKr.-27 eKr.	32
4.3	Kokkuvõte	34
5	Varane keisririik	35
5.1	Lex Julia	35

5.2	Senat ja keisrikohus	36
5.3	Kohtuprotsessid Augustuse valitsusajal	37
5.3.1	Gaius Cornelius Gallus	38
5.3.2	Marcus Primus	39
5.3.3	Fannius Caepio ja Varro Murena	41
5.3.4	Iullus Antonius	42
5.3.5	Gnaeus Cornelius Cinna Magnus	43
5.3.6	Lucius Aemilius Paullus	43
5.3.7	Titus Labienus	44
5.3.8	Cassius Severus	44
5.4	Kokkuvõte	45
6	Kohtuprotsessid riigireetmise eest keiser Tiberiuse valitsusajal.....	47
6.1	Aasta 15 pKr.....	48
6.2	Aasta 16 pKr.....	50
6.3	Aasta 17 pKr.....	52
6.4	Aasta 18 pKr.....	53
6.5	Aasta 20 pKr.....	53
6.6	Aasta 21 pKr.....	55
6.7	Aasta 22 pKr.....	57
6.8	Aasta 23 pKr.....	58
6.9	Aasta 24 pKr.....	58
6.10	Aasta 25 pKr.....	60
6.11	Aasta 26 pKr.....	61
6.12	Aastad 27 ja 28 pKr.....	62
6.13	Aasta 30 pKr.....	62

6.14	Aasta 31 pKr.	63
6.15	Aasta 32 pKr.	65
6.16	Aasta 33 pKr.	67
6.17	Aasta 34 pKr.	67
6.18	Aasta 35 pKr.	67
6.19	Aasta 37 pKr.	68
6.20	Kokkuvõte.....	68
7	Kohtuprotsessid keiser Tiberiuse valitsusajal võrreldes hilise vabariigi ja Augustuse valitsusajaga	70
8	Kokkuvõte.....	74
9	Kasutatud kirjandus.....	77
10	Treason Trials in Rome during the Late Republic and the Early Principate	85
11	Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	92

1 Sissejuhatus

Rooma riigi ajalugu jaguneb kolmeks perioodiks – kuningriik (753 eKr.-509 eKr.), vabariik (509 eKr.-27 eKr.) ja keisririik (27 eKr.-476 pKr.). Vabariigi ja keisririigi perioodid jagunevad omakorda kaheks. Varane vabariik (509 eKr.-146 eKr.) ja hiline vabariik (146 eKr.-27 eKr.). Keisririik jaguneb printsipaadiks (27 eKr.-284 pKr.) ja dominaadiks (284 pKr.-476 pKr.). Kõik perioodid nägid endale omast poliitilist korraldust ja seadustikku. Muutusi riigi eesotsas seisnud ametnikud ning koos poliitiliste muutuste ja uute territooriumide vallutamise muutus ka õiguskorraldus. Seadused ja kohtuprotsessid, mis puudutasid riigireetmist ja karistusi selle eest, eksisteerisid kõigil ajajärgudel.

Kuningriigi perioodil nähti riigireetmisena nii tegusid, mis kahjustasid kogukonda otseselt, kui ka tegusid, mida peeti jumalaid solvavaks ja mille tagajärjel riik sai nende viha läbi kahjustatud. Riigireetmiseseadus oli nii ilmaliku kui religioosse seaduse osa. Vabariigi ajal olid seadused, mis käsitlesid riigireetmist, mõeldud kaitsma riiki kahte sorti ohu eest. Esiteks määras seadus karistused igasuguse sõjaväelise tegevuse eest, mis riiki kahjustas, teiseks tegude eest, mida nähti Rooma rahva väarikust vähendavana. Teod, mida võidi tõlgendada väarikust vähendavana, jäid seadustes täpsustamata ning võimaldasid seeläbi süüdistada riigireetmises kõiki, kes saatsid korda teo, mida süüdistaja suutis Rooma rahva väarikust vähendavana defineerida. Keisririigi seadustikku võeti vabariigi aegsed seadused riigireetmise kohta üldiselt üle, kuid lisati keelatud tegusid ning lisaks riiki kahjustavatele tegudele hakati karistama ka tegude eest, mis kahjustasid kuidagi keisri mainet.

Käesoleval tööl on seega kolm eesmärki. Esiteks uurida hilise Rooma vabariigi viimastel aastakümnetel toimunud riigireetmist käsitlevate kohtuprotsesside olemust. Millised olid süüdistuste põhjused ning kui tihti süüdistati riigireetmises isikut, kes oli oma tegevusega seadnud ohtu riigi heaolu, ja kui sageli kasutasid riiki juhtivad ametnikud laia tõlgendusega riigireetmissüüdistusi poliitiliste vastaste kõrvaldamiseks?

Töö teiseks eesmärgiks on uurida milliseid muutusi teid Caesarid diktatuur ning Augustuse printsipaati ning kuidas erinesid kohtuprotsessid riigireetmise eest hilise vabariigi ja varase keisririigi ajal. Soovin selgitada, kas muutused riigireetmiseseadustes

ja riigi juhtimises tõid kaasa poliitiliselt motiveeritud süüdistuste kasvu Caesari ja eriti Augustuse valitsusajal, võrreldes hilise vabariigi viimaste kümnenditaga.

Kolmandaks soovin uurida lähemalt keiser Tiberiuse valitsusajal toimunud kohtuprotsesse ja nende tagamaid. Antiikautorid kujutavad Tiberiust pahatahtliku valitsejana, kes süüdistas riigireetmises kõiki oma potentsiaalseid vaenlasi, mille tagajärjel hukkus palju silmapaistvaid roomlasi. Seetõttu soovin tööga esitada selgema pildi Tiberiuse valitsusajal toimunud ning tuua võrdluse Augustuse valitsusaja ja hilise vabariigiga. Püüan seeläbi anda vastuse küsimusele, kas Tiberiuse valitsusajal toimunud riigireetmist käsitlevad kohtuprotsessid olid oma olemuselt ja sageduse poolest eelnevatest niivõrd erinevad nagu jääb allikaid lugedes mulje.

Töö olen jaganud kuueks osaks. Esiteks annan ülevaate erinevatest seadustest, mida vabariigi ajal kasutati kohtuprotsesside puhul, kus süüdistuseks oli riigireetmine. Vaatan põhjuseid, miks seadused välja anti, kes seadused välja andsid, mis oli seaduste sisu ning kuidas uued seadused muutsid olemasolevat kohtusüsteemi.

Teises osas vaatan hilise vabariigi viimast kuut aastakümnet eesmärgiga anda ülevaade teadaolevatest kohtuprotsessidest, kus süüdistuseks oli riigireetmine. Seejuures proovin tuvastada, millise seaduse alusel süüdistus esitati ning millised olid kohtuprotsessi tagamaad. Kuna teod, mida võis pidada rahva vääriskust vähendavaks olid süüdistaja defineerida, kasutati süüdistusi riigireetmise eest ka poliitiliste vastaste kõrvaldamiseks. Seega on hilist vabariiki käsitleva osa üheks eesmärgiks leida, kui suur oli poliitilistel põhjustel esitatud süüdistuste osakaal ja kui paljudel juhtudel seisis kohtu ees tegelikult riigi jaoks ohtlik ametnik.

Töö kolmandas osas käsitlen vabariigi ja keisririigi vahele jäänud kodusõdade perioodi ning Gaius Julius Caesari diktatuuri. Vaatan, milliseid kohtuprotsesse on võimalik tuvastada ja kuidas kohtud antud perioodil toimusid.

Neljas peatükk käsitleb keiser Augustuse valitsusaega ning muudatusi seadusandluses. Suuremat tähelepanu pööran keiser Augustuse valitsusajale kuna sel perioodil loodi Roomas uus võimustruktuur ning riigi eesotsas hakkas senati asemel seisma üks valitseja. Sellest tulenevalt muutus ka riigireetmist käsitlevate kohtuprotsesside olemus. Valitseja jaoks kahjulikke isikuid peeti uue valitsuse ajal riigireeturiteks ning kohtuprotsessid hakkasid olema rohkem mõjutatud poliitikast.

Seega on eesmärgiks uurida, kui suurt mõju avaldas keiser kohtuprotsessidele, mis tegelesid riigireetmisega, ja kui tihti olid süüdistatavateks tema vaenlased.

Viiendas osas uurin lähemalt keiser Tiberiuse valitsusajal toimunud kohtuprotsesse ja nende tagamaid. Nagu eelnevalt mainitud, kujutavad antiikautorid Tiberiust pahatahtliku valitsejana, kes süüdistas riigireetmises oma võimalikke vaenlasi. Töö selle osa eesmärk on sarnane Augustuse valitsusaega käsitleva osaga. Soovin uurida kohtuprotsesse riigireetmise eest, mis Tiberiuse ajal aset leidsid ning selgitada kas kohtu ees olid tõepoolest valdavalt isikud, keda keiser oma vaenlasteks pidas, või tegelesid kohtuprotsessid süüdistustega, kus kohtualune oli riiki kahjustanud tegudega, mis ei olnud otseselt valitseja vastu suunatud.

Töö viimases peatükis annan ülevaate tulemustest ning vastan küsimusele, kas keiser Tiberiuse ajal toimunu erines varasemast olukorrast nii palju, nagu jääb allikaid lugedes mulje. Toon välja, kuidas muutus süüdistuste olemus erinevatel perioodidel ning mis olid selle põhjused. Kui Tiberiuse valitsusajal olukord tõepoolest radikaalselt muutus, soovin leida vastust küsimusele, mis seda põhjustas.

Ajaliselt on töö piiritletud ajavahemikuga 109 eKr.-37 pKr. Töö algusdaatum on valitud sellest lähtuvalt, et järgnev aastakümme on esimene, mille puhul on võimalik luua ülevaade terve kümnendi kohtuprotsessidest, mille sisuks oli riigireetmine. Töö lõpuks on valitud keiser Tiberiuse viimane valitsusaasta.

Töö käsitleb seega peaaegu 150 aasta pikkust perioodi, mille sisse jääb nii ajajärke mil riigis oli stabiilne valitsus kui ka rahutuste, sõdade ja diktatuuride perioode. Sellest tulenevalt varieerusid ka olukorrad millistes riigireetmissüüdistusi esitati. Riigile ohtlikel perioodidel võis senat kuulutada välja eriolukorra ning jõustada määruse, mis andis magistraatidele õiguse ilma kohtuta hukata riigi jaoks ohtlikke isikuid.¹ *Senatus consultum ultimum*, mis oli selle määruse nimi, eemaldas magistraatide võimule seatud piirangud. Kaootilisel kodusõdade perioodil esineb samuti olukordi, kus hukkamisi viidi läbi kiirkorras. Samuti esitati antud perioodil riigireetmissüüdistusi ilma, et süüdistatut oleks olnud võimalik kohtu ette tuua, ning kohtuprotsessi ei toimunud. Kuna valdav osa vaatluse alla tulevast 150 aastast oli rahulik ning töö eesmärgiks on võrrelda erinevaid kohtuprotsesse, kus kaks osapoolt olid kohtus esindatud, tulevad töös lähema vaatluse

¹ Magistraat oli Roomas kõrge riigiametnik.

alla ainult kohtuasjad, mis toimusid normaalses poliitilises olukorras. Tööst jäävad välja olukorrad, kus riigireetmises süüdistatu hukati kiirkorras ja valitsuse poolt antud eriõiguste raames. Tiberiuse valitsusajal esines olukordi, kus seaduserikkujad surid enne kohtuprotsessi algust või sooritasid enesetapu enne kui neile saadi kohtu ees süüdistus esitada. Antud juhtumid ei jää samuti käesoleva töö raamidesse.

1.1 Allikad

Hilise vabariigi puhul on peamisteks allikateks kohtuprotsesside uurimisel Rooma oraatori ja riigimehe Marcus Tullius Cicero teosed. Cicero esines tihti kohtus süüdistaja või kaitsja rollis ning avaldas hiljem oma kuulsamad kohtukõned. Osa tema töid käsitleb kohtuasju, kus kohtualust süüdistatakse riigireetmises ning lisaks sellele vihjab ta oma kõnedes varasematele süüdistatutele, nende tegudele ja saatusele. Kuna Cicero oli tegev hilise vabariigi viimastel aastakümnetel, on tema teosed perioodi uurimisel headeks allikateks. Valdavast osast tema töödest on loodud ingliskeelsed tõlked, mida olen käesolevas töös kasutanud. Tõlgitud tekstid on tehtud kättesaadavaks internetis Perseus Digital Library läbi.² Tegu on Massachusettsi osariigi Tuftsi Ülikooli projektiga, mis muudab digitaalselt kättesaadavaks humanitaarteaduste jaoks olulisi materjale.

Augustuse valitsusaega uurides on tähtsamateks allikateks Cassius Dio „Rooma ajalugu“ ja Gaius Suetonius Tranquilluse „Keisrite elulood“. Mõlemad teosed on kirjutatud tunduvalt pärast Augustuse valitsusaega. Keisriga kaasaegsete allikate puudumine, mis annaksid ülevaate ajastu poliitilistest oludest, on perioodi uurimisel üheks peamiseks probleemiks. Cassius Dio raamatud on tõlgitud inglise keelde ning tehtud kättesaadavaks Chicago Ülikooli poolt hallatava veebilehe kaudu.³ Suetoniuse „Keisrite elulood“ on kättesaadav ka eesti keelde tõlgituna.

Keiser Tiberiuse puhul on olulisemateks allikateks Tacituse „Annaalid“, millest kasutan ingliskeelset tõlget, ning varem mainitud Cassius Dio „Rooma ajalugu“ ja Gaius Suetonius Tranquilluse teos „Keisrite elulood“. Oma teoses käsitleb Tacitus põgusalt ka Augustuse valitsusaega. Tiberiusegi puhul pärinevad allikad keisri

² [WWW] <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> (07.05.2016).

³ [WWW] <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/> (07.05.2016).

valitsusajast hilisemast perioodist, kuid ajaline vahe Tiberiuse ning Tacituse ja Suetoniuse teoste vahel on väiksem kui Augustuse puhul.

Lisaks on allikatena kasutusel veel Quintus Asconius Pedianuse, Lucius Mestrius Plutarchuse, Lucius Annaeus Seneca, kes on tuntud kui Seneca Noorem, Marcus Velleius Paterculuse, Marcus Fabius Quintilianuse, Titus Flavius Josephuse, Titus Livius, Gaius Plinius Secunduse, tuntud kui Plinius Vanem, Ammianus Marcellinuse, Eusebius Sophronius Hieronymuse, Gaius Sallustius Crispuse ning Appianuse ja Straboni teosed. Peale nende olen kasutanud keiser Justinianuse seadustekogu ning anonüümse autori teost „*Rhetorica ad Herennium*“. Kõigi eelnimetatute puhul olen kasutanud nende teoste ingliskeelseid tõlkeid. Enamus allikaid on olnud kättesaadavad elektroonilisel kujul eespool nimetatud Perseus Digital Library ja Chicago Ülikooli hallatava veebilehe kaudu.

Ladinakeelsetest originaaltekstidest olen kasutanud Marcus Annaeus Seneca, kes on tuntud kui Seneca Vanem, ja Macrobius Ambrosius Theodosiuse teoseid. Anonüümselt autorilt pärit teose „*Bobbio Scholiast*“ puhul, mis pärineb seitsmendast sajandist pKr., olen kasutanud ladinakeelset versiooni ja selle ingliskeelset tõlget. Ladinakeelseid tekste on olnud võimalik leida veebikeskkonnast Attalus,⁴ mis lubab juurdepääsu ajavahemikku 323 eKr.-30 eKr. käsitlevatele Kreeka ja Rooma ajaloo allikmaterjalidele, ning juba korduvalt mainitud Chicago Ülikooli veebilehelt.

Joonealustes viidetes kasutatud antiikallikate ja autorinimede lühendid on seletatud töö lõpus asuvas kasutatud kirjanduse loetelus.

1.2 Historiograafia

Teosed, mis käsitlevad kohtuprotsesse Rooma vabariigis või impeeriumis on tavaliselt piiritletud ühe kindla perioodiga, olgu selleks siis kindlad aastad vabariigi või keisririigi ajal või ühe riigimehe või keisri võimuaastad. Keisri valitsusaja kohtuprotsessid on üldiselt esitatud tema poliitika kontekstis. Ülevaate riigireetmiseseadustest hilises vabariigis ja Augustuse valitsusajal andis Richard A. Baumani raamat „*The Crimen Maiestatis in the Roman Republic and Augustan Principate*“, kuid antud teost enam ei trükita ja selle hankimine on keeruline.

⁴ [WWW] <http://www.attalus.org/> (07.05.2016).

Töös vaatluse alla tulevast perioodist on kirjutatud ülevaatlikke teoseid mille hulgast tuleks mainida The Cambridge Ancient History Volume 9 ja The Cambridge Ancient History Volume 10 ning Ronald Syme'i teost „The Roman Revolution“. Hilise vabariigi kohtuprotsesside uurimisel on olulisteks Gordon P. Kelly „A History of Exile in the Roman Republic“⁵ ning Michael C. Alexanderi „Trials in the Late Roman Republic, 149 BC-50 BC“.⁶ Teosed annavad kronoloogilise ülevaate hilise vabariigi ajal toimunud kohtuprotsessidest ning nende tulemustest. Kelly vaatleb juhtumeid, kus karistuseks oli pagendus, kuid kirjeldab ka sündmuste tausta ja võimalikke motiive. Alexander annab ülevaate saja aasta jooksul toimunud kohtuprotsessidest, võimalikest süüdistustest, protsessis osalenutest ja lõpptulemustest. Täpsemalt kohtuasja tagamaid ei uurita. Veel võib olulisteks teosteks pidada Erich S. Grueni „The Last Generation of the Roman Republic“,⁷ mis käsitleb poliitilisi olusid Rooma vabariigi lõpus ning vaatab eraldi peatükkides kohtuasju, mis perioodil olulisemad olid. Richard A. Baumani „Crime and Punishment in Ancient Rome“⁸ vaatab Rooma seadusandlust ning kohtuasju hilise vabariigi ja varase keisririigi ajal.

Augustuse valitsusaja jaoks on olulised Adrian Goldsworthy'i „Augustus: First Emperor of Rome“⁹ ja Barbara Levicki „Augustus: Image and Substance“,¹⁰ mis mõlemad käsitlevad Augustuse võimuperioodi, kuid uurivad lähemalt ka teadaolevaid kohtuprotsesse, mis puudutasid keisri vastast opositsiooni. Veel peab mainima Andrew Pettingeri teost „The Republic in Danger: Drusus Libo and the Succession of Tiberius“,¹¹ mis tegeleb peamiselt keiser Tiberiuse valitsusaja algusesse jäänud kohtuprotsessiga, kuid raamatu esimesed peatükid käsitlevad Augustuse viimaseid valitsusaastaid ning kuidas tol perioodil tekkinud opositsioon ja vandenõud mõjutasid Tiberiuse valitsuse esimesi aastaid.

⁵ G. P. Kelly, A History of Exile in the Roman Republic. Cambridge : Cambridge University Press, 2006.

⁶ M. C. Alexander, Trials in the Late Roman Republic, 149 BC-50 BC. Toronto: University of Toronto Press, 1990.

⁷ E. S. Gruen, The Last Generation of the Roman Republic. Berkeley: University of California Press, 1995.

⁸ R. A. Bauman, Crime and Punishment in Ancient Rome. London: Routledge, 1996.

⁹ A. Goldsworthy, Augustus: First Emperor of Rome. New Haven: Yale University Press, 2014.

¹⁰ B. Levick, Augustus: Image and Substance. London: Routledge, 2010.

¹¹ A. Pettinger, The Republic in Danger: Drusus Libo and the Succession of Tiberius. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Tiberiuse valitsusaja kohtuprotsesse on sügavuti uurinud Robert S. Rogers oma teoses „Criminal Trials and Criminal Legislation under Tiberius“¹² ja Steven H. Rutledge raamatus „Imperial Inquisitions: Prosecutors and Informants from Tiberius to Domitian“.¹³ Rogers uuris kohtuprotsesse, mis Tiberiuse valitsusajal toimusid, ning üritas selgitada neist võimalikult paljude tagamaid. Rutledge keskendus süüdistajate uurimisele esimesel sajandil pKr., soovides leida nende tegutsemise põhjuseid ja rolli ühiskonnas. Kohtuprotsesse käsitleb ka Robin Seager'i „Tiberius“¹⁴ ning Barbara Levick on raamatus „Tiberius the Politician“¹⁵ esitanud seose Tiberiuse aegsete kohtuprotsesside ja Augustuse valitsusaja vahel.

Erinevaid kohtuprotsesse, mis puudutasid riigireetmist, on käsitletud ka ajakirjades, millest peamiselt olen kasutanud *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, *Classical Philology* ja *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* artikleid. Artiklid on olnud kättesaadavad andmebaasi JSTOR kaudu.

Kuna riigireetmist käsitlevaid kohtuprotsesse vaadatakse tavaliselt ühe perioodi kontekstis, soovin käesoleva tööga luua ülevaate vabariigi lõpus ja keisririigi alguses toimunud kohtuasjadest. Püüan seeläbi vaadata, kuidas süüdistused muutusid, mis oli selle põhjuseks ja kuidas hilise vabariigi, Caesari diktatuuri ja Augustuse ning Tiberiuse valitsusaja kohtuprotsessid olid mõjutatud mitte ainult nende kaasaegsest, vaid ka eelnevast valitsejast või riigikorrast.

¹² R. S. Rogers, *Criminal Trials and Criminal Legislation under Tiberius*. Middletown: American Philological Association, 1935.

¹³ S. H. Rutledge, *Imperial Inquisitions: Prosecutors and Informants from Tiberius to Domitian*. London: Routledge, 2001.

¹⁴ R. Seager, *Tiberius*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.

¹⁵ B. Levick, *Tiberius the Politician*. London: Routledge, 1999.

2 Riigireetmissüüdistused ja -seadused hilise vabariigi ajal

Hilise vabariigi ajal esines riigireetmissüüdistusi kahel erineval kujul. Esimene süüdistustest oli vanem, kandis nime *perduellio*, mis tähendas riigireetmist ja pärines kuningriigi ajast.¹⁶ Teine süüdistus kandis nime *maiestas populi Romani minuta* või lühendatult *maiestas*, mis tähendas Rooma rahva väarikuse vähendamist.¹⁷ *Maiestas*'e seadused pärinevad kõik vabariigi perioodist ning kannavad riigimeeste nimesid, kes need välja andis. Seadustes esitati küll kindlad teod, mida peeti riiki kahjustavaks, kuid tegu, mida võis pidada rahva väarikust alandavaks jäi tihti süüdistaja defineerida. See muutis *maiestas*'e seadused kurikuulsalt ebamäärasteks. Süüdistust sai esitada igasuguse teo kohta, mida süüdistaja pidas riigi või rahva mainet alandavaks.¹⁸

Maiestas'e süüdistus oli suunatud magistraatide ja senaatorite karistamiseks, kelle väärtegusid peeti riigile kõige kahjulikemaks.¹⁹ Süüdistusi esitasid kodanikud, kes olid riigitöös vähemalt veidi kuulsust kogunud ning kohtus nii süüdistaja kui kaitsja rollis olemine oli üheks viisiks, kuidas madalamast seisusest riigimehed endale liitlasi ja kuulsust kogusid.²⁰ *Maiestas*'e seaduste tagajärjel tekkis ka professionaalsete süüdistajate kiht, kes süüdistasid rikkaid kodanikke riigireetmises lootes kohtuprotsessi võitmisest kasu lõigata.²¹ Riigireetmist peeti surmanuhtlust väärivaks kuriteoks²² ning sellise karistuse korral sai süüdistaja osa süüdistatava varast endale.²³ Samas oli süüdistajatel alati oht, et nad ei suutnud piisavalt põhjalikult kuriteo toimumist tõestada. Sellisel juhul sattusid nad ise valesüüdistuse esitamise pärast kohtu ette.²⁴

Kuigi süüdistajate ettevõtmised olid nii mõnigi kord omakasupüüdlilikud ning riigireetmise seadus umbmäärane, nägid roomlased süüdistajaid ikkagi vajalikena, et riik toimida saaks. Juba hirm võimaliku süüdistuse ees pidi aitama riigimeestel auväärselt käituda, ning olukorda, kus aegajalt esitati kodanike vastu valesüüdistusi

¹⁶ O. F. Robinson, *Penal Practice and Penal Policy in Ancient Rome*. London: Routledge, 2012, lk 62.

¹⁷ Crook, J. A., Lintott, A., Rawson, *The Cambridge Ancient History Volume 9: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC*. Cambridge : Cambridge University Press; 2 edition, 1994, lk 518.

¹⁸ J. Cairns, O. F. Robinson, *Critical Studies in Ancient Law, Comparative Law and Legal History*. Oxford: Hart Publishing, 2001, lk 143-144.

¹⁹ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 518.

²⁰ R. Syme, *The Roman Revolution*. London: Oxford University Press, 1960, lk 13.

²¹ O. Tellegen-Couperus, *A Short History of Roman Law*. London: Routledge, 1993, lk 52.

²² Bauman, 1996, lk 2.

²³ Tellegen-Couperus, 1993, lk 52.

²⁴ Samas.

peeti paremaks olukorrast, kus süüdistajad puuduvad täielikult ning ei ole kedagi, kes teavitaks riigijuhte ebaseaduslikest tegevustest.²⁵ Olukorda aitas leevendada ka asjaolu, et hilise vabariigi ajal oli kodanikel, kellele oli määratud surmanuhtlus, võimalik minna pagendusse, et vältida kohtuotsuse täideviimist. Neil tuli Rooma linnast ja Itaaliast lahkuda ning asuda mujale elama. Surmanuhtlus viidi täide ainult juhul, kui nad enda algatusel Rooma või Itaaliasse naasesid.²⁶ Esines ka olukordi, kus pagendatud isikud erilistes olukordades Rooma tagasi kutsuti.²⁷

Riigireetmisseadused moodustasid kirju pildi Rooma seadusmaastikul ning olid oluliseks osaks riigi toimimisel nii vabariigi kui ka keisririigi perioodil. Seadused, mis olid loodud kaitsma riiki ohtude eest, olid ka rikastumisvahendiks omakasupüüdlikele ametnikele ning aja jooksul toimus seaduste mugandamine riigijuhtide poolt, kes saavutasid peaaegu piiramatu võimu. Hilise vabariigi ajal aga esines lisaks *perduellio* nime kandvale riigireetmissüüdistusele veel neli seadust, mille alusel riigi kahjustamises süüdistatavaid isikuid kohtu all anti. Eesmärgiks oli tagada riigi julgeolek ning ametnike lojaalsus. Mitmetele seadustele vaatamata jäi riigireetmise definitsioon siiski umbmääraseks ning paljuski süüdistajate enda defineerida.

2.1 *Perduellio*

Kõige varasem teadaolev süüdistus, mis oma olemuselt tähendas riigireetmist, kandis nime *perduellio*. Selle alged jäävad Rooma kuningriigi ajajärku, kuid *perduellio* süüdistusi esineb ka vabariigi ja Caesari dikatatuuri perioodil.²⁸ *Perduellio*'s võis süüdistada kodanikke, kes olid teinud midagi riiki kahjustavat, kuigi algselt peeti silmas sõjaväeliselt tekitatud kahju.²⁹ Süüdistuse saamiseks piisas kõigest lahingu kaotamisest.³⁰ *Perduellio* süüdistuse võis saada ka roomlane, kes saatis korda kuriteo, mida peeti muul viisil kogukonda kahjustavaks. Näiteks võis selliseks teoks olla tähtsa

²⁵ Cic. Rosc. Am. 56.

²⁶ Bauman, 1996, lk 6.

²⁷ Kelly, 2006, lk 2.

²⁸ Caesar andis välja uue seaduse, mis nimetas teod, mida võis pidada riigireetmiseks ja riigi ning rahva väärikust vähendavaks. Erinevalt keisririigi perioodist näib Caesari diktatuuri ajal *perduellio* süüdistus veel kasutusel olnud.

²⁹ Robinson, 2012, lk 62.

³⁰ C. Williamson, *The Laws of the Roman People: Public Law in the Expansion and Decline of the Roman Republic*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005, lk 26.

riigitegelase mõrv või tegu, mille tagajärjel võis kogukond jumalate meelepaha ohvriks langeda.³¹ Seega oli *perduellio*'l ka teatud religioosse seaduse aspekt. Kaheteistkümnne tahvli seadused³² peavad sellisteks kogukonda kahjustavateks tegudeks näiteks süütamist ja templi rüüstamist, mis olid surmanuhtluse väärilised.³³ Üheks karistuse vormiks oli ka *aquae et ignis interdictio*, tulest ja veest ilma jätmine, mis tähendas, et keegi ei tohtinud süüdimõistetule pakkuda midagi eluks vajalikku. Eesmärgiks oli takistada karistuse eest pagenute või pagendatute Itaaliasse naasmist.³⁴ *Aquae et ignis interdictio* karistust kordasid hiljem ka *lex Cornelia* ja *lex Julia*.³⁵

Kuningriigi ajal määras kuningas iga kohtuprotsessi jaoks, mis käsitles riigireetmist, kaks kohtunikku, kes otsustasid, kas süüdistatav on riigireetmises süüdi. Süüdimõistva otsuse korral võis kuningas lubada kohtuasja edasikaevata ning lasta Rooma kodanikel otsustada, kas süüdistatav on karistust väärt. Samas jäi kuningale ka õigus toetada kas kohtunike või rahva otsust.³⁶ Vabariigi ajal kuulusid ilmalikud kuriteod konsulite võimualasse ning riigireetmissüüdistuse korral esitasid nemad kaks kohtuniku kandidaati. Kohtunike ülesandeks jäi selgitada välja, kas süüdistatav on riigireetur ning määrata kuriteole vastav karistus.³⁷ *Perduellio*'s süüdistatu üle mõisteti kohut rahvakogu ees.³⁸ Need kohtuistungid olid aga aeglased, võisid kesta mitu kuud kuna kogul oli peale kohtutöö ka teisi ülesandeid ning võis juhtuda, et rahvatribuun keelas süüdistust kohtus arutada.³⁹

2.2 *Lex Mamilia*

Aastal 109 eKr. vastu võetud *Lex Mamilia*⁴⁰ oli Jugurtha sõja (111-105 eKr.)⁴¹ ajal loodud seadus, mis määras kindlaks teod, mille kordasaatjaid võis süüdistada riigireetmises. Põhja-Aafrikas Numiidia kuninga vastu peetavas sõjas oli tekkinud

³¹ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 502.

³² Rooma vanim seadustik, koostati umbes 450 eKr.

³³ D. G. Kyle, *Spectacles of Death in Ancient Rome*. London: Routledge, 2001, lk 97.

³⁴ Kelly, 2006, lk 30.

³⁵ Bauman, 1996, lk 12, 26-27.

³⁶ G. Mousourakis, *A Legal History of Rome*. London: Routledge, 2007, lk 36-37.

³⁷ Mousourakis, 2007, lk 37.

³⁸ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 502.

³⁹ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 503.

⁴⁰ Daatum vt. Cairns, Robinson, 2001, lk 145.

⁴¹ H. Kinder, W. Hilgemann, *Maailma ajalugu esiajast tänapäevani*. Tallinn: Avita, 2001, lk 89.

olukord, kus kuningas Jugurtha ostis ära Rooma riigimehi ja väejuhte, mis takistas roomlaste sõjategevust.⁴² Seaduse algatajaks oli Gaius Mamilius Limetanus, kelle järgi seadus ka nime sai.⁴³ *Lex Mamilia* oli mõeldud senaatorite, saadikute ja väejuhtide vastu, kes olid saanud Jugurthalt altkäemaksu ning takistasid tema vastast sõjategevust. Lisaks peeti seaduse järgi riigireeturiteks neid, kes olid kuningale tagastanud sõjalevante või desertööre või olid iseseisvalt teinud vaenlasega kokkuleppeid, mis puudutasid sõda ja rahu.⁴⁴ Süüdistusi kuulati erakorralises kohtus, mida juhtisid ratsanikuseisusest kohtunikud ning süüdistuste hulka ei kuulunud *maiestas* ehk Rooma rahva vääriskuse vähendamine.⁴⁵

2.3 *Lex Appuleia*

Esimene seadus, mis käsitles riigireetmist Rooma riigi ja rahva vääriskust vähendava teona võeti vastu tribuun Lucius Appuleius Saturninuse eestvedamisel umbes aastal 103 eKr.⁴⁶ Kahjuks on see ka riigireetmiseseadus, mille kohta on kõige vähem teada, kuna seaduse tekst ei ole säilinud. Seaduse võimalikust sisust võib saada aimu ainult hilise vabariigi aegseid kohtuprotsesse uurides. Erinevalt *perduellio* süüdistusest, mis oli algselt loodud karistama relvajõul läbi viidud kuritegude eest, nägi *lex Appuleia* igasugust Roomale kahjulikku tegevust riigireetmisena.⁴⁷ See oli ka esimene seadus, mis määras täpselt millised teod on riiki sedavõrd kahjustavad, et neid võib pidada riigireetmiseks.⁴⁸ Seadus rajas uue alalise kohtu, mis hakkas tegelema riigireetmisjuhtumite arutamise⁴⁹ ning kohtunikud pärinesid ratsanikuseisusest.⁵⁰

⁴² Sall. Jug. 40.

⁴³ Samas.

⁴⁴ Samas.

⁴⁵ Cairns, Robinson, 2001, lk 145.

⁴⁶ Daatum vt. Cairns, Robinson, 2001, lk 144.

⁴⁷ Samas.

⁴⁸ Cic. De Or. 2.25.

⁴⁹ Bauman, 1996, lk 24.

⁵⁰ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 518.

2.4 *Lex Varia*

Järgmine seadus, mis nägi ette karistust riigireetmise eest oli Liitlassõdade⁵¹ ajal vastu võetud *lex Varia*. Seadus võeti vastu aastal 90 eKr.⁵² tribuun Quintus Varius Severuse eestvedamisel.⁵³ *Lex Varia* oli loodud eesmärgil, et karistada roomlasi, kes õhutavad Itaalias asuvaid liitlasi Rooma vastu mässule või aitavad neid sõjategevuses.⁵⁴ Süüdistusi kuulati erakorralises kohtus, mis tegeles seaduses määratud rikkumistega.⁵⁵ Laiemat definitsiooni riigireetmise kohta *lex Varia* ei andnud.

2.5 *Lex Cornelia*

Viimane vabariigi aegne seadus, mis käsitles riigireetmist oli aastal 81 eKr. Lucius Cornelius Sulla poolt loodud *lex Cornelia*.⁵⁶ Nagu *lex Appuleia*, karistas seegi seadus riigireetmise eest kõiki, kelle tegevust peeti Rooma väärikust vähendavaks. Sulla seadus määras ka provintside asevalitsejate teod, mida nad ei tohtinud ilma senati ja Rooma rahva loata teha. Reeglite rikkujaid peeti riigireeturiteks. Asevalitseja ei tohtinud enda algatusel provintsist lahkuda, viia vägesid provintsi piiridest välja, siseneda teise kuningriiki ega pidada ilma senati loata sõda ning pärast uue asevalitseja saabumist tuli tal kolmekümne päeva jooksul provintsist lahkuda. Kõik peale viimase eelnimetatud punktidest olid tõenäoliselt juba *lex Appuleia*'s kindlaks määratud.⁵⁷ Tõenäoliselt esines *lex Cornelia*'s ka punkt, mis nimetas sõjaväe agiteerimist ja mässule õhutamist riigireetmiseks.⁵⁸ Erinevalt varasematest riigireetmiseseadustest oli Sulla seadus loodud reformide käigus, millega Sulla soovis senati jõudu suurendada. *Lex Cornelia* eesmärgiks võis olla soov anda senatile meetod, millega hoida kontrolli all riigi jaoks ohtlikud Rooma eliidi liikmed. Uued seadused võimaldasid süüdistada neid kuriteos,

⁵¹ 91-89 eKr. kestnud sõda Rooma ja tema Itaalia liitlaste vahel. Sõja tulemusena said kõik Itaalias asuvad liitlased kodanikuõigused.

⁵² Daatum vt. Kelly, 2006, lk 91.

⁵³ App. Bell. Civ. 1.37.

⁵⁴ Ascon. 22C.

⁵⁵ R. Seager, *Lex Varia de Maiestate*. – *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1967, Bd. 16, H. 1, lk 37-38.

⁵⁶ Cairns, Robinson, 2001, lk 148.

⁵⁷ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 202.

⁵⁸ Cairns, Robinson, 2001, lk 148.

mille eest tuli kanda tähtajatut karistust.⁵⁹ *Lex Cornelia* lõi ka uue alalise kohtu *maiestas*'e süüdistuste arutamiseks.⁶⁰

2.6 Kokkuvõte

Hilise Rooma vabariigi ajal oli seega kasutusel kaks laiahaardelist seadust, mis käsitlesid riigireetmist. *Lex Cornelia* hõlmas tõenäoliselt juba *lex Appuleias* kindlaks määratud tegusid, mida riigireetmiseks peeti ning lisas sellele omalt poolt täpsustusi. Seetõttu võib pidada tõenäoliseks, et pärast *lex Cornelia* vastuvõtmist kasutati seda seadust süüdistuse esitamisel ka kohtuprotsessides, mis käsitlesid *maiestas*'e süüdistusi. Nii *lex Appuleia* kui *lex Cornelia* nägid riigireetmisena riigile kahjulikku sõjaväelist tegevust ja tegusid, mida võis tõlgendada Rooma väarikust vähendavana. Just viimane klausel muutis seaduse laiahaardeliseks ning võimaldas esitada süüdistusi erinevatel juhtumitel, mida võis defineerida Rooma rahva väarikust vähendavana. Sellegipoolest oli seaduste peamiseks eesmärgiks piirata isepäiseid magistraate, kes isikliku prestiiži või varanduse suurendamiseks võtsid ette tegusid, mis riiki ja selle stabiilsust kahjustasid.

Peale nende seaduste oli veel kaks riigireetmiseseadust, mis olid vastu võetud sõdade ajal tekkinud probleemide kõrvaldamiseks. *Lex Mamilia* ja *lex Varia* olid mõeldud nende karistamiseks, kes takistasid sõjategevust või aitasid Rooma vaenlasi. Süüdistuste menetlemiseks loodi ajutised kohtud. Seadused loodi Jugurtha sõja ja Liitlassõja ajal.

Lisaks kasutusel olnud seaduste alusel esitatud süüdistuste esines hilise vabariigi ajal ka juhtumeid, kus süüdistus esitati kuningriigi ajast pärit *perduellio* süüdistuse kujul. Seadus pärines perioodist mil teisi riigireetmist käsitlevaid seadusi ei olnud veel vastu võetud. *Perduellio* süüdistuse võis esitada nii sõjaväelise või muu riiki kahjustava tegevuse eest.

⁵⁹ Williamson, 2005, lk 336.

⁶⁰ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 518.

3 Kohtuprotsessid riigireetmise eest hilise vabariigi ajal

Nagu eelnevast nähtub, oli hilise vabariigi ajal kasutusel kaks laiahaardelist seadust, mis käsitlesid riigireetmisena väga erinevaid tegusid, kaks seadust, mis oli loodud kasutuseks sõja ajal, ja *perduellio* süüdistus. Riigireetmist käsitlevad uued seadused võeti vastu umbes hilise vabariigi keskel ning peale seda ilmuvad allikatesse ka teated kohtuprotsessidest, kus neid kasutati. Kuigi riigireetmise eest süüdistamiseks loodi spetsiaalsed seadused on võimalik tuvastada ka mõned *perduellio* süüdistused.

Ajavahemikul 113-89 eKr. pidasid roomlased järjest mitu sõda, mille tulemusena esineb sellest perioodist ka rohkem süüdistusi. *Lex Mamilia* ja *lex Varia* olid loodud kasutuseks sõdade ajal ning neid kasutati mitmetes kohtuprotsessides. 103 eKr. kasutusele võetud *lex Appuleia* lisas süüdistuste hulka Rooma rahva väärkuse vähendamise ehk *maiestas*'e süüdistuse. Kuni aastani 81 eKr. esinevad *maiestas*'e süüdistused olid esitatud seega antud seaduse kontekstis. Pärast *lex Cornelia* vastuvõtmist, mis laiendas riigireetmise definitsiooni hakati süüdistusi esitama selle seaduse järgi.

Nagu järgnevast näha, esineb hilise vabariigi ajal küllaldaselt juhtumeid, kus kohtualust süüdistatakse riigireetmises, mis oli surmanuhtlust vääriv kuritegu. Juhtudel, kui süüdistatava edasine saatus pärast kohtuprotsessi on tuvastatav, ei esine allikates ühtegi juhtumit, kus surmanuhtlust oleks täide viidud. Seda tänu Rooma vabariigi omapärastele seadustele, mis lubasid surma mõistetul minna pagendusse väljaspoole Itaaliat.⁶¹ Roomast ja Itaaliast lahkudes oli süüdmõistetul õigus elada edasi mõnes provintsis, ilma et riik tema ellu sekkuks. Seetõttu loovad vabariigi aegsed kohtuprotsessid riigireetmise eest omapärase pildi: süüdistusi esitati erinevate tegude eest, kuid puuduvad surmanuhtlused. Kuigi süüdistus riigireetmises oli üks tõsisemaid, mida võis esitada, jäi süüdistatule võimalus eluga pääseda.

3.1 Teise sajandi lõpp eKr.

Andmed süüdistustest hilise vabariigi ajal, mis käsitlevad riigireetmist, ei alga käesoleva kümnendiga. Üksikuid juhtumeid riigireetmise kohta on võimalik leida ka

⁶¹ Bauman, 1996, lk 6.

varasemast perioodist.⁶² Ajavahemik 109-100 eKr. on aga esimene periood kui on võimalik luua ülevaade tervest kümnendist. Tuvastada on võimalik üheksa süüdistust. Süüdistatavate üle mõisteti kohut *perduellio* või *lex Mamilia* järgi määratud kriteeriumite alusel ning käsitlevad seetõttu lahingu kaotamist või vaenlase abistamist.

Aastal 109 eKr. toimusid kohtuprotsessid Lucius Opimiuse, Gaius Sulpicius Galba, Lucius Calpurnius Bestia, Gaius Porcius Cato ja Spurius Postumius Albinuse üle, kes mõisteti *lex Mamilia* alusel süüdi, kuna nad olevat aidanud Numiidia kuningat Jugurthat, kellega Rooma sõjas oli.⁶³ Opimiust süüdistati Jugurthalt altkäemaksu võtmises,⁶⁴ Galba, Bestia, Cato ja Albinuse puhul esineb kõigest, et neile esitati süüdistus *lex Mamilia* alusel.⁶⁵ Kuigi riigireetmine oli surmanuhtlust vääriv kuritegu, tundub, et kõik mehed kasutasid õigust minna pagendusse, et karistusest pääseda. Opimius asus elama Dyrrachiumi linna Aadria mere idakaldal.⁶⁶ Cato valis uueks elukohaks Tarraco linna Hispaanias.⁶⁷ Teiste süüdimõistetute edasise saatuse kohta andmeid ei leidu, kuid võib arvata, et nemadki kasutasid õigust Itaaliast lahkuda.

Aastast 106 eKr. pärineb kohtuasi Gaius Popilius Laenase vastu, keda süüdistati riigireetmises kuna pärast Gallias kimbrate ja teutoonide⁶⁸ vastu kaotatud lahingut otsustas Popilius anda poole allesjäänud varustusest ja osa sõdureid vaenlasele pantvangi. Vastutasuks lubasid võitjad ülejäänud Rooma vägedel taganeda.⁶⁹ Roomas süüdistati väejuhti riigireetmises.⁷⁰ Popiliusele esitati *perduellio* süüdistus kuna riigile tekitatud kahju oli sõjaväelist laadi. Popilius kaotas lahingu ning varustuse loovutamist sai lugeda vaenulike vägede tugevdava tegevusena. Mõlema teo põhjal oli võimalik esitada *perduellio* süüdistus. Süüdistuse tagajärjel otsustas Popiliuski Itaaliast lahkuda.⁷¹

⁶² Alexander, 1990, lk 1-25.

⁶³ Cic. Brut. 127-128.

⁶⁴ Plut. C. Grac. 18.1.

⁶⁵ Cic. Brut. 128.

⁶⁶ Cic. Sest. 140.

⁶⁷ Cic. Balb. 28.

⁶⁸ Gallia oli piirkond, mis antiikajal asus umbes tänapäeva Prantsusmaa, Belgia ja Hollandi aladel. Kimbrid ja teutoonid olid Jüüti poolsaarelt pärit germaani hõimud, kes migreerusid lõunasse. Roomlased kandsid nendega ajavahemikul 113-101 eKr. peetud sõjas suuri kaotusi.

⁶⁹ Rhet. Her. 1.25. Liv. Per. 65.

⁷⁰ Cic. Leg. 3.36.

⁷¹ Cic. Balb. 28.

Kaks aastat hiljem, 104 eKr., oli kohtu ees M. Junius Silanus,⁷² kes oli neli aastat varem pidanud Gallias samuti lahingu kimbrite ja teutoonide vastu ning selle kaotanud.⁷³ Silanust süüdistati, et ta oli omaalgatuslikult alustanud kimbrite ja teutoonide vastu sõda, mis kujunes roomlastele katastroofiliseks.⁷⁴ Kuna süüdistuse põhjuseks oli kaotatud lahing ja riigile tekitatud sõjaline kahju, oli ilmselt ka seekord tegu *perduellio* süüdistusega. Rahvahääletuse tulemuseks oli Silanuse süüst vabastamine.⁷⁵ Kuna süüdistus esitati aastaid pärast lahingu kaotamist oli siinkirjutaja hinnangul tõenäoliselt tegu poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsessiga, kuid andmete puudulikkuse tõttu ei ole võimalik süüdistuse tegelikke põhjuseid tuvastada.

Kimbritele ja teutoonidele lahingu kaotamise eest oli aasta peale Silanust kohtu ees ka Gnaeus Mallius Maximus.⁷⁶ Mallius oli Arausio lahingus kaotanud tema käsutuses olnud 80 000 sõdurit ning 40 000 abiväelast ja laagriteenrit.⁷⁷ Tegu oli ilmselt *perduellio* kohtuprotsessiga, kuid ei ole teada, mis süüdistatavast pärast kohtuprotsessi sai. Kuna tegu oli suure kaotusega mõisteti kohtualune siinkirjutaja arvates süüdi ning Mallius pagendati.

Aastal 100 eKr. toimus kohtuprotsess Quintus Caecilius Metellus Numidicuse üle.⁷⁸ Kohtuprotsessi eesmärgiks oli Lucius Appuleius Saturninuse soov kõrvaldada poliitiline vastane. Saturninus oli käesoleval aastal rahvatribuun ning soovis senatis sisse hääletada uut maaseadust. Tagamaks, et kõik senaatorid seaduse poolt hääletaksid lisas ta klausli, et kõik peavad seaduse jõustumiseks vande andma. Keeldujad heidetakse senatist välja ja peavad tasuma ka rahalise trahvi. Numidicus oli Saturninuse poliitiline vastane, kes keeldus vannet andmast.⁷⁹ Saturninuse eestvedamisel määrati Numidicusele riigitöö takistamise eest karituseks *aquae et ignis interdictio*.⁸⁰ Siin näib

⁷² Ascon. 80C. Daatum vt. Alexander, 1990, lk 32.

⁷³ Vell. 2.12.2.

⁷⁴ Ascon. 80C.

⁷⁵ Ascon. 80C.

⁷⁶ Cic. De Orat. 2.125. Daatum vt. Alexander, 1990, lk 33.

⁷⁷ Liv. Per. 67.

⁷⁸ Cic. Dom. 82, 87. Daatum vt. Alexander, 1990, lk 40.

⁷⁹ App. Bell. Civ. 1.29-31.

⁸⁰ App. Bell. Civ. 1.31.

tegu olevat olnud *perduellio* süüdistusega. Numidicus lahkus Roomast ning suundus pagendusse.⁸¹

Ajavahemikul 109-100 eKr. esitati süüdistusi riigireetmise eest üheksal korral. Esines süüdistusi nii sõjategevuse kui ka poliitilise opositsiooni tõttu. Võib arvata, et kõik süüdistatutest kasutasid õigust asuda elama väljaspool Itaaliat, vältides seeläbi surmanuhtlust. Kuigi sõdade kontkestis esitatud süüdistused käsitlesid riiki eriti ohustavaid tegevusi, võimaldas vabariigi ajal kasutusel olev seadustik ka sellises olukorras süüdistatutel eluga pääseda ning asuda elama teise piirkonda lootuses, et kunagi nende pagendus tühistatakse.

3.2 90ndad aastad eKr.

Üheksakümnendatest aastatest on võimalik tuvastada kümme süüdistust, mis tegelesid riigireetmisega. Süüdistusi esitati *perduellio*, *lex Appuleia* ja *lex Varia* põhjal. Pooled süüdistustest pärinevad kümnendi viimasest aastast kui Liitlassõda oli juba puhkenud ning *lex Varia* vastu võetud. Seega on taaskord seoses sõjaga näha suurt süüdistatute arvu.

Sextus Titiust süüdistati riigireetmises 98. aastal eKr.⁸² Talle pandi süüks, et ta hoidis kodus *lex Appuleia* autori Lucius Appuleius Saturninuse kuju.⁸³ Saturninus oli tapetud kaks aastat varem poliitilise võimuvõitluse käigus, kui ta üritas Kapitooliumi hõivata.⁸⁴ Selle tõttu oli Saturninus kuulutatud vabariigi vaenlaseks ning Titius olevat kuju omamisega soovinud kurjategijat mälestada, leida toetajaid tema teole ja tema tegusid jäljendada. Karistuseks jäi Titius kodakondsusest ilma ja saadeti pagendusse.⁸⁵

Aasta hiljem oli kohtu ees Saturninuse sugulane Gaius Appuleius Decianus. Süüdistades ise kohtus Publius Furius, avaldas ta kahetsust, et Saturninus oli vägivaldselt surnud.⁸⁶ On pakutud, et riigivaenlase surma üle kurvastamist loeti pärast

⁸¹ App. Bell. Civ. 1.31.

⁸² Cic. Rab. Perd. 24. Datum vt. Alexander, 1990, lk 42.

⁸³ Cic. Rab. Perd. 24.

⁸⁴ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 101.

⁸⁵ Cic. Rab. Perd. 24.

⁸⁶ Samas.

lex Appuleia vastu võtmist riigi ja rahva väarikust vähendavaks teoks.⁸⁷ Decianus oli sunnitud pagendusse minema.⁸⁸

95 eKr. olid kohtu ees Gaius Norbanus, Quintus Servilius Caepio vanem ja tema poeg Quintus Servilius Caepio noorem.⁸⁹ Quintus Servilius Caepio vanem oli kohtu ees kuna oli kümme aastat varem võitluses kimbrite ja teutoonidega kaotanud väed, mis olid tema käsutusse antud.⁹⁰ Tema süüdistajaks oli Gaius Norbanus,⁹¹ kes sattus samal aastal isegi kohtu ette, kuna Caepio kohtuprotsessi ajal puhkesid pealtvaatajate hulgas rahutused, mille algatamises süüdistati Norbanust ja tema kohtukõne. Lisaks takistasid rahutused rahvatribuuniveto täideviimist.⁹² Kohtuprotsesside tulemuseks oli Caepio pagendamine.⁹³ Talle esitati tõenäoliselt *perduellio* süüdistus. Caepio oli koos Gnaeus Mallius Maximusega juhtinud vägesid Arausio lahingus.⁹⁴ Norbanus suudeti osava kaitsekõnega päästa.⁹⁵ Viimase kuritegu võis pidada rahva väarikust vähendavaks teoks.

Aasta lõpus esitati *maiestas*'e süüdistus Quintus Servilius Caepio nooremale. Tegu võis olla Norbanuse toetajate vasturünnakuga viimase süüdistamise eest. Noort Caepiot süüdistati, et ta oli kaheksa aastat tagasi takistanud Lucius Appuleius Saturninuse viljaseaduse täideviimist. Kuna ta oli takistanud rahval seaduse üle hääletada ja Saturninus ei saanud kasutada oma õigust seadust algatada, väitsid süüdistajad, et Caepio on vähendanud Rooma rahva väarikust.⁹⁶ Süüdistaja ja kaitsja pool kasutasid ära *maiestas*'e umbmäärast tähendust enda kasuks ära. Caepio isegi väitis, et oli rahva väarikust säilitanud, takistades üleliigseid kulutusi, mis uus seadus oleks kaasa toonud.⁹⁷ Protsessi tulemuseks oli Caepio süüdistusest vabastamine ning peagi esines mees ise kohtus süüdistaja rollis.⁹⁸

⁸⁷ Kelly, 2006, lk 88.

⁸⁸ Schol. Bob. 95.

⁸⁹ Daatum vt. Cairns, Robinson, 2001, lk 146-147.

⁹⁰ Cic. De Or. 2.124.

⁹¹ Cic. De Or. 2.107, 199.

⁹² Cic. De Or. 2.197. Rahvatribuun oli Rooma ametnik, kes seisis plebeide ja hiljem kõigi kodanike õiguste eest. Rahvatribuun omas veto õigust konsulite ja teiste riigiametnike otsuste üle. Tavaliselt oli korraga ametis kaks rahvatribuuni.

⁹³ Cic. Balb. 28.

⁹⁴ Cairns, Robinson, 2001, lk 146.

⁹⁵ Cic. De Or. 2.199.

⁹⁶ Rhet. Her. 1.21.

⁹⁷ Rhet. Her. 2.17.

⁹⁸ Ascon. 21C.

Kümnendi lõpus seoses Liitlassõja puhkemise ja *lex Varia* vastuvõtmisega kasvas ka süüdistuste arv. Kolm aastat kestnud sõja jooksul on võimalik tuvastada kaheksa süüdistust. Viis süüdistust jäävad aastasse 90 eKr. ja kolm aastasse 89 eKr. Memmius Achaiacus oli kohtu ees aastal 90 eKr. Ta mõisteti süüdi ja läks Delosele pagendusse.⁹⁹ Memmiusega samal ajal oli kohtu ees ka Quintus Pompeius Rufus,¹⁰⁰ kes süüdistustest vabanes.¹⁰¹

Gaius Aurelius Cotta mõisteti umbes samal ajal süüdi ilmselt liitlaste vägede aitamises. Cotta läks pagendusse, kuid kutsuti järgmise aastakümne lõpus Rooma tagasi.¹⁰² Aastal 90 eKr. esitati kohe peale uue seaduse vastu võtmist süüdistus ka L. Calpurnius Bestiale, kes ei vastanud kohtukutsele, vaid läks vabatahtlikult pagendusse.¹⁰³

Samal aastal tekkis kohe ka olukord, kus uut seadust sooviti ära kasutada isikliku kasu nime. Quintus Servilius Caepio esitas süüdistuse Marcus Aemilius Scauruse vastu, süüdistades viimast sõja algatamises.¹⁰⁴ Scaurus oli 72 aasta vanune ning Caepio tema vaenlane. Pärast kohtu ette ilmumist ja lühikest kaisekõnet vabastati Scaurus süüst.¹⁰⁵

3.3 80ndad aastad eKr.

Kaheksakümnendate aastate algusesse jäävad neli kohtuprotsessi, kus võis süüdistuseks olla riigireetmine ning süüdistatavate nimed on võimalik tuvastada. Lisaks kirjutab Rooma ajaloolane Quintus Asconius Pedianus, et *lex Varia* alusel mõisteti paljud ebaõiglaselt süüdi.¹⁰⁶ Seega on tõenäoline, et Liitlassõdade ajal oli süüdistusi tunduvalt rohkem kui on võimalik tuvastada, kuid kahjuks puuduvad andmed süüdistuste arvu ja sisu täpsemaks määramiseks. Kümnendisse jäi ka Lucius Cornelius Sulla poolt algatatud kodusõda ja sellele järgnenud viimase valitsusaeg dikaatorina ajavahemikul 82-78 eKr.¹⁰⁷ Lisaks toimusid Sulla algatusel ka proskriptsioonid

⁹⁹ App. Bell. Civ. 1.37.

¹⁰⁰ Cic. Brut. 304.

¹⁰¹ Liv. Per. 77.

¹⁰² Kelly, 2006, lk 99.

¹⁰³ App. Bell. Civ. 1.37.

¹⁰⁴ Ascon. 22C.

¹⁰⁵ Samas.

¹⁰⁶ Ascon. 73C.

¹⁰⁷ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 189.

poliitiliste vaenlaste hukkamiseks, mille tulemusel tapeti ilma kohtuta üle kahe tuhande eliidi hulka kuuluva roomlase.¹⁰⁸

Aastal 89 eKr. oli kohtu ees oraator Marcus Antonius, kes sai *lex Varia* alusel süüdistuse osaliseks.¹⁰⁹ On pakutud, et Antonius suutis kohtus enda süütust tõestada, kuid kahjuks ei ole kohtuprotsessi kohta piisavalt andmeid.¹¹⁰

Samal aastal oli kohtu ees ka *lex Varia* autor Quintus Varius Severus.¹¹¹ Teda süüdistati liitlaste mässule õhutamises ning pagendati.¹¹² Varius langes oma vastaste rünnaku ohvriks aasta alguses, kui tema ametiaeg rahvatribuunina oli lõppenud. Põhjuseks, miks teda *lex Varia* alusel süüdistati, võis olla, et aasta alguses ei olnud ametis teisi kohtuid, mis riigireetmisega tegelesid. Seetõttu ei jäänud Variuse vaenlastel valikut kui nad soovisid kohtuprotsessiga kiiresti ühelepoole saada.¹¹³

Viimane teadaolev *lex Varia* alusel kohtu ees seisja oli Gnaeus Pomponius, kelle kohtuprotsess oli aastal 89 eKr.¹¹⁴ Pomponius kaitses ennast kohtus ise, kuid rohkem ei ole protsessi kohta teada.¹¹⁵

Aastal 87 eKr. oli kohtu ees Quintus Lutatius Catulus.¹¹⁶ Tegu oli kohtuprotsessiga, millel olid poliitilised tagamaad. Catulus oli Gaius Mariuse lähikondlane. Catulus oli aga Mariuse vastu astunud ning toetanud Lucius Cornelius Sullat, kelle eestvedamisel Mariuse ja tema kaaslased Roomast välja aeti. Pärast Mariuse naasmist määras ta oma sugulase Marcus Marius Gratidiuse Catulust süüdistama.¹¹⁷ Tõenäoliselt oli tegu *perduellio* süüdistusega,¹¹⁸ mille tulemusel otsustas Catulus enesetapu sooritada.¹¹⁹

¹⁰⁸ Crook, Lintott, Rawson, 1994, lk 197-198.

¹⁰⁹ Cic. Tusc. 2.24. Daatum vt. Alexander, 1990, lk 57.

¹¹⁰ Alexander, 1990, lk 57.

¹¹¹ Cic. Brut. 305.

¹¹² Samas.

¹¹³ Seager, 1967, lk 39.

¹¹⁴ Ascon. 79C.

¹¹⁵ Samas.

¹¹⁶ App. Bell. Civ. 1.74. Daatum vt. Alexander, 1990, lk 60.

¹¹⁷ A. R. Dyck, A Commentary on Cicero, De Officiis. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996, lk 598.

¹¹⁸ Alexander, 1990, lk 60.

¹¹⁹ App. Bell. Civ. 1.74.

3.4 70ndad aastad eKr.

Seitsmekümnendatest aastatest tuleb esile kõigest kaks riigireetmist käsitlevat kohtuprotsessi. Siinkirjutaja hinnangul on selle põhjuseks Sulla proskriptsioonid. Magistraadid, keda peeti riigi jaoks ohtlikeks olid hukatud ning poliitiline elu oli ka piisavalt häiritud, et süüdistusi ei esitatud poliitilistel põhjustel isiklike vaenlaste vastu.

Süüdistatavateks olid kaks korrumpeerunud kohtunikku Gaius Aelius Staienuse ja Marcus Atilius Bulbus, kes olid 74. aastal eKr. juba korruptsiooni süüdistusega kohtu ees seisnud.¹²⁰ Süüdistus riigireetmise eest esitati meestele seoses nende üritusega õhutada Rooma sõdureid mässule.¹²¹

Gaius Aelius Staienust süüdistati aastal 74 eKr. vägede mässule õhutamises.¹²² Tegemist oli *maiestas*'e süüdistusega kuna mässu õhutamine oli ühe riigireetmisvormina *lex Cornelia*'s kindlaks määratud ning antud seadus käsitles riigireetmist Rooma rahva väärikut vähendava teona. Staienuse edasise saatuse kohta andmed puuduvad, kuid ilmselt kasutas ta õigust pagendusse minna.

Teine süüdistus riigireetmise eest jääb ajavahemikku 74-70 eKr. ja selle keskmes on Marcus Atilius Bulbus.¹²³ Süüdistuseks oli Ilüürias¹²⁴ asuvate vägede mässule õhutamine.¹²⁵ Sarnaselt Staienusega määrati ilmselt tallegi karistus *lex Cornelia* alusel ning Bulbus valis pärast süüdimõistmist pagenduse.

3.5 60ndad aastad eKr.

Kohtuprotsessid riigireetmise eest, mis pärinevad kuuekümnendatest aastatest, on kõik poliitilise tagaplaaniga. *Maiestas*'e ja *perduellio* süüdistused olid piisavalt umbmäärased, et neid sai poliitilises võimuvõitluses ära kasutada. Gaius Manilius ja C. Cornelius olid mõlemad Rooma riigimehe ja väejuhi Gnaeus Pompeius Magnuse lähikondlased ning neid süüdistades sooviti kahjustada Pompeiuse mainet.¹²⁶ Kümnen

¹²⁰ Gruen, 1995, lk 524. Kelly, 2006, lk 188.

¹²¹ Cic. Clu. 97-99.

¹²² Cic. Clu. 99. Daatum vt. Gruen, 1995, lk 524.

¹²³ Cic. Clu. 97. Daatum vt. Gruen, 1995, lk 525.

¹²⁴ Antiikajal piirkond, mis ulatis piki Aadria mere idarannikut.

¹²⁵ Cic. Clu. 97.

¹²⁶ Gruen, 1995, lk 261-262.

kolmanda süüdistatu, Gaius Rabiriuse, kohtuprotsess oli ettekäändeks seada kindlad piirid senati erakorralisele võimule.¹²⁷

Gaius Maniliust oli 66 eKr. süüdistatud väljapressimises.¹²⁸ Kohtuistung pidi toimuma 66. aasta viimasel päeval, aga selleks, et istungi toimumist takistada korraldas Manilius erinevate jõugujuhtide abil Roomas rahutused ning kohus jäi ära.¹²⁹ Kohtuistungi rahutustega takistamise eest esitasid Pompeiuse vastased Maniliusele 65. eKr. *maiestas*'e süüdistuse,¹³⁰ milles ta ka süüdi mõisteti.¹³¹ Pärast süüdimõistmist Manilius allikates enam ei esine, kuid võib arvata, et ta valis surmanuhtluse asemel pagenduse.

Teisele Pompeiuse lähikondlasele, C. Corneliusele, esitati aastal 66 eKr. *lex Cornelia* põhjal *maiestas*'e süüdistus.¹³² Corneliust süüdistati, et ta on eiranud rahvatribuuni vetot ja lugenud keelust hoolimata ette seaduse, mida ta soovis vastu võtta. Kuigi Cornelius oli samal aastal üks kahest rahvatribuunist, süüdistati teda ikkagi ameti maine alandamises.¹³³ Corneliuse kohtuasi kestis järgmise aastani, kuna kohtu esimesel kogunemisel tegid Corneliust toetavad jõugujuhid süüdistajatele surmaahvarduse, et nad süüdistusest loobuksid. Kuna kohtunik ei olnud veel istungile jõudnud, olid süüdistajad põgenema sunnitud. Pärast Gaius Maniliuse süüdimõistmist 65. aastal kogusid Corneliuse süüdistajad julgust ning esitasid taaskord *maiestas*'e süüdistuse.¹³⁴ Asjaolu, et kohtuprotsessi eesmärgiks oli piirata rahvatribuuni võimu, selgub Cicero kaitsekõnest. Corneliuse kuriteo tunnistajate hulgas olid endised konsulid ja nende toetajad, kes kõik olid vaenulikud rahvatribuuni ameti suhtes.¹³⁵ Tähtsatest tunnistajatest ja kahel aastal järjest esitatud riigireetmissüüdistusest hoolimata suutis Cicero, kes Cornelist kohtus kaitses, saavutada mehe süütaks tunnistamise.¹³⁶

¹²⁷ Gruen, 1995, lk 278.

¹²⁸ Plut. Cic. 9.4. Daatum vt. Gruen, 1995, lk 261.

¹²⁹ Plut. Cic. 9.4-6. Ascon. 60C.

¹³⁰ Schol. Bob. 119.

¹³¹ Ascon. 60C.

¹³² Ascon. 59C.

¹³³ Ascon. 60C-61C.

¹³⁴ Ascon. 59C-61C.

¹³⁵ Ascon. 79C.

¹³⁶ Ascon. 81C.

63. aastal eKr. esitas Titus Labienus Gaius Rabiriusele *perduellio* süüdistuse *lex Appuleia* autori Lucius Appuleius Saturninuse tapmise eest.¹³⁷ Lisaks süüdistas Titus Rabiriust veel oma onu Quintus Labienuse tapmises, kes olevat surma ajal Saturninusega Kapitooriumil olnud.¹³⁸ Kohtuprotsessi eesmärgiks ei olnud Rabiriuse süüdi mõistmine. Saturninus oli tapetud kolmkümmend seitse aastat varem poliitiliste rahutuste ajal.¹³⁹ Senat oli jõustanud *senatus consultum ultimum* määruse, mis andis magistraatidele õiguse surmanuhtlus ilma kohtuta täide viia. Rabiriust süüdistati, et ta tappis Saturninuse sel ajal, kui ta ise riigiametis ei olnud. Seetõttu on pakutud, et kohtuprotsessi tegelik eesmärk oli seada piirid senati poolt antud erakorralistele õigustele ja määratleda, kes võivad sellises olukorras surmanuhtlust täide viia.¹⁴⁰ Lisaks ei olnud mõrva eest *perduellio* süüdistust esitatud kuningriigi ajast saadik. Kohtuprotsess viidi läbi teatraalselt, kasutades arhailist seadustikku ja sellele vastavat protseduuri.¹⁴¹ Rabirius pääses süüdi mõistmisest,¹⁴² kuid süüdistuse algatajad saavutasid oma eesmärgi tuua luubi alla *senatus consultum ultimum*'i kasutuse.¹⁴³

3.6 50ndad aastad eKr.

Antud aastakümnel esineb kaks süüdistust riigireetmise eest. Aulus Gabinius oli endine konsul¹⁴⁴ ja Appius Claudius Pulcher oli Rooma riigimees, kes oli endale halba kuulsust kogunud.¹⁴⁵ Gabinius oli üks Cicero vaenlastest, kes oli aidanud kaasa oraatori pagendusse saatmisele aastal 58 eKr. Pärast Rooma naasmist pidas Cicero kõne, kus kutsus senatit üles Gabiniust provintsi asevalitseja kohalt tagasi kutsuma.¹⁴⁶ Appius Claudius Pulcheri oli kogunud endale hulga poliitilisi vaenlasi, kelle eestvedamisel ta nüüd kohtusse toodi.¹⁴⁷

¹³⁷ Dio. 37.26.1. Daatum vt. Gruen, 1995, lk 278.

¹³⁸ Cic. Rab. Perd. 20.

¹³⁹ Ascon. 5C.

¹⁴⁰ Gruen, 1995, lk 277-278.

¹⁴¹ Cic. Rab. Perd. 10-11.

¹⁴² Dio. 37.27.3.

¹⁴³ Gruen, 1995, lk 279.

¹⁴⁴ R. A. Bauman, *Human Rights in Ancient Rome*. London: Routledge, 2012, lk 64.

¹⁴⁵ Gruen, 1995, lk 352.

¹⁴⁶ Kelly, 2006, lk 155.

¹⁴⁷ Gruen, 1995, 352.

Aastal 54 eKr. oli riigireetmissüüdistusega kohtu ees Aulus Gabinius.¹⁴⁸ Aastal 58 eKr. oli Gabinius olnud konsul ning peale seda määratud prokonsulina valitsema Süüria provintsi.¹⁴⁹ Gabinius sai süüdistuse *lex Cornelia* põhjal. Ta oli müünud ennast koos oma provintsis olevate vägedega Egiptuse vaaraole palgaarmeeks. Gabinius lahkus ilma senati loata koos vägedega Süüriast, sisenes vägedega võõrasse kuningriiki, alustas sõda ja vallutas Aleksandria.¹⁵⁰ Riigireetmissüüdistusest Gabinius kohtunikele altkäemaksu andmisega pääses, kuid mõisteti hiljem Süürias korda saadetud tegude eest väljapressimises süüdi.¹⁵¹

Appius Claudius Pulcherile esitati süüdistus 50. aastal eKr.¹⁵² Kuigi ta oli konsulina saatnud korda tegusid, mis olid toonud talle vaenlasi nii Roomas kui provintsidest esineb allikates ainult, et talle esitati *maiestas*'e süüdistus.¹⁵³ Appiuse süüdistajaks oli Publius Cornelius Dolabella, kes ei olnud kohtuprotsessiks piisavalt ette valmistunud,¹⁵⁴ ning Appius suutis ennast süüdistusest vabastada ja hiljem edukalt riigiametisse kandideerida.¹⁵⁵

3.7 Kokkuvõte

Teise sajandi viimasel aastakümnel on võimalik tuvastada üheksa juhtumit, kus kohtualuseid süüdistati riigireetmises. Enamus süüdistustest puudutavad sõdasid, kuid ei puudu ka poliitilistel põhjustel esitatud süüdistus. Tõenäoliselt kasutasid süüdi mõistetud õigust pagendusse minna. Järgneval aastakümnel esines neli kohtuprotsessi, kus süüdistuseks oli Rooma väärkuse vähendamine ehk *maiestas*, üks *perduellio* süüdistus, ning viis kohtuprotsessi, kus süüdistus esitati *lex Varia* alusel pärast Liitlassõja puhkemist. *Lex Varia* alusel esitatud süüdistuste arv jääb aga täpselt teadmata. Sõja jooksul tundub süüdistuste arv olevat järsult tõusnud, kuna Asconius räägib paljudest ebaõiglaselt süüdi mõistetutest. Kaheksakümnendatest aastatest on

¹⁴⁸ Dio. 39.55.4. Daatum vt. Bauman, 2012, lk 64.

¹⁴⁹ Bauman, 2012, lk 64. Prokonsul oli konsuli ametis teeninud riigimees, kes määrati valitsema provintsi. Provintsi juhtides omas ta konsuli võimu.

¹⁵⁰ Cic. Pis. 49-50.

¹⁵¹ Dio. 39.55.5.

¹⁵² Cic. Fam. 3.11. Daatum vt. Alexander, 1990, lk 166.

¹⁵³ Cic. Fam. 3.11.

¹⁵⁴ Cic. Fam. 8.6.

¹⁵⁵ Cic. Fam. 3.11-12. Dio. 40.63.2.

võimalik tuvastada veel kolm süüdistust, mis esitati *lex Varia* alusel. Lisaks esineb üks *perduellio* süüdistus. Pooltel süüdistustel olid poliitilised põhjused. Kümneni lõpus algas ka Sulla diktatuur, mis tõi endaga kaasa proskriptsioonid. Kohtuprotsessid, mis käsitlevad riigireetmist, esinevad uuesti seitsmekümnendate keskpaigal, kui poliitiline elu tavapärasesse rütmi tagasi jõudis. Tuvastada on võimalik kaks kohtuprotsessi riigireetmise eest. Kuuekümnendatest aastatest on võimalik tuvastada kolm kohtuprotsessi riigireetmise eest ning kõik olid esitatud poliitilistel põhjustel. Järgnevalt kümnendist on teada kaks kohtuprotsessi.

Kuue aastakümne jooksul on seega võimalik tuvastada kolmkümmend juhtumit, kus kohtualuseid süüdistatakse riigireetmises. Number oleks suurem, kuid kahjuks puuduvad kindlad andmed Liitlassõja perioodist. Probleeme provintside valitsejatega, sõdade ajal loodud seadusi ning *maiestas*'e umbmäärast definitsiooni arvestades on antud süüdistuste arv siinkirjutaja arvates küllaltki väike. Sellegi poolest jagunevad süüdistused selgelt sellisteks, mis esitati riigi julgeolekut silmas pidades, ning süüdistusteks, mille eesmärgiks oli kahjustada poliitilist oponenti või viimane sootuks kõrvaldada. Peamiseks põhjuseks, miks riigireetmissüüdistusi esitati, oli vaenlase aitamine või riigi muul viisil sõjaliselt ohustamine. Selliseid süüdistusi oli kolmekümnest tuvastatavast juhtumist neliteist. Poliitilistel põhjustel esitati teadaolevalt üheksa süüdistust. See arv võib olla suuremgi, kuid kahjuks ei ole kõigi kohtuprotsesside sisu võimalik tuvastada. Selge on ikkagi, et peaaegu kolmandiku kohtuprotsesside taga olid poliitilised motiivid mitte riigi heaolu. Süüdistused riigireetmise eest olid seega juba vabariigi ajal sobivaks vahendiks poliitilise opositsiooni kõrvaldamiseks, traditsioon, mis kandus edasi ka keisririigi perioodi.

4 Kodusõdade periood

Aastal 49 eKr. ületas Gaius Julius Caesar oma vägedega Rubico jõe, mis tähistas kodusõdade perioodi algust. Sõja esimeses faasis olid vastamisi Caesar ja tema toetajad ning vabariikliku korra eest seisvad senaatorid ja Rooma aristokraadid, kelle peamiseks väejuhiks oli Gnaeus Pompeius Magnus.¹⁵⁶ Erinevates piirkondades peetud sõja esimene faas jõudis lõpule 45 eKr.¹⁵⁷ Caesari võiduga, kuid viimase mõrvamisega järgneva aasta märtsis puhkes konflikt taaskord lõkkele. Seekord olid Caesari adopteeritud poeg ja toetajad vastamisi riigijuhhi tapjatega, kes soovisid vabariiki taastada.¹⁵⁸ Pärast võitu Makedoonias Philippi lahingus, kus Caesari järeltulija Gaius Octavianuse ning Caesarit toetanud riigimehe ja väejuhi Marcus Antoniuse väed võidutsesid vabariigi eest võidelnud Marcus Junius Brutuse ja Gaius Cassius Longinuse vägede üle,¹⁵⁹ tekkis konflikt Octavianuse ja Antoniuse vahel, kes olid riigi omavahel ära jaganud. Aastal 30 eKr. hõivas Octavianus Egiptuse, viimase Antoniuse tugipunkti, mis tähistas sõdade lõppu ja pikema rahu saabumist.¹⁶⁰

Octavianuse võit tähistas tõsiasja, et Rooma riik oli lõplikult muutunud. 49 eKr. oli Caesar diktaatoriks kuulutatud, mis tähendas, et tegelik võim riigis kuulus temale. Caesari järeltulija, kes sai tuntuks keiser Augustuse nime all, suutis taastada riigis stabiilse olukorra ning jääda riigi tegelikuks juhiks ilma diktaatori võimu omamata. Riigikorra muutumisega muutus ka kohtukorraldus ja seadusandlus, sealhulgas ka riigireetmisseadused.

4.1 Caesari diktatuur

Caesari võimuperiood jääb ajavahemikku 49-44 eKr. Selle aja jooksul omas ta diktaatori võimu, mis tegi ta riigi tegelikuks juhiks ning neljal aastal hoidis ta ka konsuli ametikohta.¹⁶¹ Erinevalt kolmkümmend aastat varem olnud Lucius Cornelius Sulla

¹⁵⁶ M. T. Boatwright, D. J. Gargola, R. J. A. Talbert, *A Brief History of the Romans*. New York: Oxford University Press, 2006, lk 157.

¹⁵⁷ Boatwright, Gargola, Talbert, 2006, lk 160.

¹⁵⁸ C. R. Mackay, *Ancient Rome: A Military and Political History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, lk 162.

¹⁵⁹ Mackay, 2007, lk 163-164.

¹⁶⁰ Mackay, 2007, lk 168-169.

¹⁶¹ Boatwright, Gargola, Talbert, 2006, lk 160.

diktatuurist, mis kujunes küllaltki ohvriterohkeks, paistab Caesari valitsusaeg silma riigijuhi armulikkusega ja valmisolekuga vastastele andestada.¹⁶² Üldine tõlgendus sellele on Caesari soov näidata ennast hea riigijuhina ja seeläbi endale toetust koguda.¹⁶³ Suurema osa oma valitsusajast veetis Caesar erinevatel lahinguväljadel olles vahepeal mõned kuud Roomas, kus ta tegeles seadusandluse ja administratiivülesannetega.¹⁶⁴ Poliitika tulemusel, kus vaenlased langesid kas lahinguväljal või said armu, ei ole ka üllatav, et ajavahemikust 49-44 eKr. on võimalik tuvastada vaid üksikuid kohtuprotsesse, millest ühe puhul võis süüdistuseks olla riigireetmine.¹⁶⁵

Aastal 46 eKr. aset leidnud kohtuprotsessi keskmes olid Caesari kaks endist vaenlast. Quintus Ligarius oli kodusõja ajal olnud legaat Aafrika provintsis ning oli takistanud uuel asevalitsejal, Quintus Tubero, provintsi siseneda.¹⁶⁶ Pärast sõja lõppu Aafrikas läks Ligarius pagendusse,¹⁶⁷ kuid Tubero esitas ikkagi süüdistuse. Ta väitis, et Ligarius lubas sõja ajal Numiidia kuningal Jubal koos vägedega provintsi siseneda ning pikendas tema abiga sõda.¹⁶⁸ Numiidlasi peeti Rooma põlisteks vaenlasteks ning seega sõdis Ligarius koos vaenlastega Rooma vastu. Kuna kohtuasi käsitleb riigile sõjaliselt tekitatud kahju, oli tegu ilmselt *perduellio* süüdistusega.

Kuigi süüdistus on esitatud riigile tekitatud kahju eest on kohtuprotsessi tegelik olemus selgelt kahe osapoole vaheline isiklik vaen. Riigireetmissüüdistuse umbmäärast olemust kasutati taaskord ära vastase kõrvaldamiseks. Pärast Cicero osavat kaitsekõne vabastas Caesar, kes oli protsessi kohtunikuks, Ligariuse süüdistusest,¹⁶⁹ ning sekundaarkirjanduses on seda käsitletud Caesari poliitilise sammuna näitamaks oma armuandlikku olemust.¹⁷⁰ Siinkirjutaja näeb Ligariuse süüst vabastamisel veel üht põhjust. Oma kaitsekõnes tõi Cicero osavalt välja asjaolu, et nii Ligarius kui Tubero olid kodusõja ajal Caesari vastu võidelnud ning kui Caesari vastu sõdimist võib

¹⁶² Dio. 41.62.1-6.

¹⁶³ Boatwright, Gargola, Talbert, 2006, lk 157.

¹⁶⁴ Boatwright, Gargola, Talbert, 2006, lk 160-161.

¹⁶⁵ Kelly, 2006, lk 213.

¹⁶⁶ Cic. Lig. 9. ja 20. Quint. Inst. 11.1.80.

¹⁶⁷ Cic. Lig. 11.

¹⁶⁸ Quint. Inst. 11.1.80.

¹⁶⁹ Plut. Cic. 39.

¹⁷⁰ Kelly, 2006, lk 214.

tõlgendada kui Rooma vastu võitlemist ei olnud Tubero ise vähem süüdi.¹⁷¹ Seega tekkis olukord, kus Ligariuse süüdimõistmist, mis olevat olnud Caesar eesmärgiks,¹⁷² ei oleks tõlgendatud diktaatori õiglase otsusena *perduellio* süüdistuse puhul, vaid soovina kõrvaldada üks oma vaenlastest, jäädes ise näiliselt erapooletu kohtuniku rolli. Kuna Caesar oli varem vaenlastele andestamisega endale positiivse maine loonud, oleks Ligariuse süüdi mõistmine pärast Cicero kõne kuulamist jätnud mulje, et valitseja sooviks on ikkagi vastaste kõrvaldamine, kuid ta teeb seda salakavalate võtetega. Nii oli Caesar valiku ees, kas riskida oma maine kahjustamisega või Ligarius süüst vabastada.

Kuigi Ligariust süüdistati teos, mida võis tõlgendada riigireetmisena, oli tegu poliitilise võimumänguga, kus nii Tubero kui Caesar soovisid kõrvaldada endale ebameeldivat isikut. Sündmuste käiku suutis muuta ainult Cicero osav kaitsekõna, mis oli koostatud olukorda läbinähes ning loodud seadma Caesar valiku ette, kus tal tuli riskida oma maine kahjustamisega. Poliitilise olukorra muutumisega Roomas ning võimu koondumisega ühe isiku kätte esines ka järgnevate valitsejate ajal olukordi, kus süüdistades kedagi riigireetmises sooviti lihtsalt kõrvaldada poliitiliselt tülikat ametnikku.

4.2 Aastad 44 eKr.-27 eKr.

Pärast Caesar i mõrvamist puhkes riigis taaskord sõda. Seekord Caesar i toetajate ja vastaste vahel. Olukord sarnaneb 80. aastate lõpus aset leidnud Sulla diktatuuriga. Riigi juhtimine ei olnud enam senati käes ning tähtsamad otsused võeti vastu riigijuhtide poolt, kellele oli antud erakorralised õigused. Seetõttu ei leidu antud perioodil ka süüdistusi riigireetmise eest, kus süüdistatu üle oleks kohtus õigust mõistetud. Esineb küll juhtumeid, kus kedagi riigireetmises süüdistati, kuid surmanuhtlus määrati kiirkorras ja erakorraliste õiguste läbi ilma, et süüdistatu oleks kohtu ette jõudnud.

Aastal 43 eKr. said Gaius Octavianus, Marcus Antonius ja Marcus Lepidus, kes olid Caesar i toetajate juhid, erakorralised õigused, mis muutsid nad riigi tegelikeks juhtideks senati asemel. Nende ühendus sai tuntuks teise triumviraadi nime all ning

¹⁷¹ Cic. Lig. 9. ja 29.

¹⁷² Plut. Cic. 39.6.

meestele antud võimu eesmärgiks oli „riigi korda seadmine“.¹⁷³ Neid õigusi omasid nad aastani 33 eKr., kuid selleks ajaks kuulus võim tegelikult ainult Octavianusele.¹⁷⁴ Selle ajavahemiku jooksul oli seadusandlus triumviraatide käes, kes juhtisid riiki õigustega, mis olid võrdsed diktaatori võimuga ning varsti peale erakorralise võimu saamist viisid triumviraadid Roomas läbi proskriptsioonid, mille käigus tapeti poliitilised vaenlased.¹⁷⁵

Ilma kohtuta riigireetmises süüdi mõistmise kohta leidub andmeid kogu kodusõdade perioodi jooksul ning isegi sõjale järgnenud aastatel. Aastal 43 eKr. hukati Aasias riigireetmise eest Gaius Trebonius, kes oli olnud üks Caesari mõrvaritest.¹⁷⁶ Octavianus oli kõik Caesari vastase vandenõu osalised riigi vaenlasteks kuulutanud,¹⁷⁷ kuid senat kasutas nende silmis ebaseaduslikku hukkamist ikkagi enda kasuks ära, et Caesari toetajate positsiooni nõrgestada.¹⁷⁸ Kolm aastat hiljem hukati Octavianuse lähikondlane ja väejuht Salvidienus Rufus, kes plaanis oma vägedega Antoniuuse poolele üle minna. Octavianus sundis senatit Rufust riigireetmises süüdi mõistma.¹⁷⁹ Aastal 29 eKr. mõisteti Octavianuse vastase vandenõu eest riigireetmises süüdi Marcus Lepidus, teises triumviraadis osalenud Lepiduse poeg, kes hukati senatilt saadud erakorraliste õiguste raames.¹⁸⁰ Lisaks antud juhtumitele leidub kodusõdade perioodil teisi olukordi, kus esitatakse riigireetmise süüdistusi või viiakse läbi tegusid, mis vabariiklike seaduste järgi oli riigireetmine. Näiteks oli selliseks teoks Octavianuse saabumine Itaaliasse koos sõjaväega pärast Caesari tapmist.¹⁸¹

Ajavahemikust 44 eKr.-27 eKr. puuduvad aga riigireetmisjuhtumid, kus oleks toimunud ametlik kohtuprotsess. Paljud Octavianuse poliitilised vaenlased hukkusid sõjas või proskriptsioonide tagajärjel, mis oli sarnane Sulla diktatuurile. Kohtuprotsessid riigireetmise eest, kus süüdistaja ja süüdistatav kohtus esinevad, ilmavad taaskord Octavianuse valitsusaja alguses, kui viimasest oli saanud riigi ainuke valitseja.

¹⁷³ M. Goodman, *The Roman World, 44 BC-AD 180*. London: Routledge, 2012, lk 35.

¹⁷⁴ A. E. R. Boak, *A History of Rome to 565 AD*. New York: The Macmillan Company, 1955, lk 247.

¹⁷⁵ Goodman, 2012, lk 35.

¹⁷⁶ Mackay, 2007, lk 162.

¹⁷⁷ Plut. Brut. 27.4.

¹⁷⁸ Syme, 1960, lk 172.

¹⁷⁹ Levick, 2010, lk 36.

¹⁸⁰ Levick, 2010, lk 173-174.

¹⁸¹ K. Galinsky, *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, lk 18.

4.3 Kokkuvõte

Kodusõdade perioodi puhul võib eristada kahte vastandlikku perioodi. Caesari valitsusajal puuduvad proskriptsioonid ja kohtuprotsessid riigireemise eest poliitiliste vastaste vastu. Seda kõike seetõttu, et Rooma uus valitseja soovis ennast näidata armulisena, et endale rohkem toetust koguda. Ainuke riigireetmissüüdistus, mis Caesari valitsusajast on teada sai alguse kahe osapoole omavahelisest vaenust ning riigireetmissüüdistus oleks võimaldanud vastase poliitikast lõplikult eemaldada. Kohtuprotsess toimus vabariigi ajal kasutusel olnud seaduste järgi ning lõppes süüdistatava süütuks tunnistamisega.

Caesari surmale järgnenud sõdade perioodi ilmestavad nii proskriptsioonid kui süüdistused riigireemise eest. Puuduvad aga kohtuprotsessid, kus osapooled oleksid kohtus võidelnud. Süüdistatavad hukati kiirkorras ja ilma kohtuta. Riigijuhid omasid erakorralist võimu ja õigusi, nende käes oli seadusandlus ning kontroll sõjavägede üle. Erinevad osapooled kasutasid süüdistusi enda huvides ning kogu olukord oli kaootiline, mida võib kodusõja ajal toimunud sündmustest ka oodata.

5 Varane keisririik

Keisririigi tekkimisega ning võimu koondumisega ühe isiku kätte kaasnes muutus Rooma seadusandluses. Võeti vastu uued seadused, mis käsitlesid riigireetmist. Muutusid ka kohtud, kus süüdistusi arutati. Uue süsteemi ajal hakkasid riik ja keiser ühte kuuluma ning füüsiline või verbaalne rünnak kummagi vastu võis kaasa tuua süüdistuse riigireetmises.¹⁸² Võrreldes vabariigiga kasvas keisririigi ajal kasu, mida süüdistajad teenisid. Nagu varemgi said süüdistajad oma tööst majanduslikku ja poliitilist kasu ning edukas esinemine kohtus aitas kaasa prestiiži kasvule. Edukas kohtuprotsess, kus suudeti tõestada, et süüdistatav oli riiki reetnud, tõi kaasa kohtualuse vara konfiskeerimise, osa millest läks süüdistajale tema teenete eest tasumiseks.¹⁸³ Uue riigikorra ajal oli süüdistajatel ka võimalik saada keisri isikliku soosingu osaliseks, mis tähendas, et neil oli lihtsam audientsi saada ning seeläbi isiklikku võimu kasvatada.¹⁸⁴ Kohtus süüdistamine võimaldas ka seaduslikult rünnata neid, kes olid ühiskonnas süüdistajast kõrgemal positsioonil.¹⁸⁵ Kuna kohtus vastaste süüdistamine oli kasulik nii süüdistajatele kui keisrile, ei ole ka üllatav, et keisririigi ajal kasvas riigireetmist käsitlevate süüdistuste hulk. Uus riigireetmisseadus, mis keisririigi ajal vastu võeti, täpsustas küll tegusid, mida riigireetmiseks peeti, kuid *maiestas*, mis nüüd tähendas keisri või riigi ja rahva väärkuse vähendamist, jäi ikkagi ebaselgeks. Riigireetmises sai nüüd hakata süüdistama ka neid, kes olevat keisri kohta midagi solvavat öelnud, ning nii muutusid kohtuprotsessid riigireetmise eest tõhusaks relvaks, millega keisrid said kõrvaldada oma vastaseid ning süüdistajad esitada süüdistusi uute tegude eest, mida võis riigireetmiseks pidada.

5.1 *Lex Julia*

Täpne aasta, millal *lex Julia* vastu võeti jääb segaseks. Tõenäoliselt oli tegu kahe seadusega, mis käsitlesid riigireetmist ning milliseid tegusid võis uue režiimi ajal riigireetmiseks pidada. Esimene võeti vastu Gaius Julius Caesari poolt ajal kui ta omas

¹⁸² Galinsky, 2005, lk 32.

¹⁸³ P. Grimal, *The Civilization of Rome*. New York: Simon and Schuster, 1963, lk 156.

¹⁸⁴ Rutledge, 2001, lk 21.

¹⁸⁵ Samas.

diktaatorivõimu ning teine Augustuse valitsusajal.¹⁸⁶ Augustuse valitsusaega jäänud seadus võib pärineda aastast 8 eKr.¹⁸⁷ Tegu oli *maiestas*'e seadusega. Justinianuse seadusekogu mainib uut seadust ning tegusid, mis karistust väärised, kuid ei nimeta eraldi Juliuste soost valitsejaid, kes seaduse vastu võtsid või kelle valitsusajal seadust täiendati.¹⁸⁸ *Lex Julia* järgi loeti riigireetmiseks relvadega riigi vastu astumist, mässu õhutamist, vaenlasele riigi kohta käiva info edastamist, vaenlase varustamist raha või relvadega, keeldumist sõjas osaleda, kindlustuse alistumist vaenlasele, varitsuse ohvriks langemist, ilma keisri loata vägede kogumist ja sõja pidamist, riigile kuuluva võimu ilma loata endale haaramist, keeldumist ettenähtud ajal provintsist lahkuda või anda väed üle provintsi uuele valitsejale, väejuhi positsiooni ilma loata loovutamist, armeest deserteerumist, suhete kahjustamist sõbralike rahvastega, vaenlase vägede või juhi alistumise takistamist, magistraadi või riigi poolt antud võimu omava isiku tapmist, ilma keisri loata pantvangide hukkamist, süüdimõistetute vangist vabastamist, ning sisse pühitsetud keisri kujude kahjustamist.¹⁸⁹

Uus seadus omas seega endas nii *perduellio* kui varasemate *maiestas*'e seaduste süüdistusi. Kuna Caesari diktatuuri ajal kasutati kohtus veel *perduellio* süüdistust, tundub siinkirjutajale tõenäoline, et osa uuest seadusest, mis hõlmas *perduellio* süüdistusi, lisati Augustuse valitsusajal. Seadust muudeti ilmselt peaaegu Augustuse valitsusaja lõpuni, kuna varitsuse ohvriks langemist käsitlev punkt lisati tõenäoliselt pärast Teutoburgi metsa lahingut aastal 9 pKr., kus kolm leegioni langesid germaanlaste varitsuse ohvriks. Aastal 12 pKr. hakati kohtus käsitlema ka keisri vastu suunatud sõnalisi rünnakuid.¹⁹⁰ Seega muutus uus seadus Augustuse valitsusajal vastavalt vajadusele ning seda muudeti nii riigi kui valitseja julgeolekut silmas pidades.

5.2 Senat ja keisrikohus

Kohtumõistmine riigireetmises süüdistatute üle toimus keisririigi ajal senatis või keisrikohtus. Senat hakkas tegelema juhtumitega, mis puudutasid senaatoreid ja

¹⁸⁶ Bauman, 1996, lk 28.

¹⁸⁷ Robinson, 2012, lk 62.

¹⁸⁸ Dig. 48.4

¹⁸⁹ Samas.

¹⁹⁰ Goldsworthy, 2014, lk 460.

magistraate,¹⁹¹ kuna viimased leidsid, et riigireetmis- ja väljapressimissüüdistuste puhul peaksid nende üle kohut mõistma nendega samast seisusest olevad kodanikud.¹⁹² Keisrid olid sellise süsteemiga vähemalt teoorias nõus, kuid neile jäi alati vabadus mõista süüdistatute üle kohut keisrikohtus, kus kohtuotsus olenes ainult valitsejast. Kui keisril tuli tegeleda tema suhtes eriti vaenuliku senatiga ning oli oht, et lõplik otsus ei kujune selline nagu valitseja soovib, toimus protsess keisrikohtus.¹⁹³ Samuti oli süüdistajatel õigus valida kumba kohtusse süüdistus esitada. *Maiestas*'e süüdistuse puhul soovisid süüdistajad anda asi keisrikohtusse, kus neil oli parem võimalus saada enda jaoks kasulik otsus. Keisritel oli ka õigus keelduda süüdistust enda kohtus kuulamast ning saata süüdistus senati lahendada, mida kasutati ühe vahendina oma autoritaarse valitsuse maskeerimiseks.¹⁹⁴

5.3 Kohtuprotsessid Augustuse valitsusajal

Hinnangud selle kohta, kui kindel oli Augustuse võim, varieeruvad ühest äärmusest teise. Keisri positsioon võis pärast *princeps*'i tiitli vastu võtmist olla niivõrd kindel, et tal ei tulnud enam poliitilise opositsiooni pärast muretseda,¹⁹⁵ kuid on pakutud ka, et valitsus võis liikuda kriisist kriisi.¹⁹⁶ Vaadates kohtuprotsesse Augustuse neljakümne aasta pikkuse valitsusaja jooksul on võimalik tuvastada kaheksa juhtumit, kus kohtus arutati riigireetmist, kuritegu, mille hulka kuulusid nüüd ka keisri vastu suunatud rünnakud. Antud juhtudel mõisteti süüdistatutele karistus senatikohtus. Aastatel 18 eKr. ning 9 ja 8 eKr. mõistis Augustus oma vastaste üle kohut ka keisrikohtus, kuid süüaluste nimesid ja kuritegusid ei ole võimalik tuvastada.¹⁹⁷ Võrreldes olukorda hilise vabariigi viimase kuueküümne aastaga, kust on võimalik tuvastada kolmkümmend süüdistatavat ning kus ühe aastakümne jooksul võis esineda kuni kümme süüdistust, tundub Augustuse valitsusaeg küllaltki rahumeelne. Süüdistuste vähest arvu võib seletada asjaoluga, et puuduvad allikad Augustuse võimuperioidist, mis annaksid korraliku

¹⁹¹ Mourakis, 2007, lk 88.

¹⁹² F. E. Adcock, M. P. Charlesworth, S. A. Cook, *The Cambridge Ancient History*, Vol 10: The Augustan Empire, 43 B.C.-A.D. 69. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, lk 408-409.

¹⁹³ Adcock, Charlesworth, Cook, 2006, lk 409.

¹⁹⁴ Adcock, Charlesworth, Cook, 2006, lk 408.

¹⁹⁵ Goodman, 2012, lk 40.

¹⁹⁶ Levick, 2010, lk 165.

¹⁹⁷ Bauman, 1996, lk 56.

ülevaate keisri vastasest opositsioonist. Teadaolevad süüdistused jäävad Augustuse võimu algus- ja lõppfaasi, mida võib pidada vastaste jaoks sobivateks aegadeks keisri positsiooni nõrgestada. Seetõttu näib siinkirjutajale tõenäoline, et enamuse Augustuse valitsusajast oli keisri positsioon niivõrd tugev, et rünnakud tema isiku ja positsiooni vastu ei tundunud arukad. Süüdistusi riigireetmise eest esitati Augustuse valitsusajal nii keisri vastastele kui ka provintside asevalitsejatele, kes olivat oma tegevusega riigi ohtu seadnud.

5.3.1 Gaius Cornelius Gallus

Esimene süüdistus riigireetmise eest Augustuse valitsusajal pärineb aastast 26 eKr. ning jääb seega keisri võimuperioodi algusesse.¹⁹⁸ Gallus oli Egiptuse prefekt, kelle Augustus oli määranud provintsi valitsema.¹⁹⁹ Teda süüdistati, et Egiptuses olivat ta Augustust laimanud, lasknud provintsis endale kujusid püstitada ning graveerinud oma saavutused püramiidi küljele.²⁰⁰ Lisaks pressis Gallus provintsi elanikkonnalt raha välja.²⁰¹ Galluse süüdistajaks oli tema lähikondlane Valerius Largus.²⁰² Prefekti üle mõisteti senatis kohtu.²⁰³ Siinkirjutaja hinnangul süüdistati Gallust riigireetmises kuna prefekt saatis korda rea tegusid, mis Augustusele ei meeldinud. Egiptus oli hiljuti vallutatud ning riigi jaoks oluline viljaait. Provintsi ebakompetentne juhtimine tõi kaasa ohu, et egiptlased võivad hakata mässama, mis oleks lõiganud Itaalia ära peamisest vilja impordi piirkonnast. Augustusele võis vastumeelt olla ka asjaolu, et kujude püstitamisega kujutas Gallus ennast keisrist tähtsamana.²⁰⁴ Lisaks toimus see kõik provintsis, mida Augustus pidas nii tähtsaks, et keelas hiljem sinna ilma keisri loata sisenemise.²⁰⁵ Augustus ütles lahti oma sõprusest Gallusega ning seejärel süüdistati kohtualust ka Quintus Caecilius Epirotaga ebamoraalses suhtes olemises. Viimane oli samuti kaotanud Augustuse soosingu.²⁰⁶ Larguse süüdistuse tulemusena keelas senat

¹⁹⁸ Dio. 53.23.5-7.

¹⁹⁹ Suet. Aug. 66.

²⁰⁰ Dio. 53.23.5.

²⁰¹ Amm. 17.4.5.

²⁰² Dio. 53.23.6.

²⁰³ Dio. 53.23.7.

²⁰⁴ Syme, 1960, lk 310.

²⁰⁵ Tac. Ann. 2.59.

²⁰⁶ Suet. Gram. 16.

Gallusel elada provintssides, mis olid Augustuse kontrolli all. Eduka süüdistuse tagajärjel alustasid tööd ka hulk teisi süüdistajaid, kes Gallust mõne teise kuriteo süüdlaseks pidasid. Senat karistas Gallust pagenduse ning vara konfiskeerimisega, mida kuuldes sooritas Gallus enesetapu.²⁰⁷

Kohtuprotsess sai alguse olulise provintsi halvast juhtimisest, kuid omandas kiiresti poliitilise ilmingu ning määras kindlaks reeglid tulevasteks süüdistusteks. Siinkirjutaja arvates kasutas Augustus Galluse kohtuprotsessi ära, et näidata, mis juhtub nendega, kes ei oska uue poliitilise süsteemi all õigesti käituda. Kohtuprotsessi ajal ei viibinud Augustus Roomas,²⁰⁸ ning jättes asja senati arutada, vältis ta muljet, et keiser protsessi juhib. Mässu õhutamise, milles Gallust süüdistati oli *lex Julia* seaduses riigireetmisena kindlaks määratud ning sellest süüdistusest oleks piisanud ametniku eemaldamiseks. Süüdistajad aga näitasid, et olulisel positsioonil olnud ametnik oli käitunud vastupidiselt keisri soovidele sõbrustades soosingu kaotanud isikuga, ning suure hulga süüdistajate ilmumine pidi näitama, millega tuleb Augustuse soovide vastu astujatel arvestada. Pärast kohtuprotsessi lõppu olevat Augustus kurvastanud, et tema lähikondlase üle mõisteti kohut ajal mil ta ise Roomas ei olnud ega saanud asja sekkuda.²⁰⁹ Seegi oli osa uue valitseja näitemängust jätmaks muljet, et senat oli tegutsenud riigi heaolu silmas pidades ning keiser ei olnud asja otseselt segatud.

5.3.2 Marcus Primus

Marcus Primus oli Makedoonia provintsi juhtima määratud prokonsul, kes seisis aasta 24 eKr. lõpus või aasta 23 eKr. alguses senatis kohtuees süüdistatuna riigireetmisest.²¹⁰ Makedoonia oli senati kontrolli alla kuuluv provintss²¹¹ ning Primus olevat ilma senati loata viinud tema kontrolli all olevad väed provintssist välja ja rünnanud Traakia aladel asuvat hõimu.²¹² Süüdistaja nime allikates ei esine, kuid kaitsjaks oli sel aastal Augustusega koos konsulik olnud Varro Murena.²¹³ Kohtus väitis

²⁰⁷ Dio. 53.23.7.

²⁰⁸ Suet. Aug. 66. Vell. 2.92.1.

²⁰⁹ Samas.

²¹⁰ Dio. 54.3.2. Daatum vt. Syme, 1960, lk 333.

²¹¹ Dio. 53.12.3.

²¹² Dio. 54.3.2.

²¹³ Dio. 54.3.3.

Primus, et oli toiminud Augustuselt saadud juhiste järgi, mida keiser eitas.²¹⁴ Kohtuprotsessi lõpus hääletasid küllaltki paljud senaatorite hulgast Primuse süüst vabastamise poolt.²¹⁵ Allikatest ei esine, milline oli hääletuse tulemus, kuid Augustus oli kohtus osavalt esinemisega suure osa Rooma elanikkonnast enda poolele saanud.²¹⁶ Kuna Primus oli selgelt saatnud korda teo, mida peeti riigireetmiseks ning rahvas toetas Augustust, kes olevat tahtnud näha õiglast kohtuotsust, on pakutud, et Primus mõisteti süüdi.²¹⁷ Seda seisukohta toetab ka siinkirjutaja.

Primuse väide, et ta järgis Augustuselt saadud juhiseid, oli löök keisrile, kes üritas näidata ennast vabariiklike kommee järgi tegutseva valitsejana. Kohtuasi ise võis olla algatatud Marcus Licinius Crassuse poolt, kes oli Makedoonia asevalitseja enne Primust.²¹⁸ Crassus oli edukalt sõdinud naabruses asuvate vaenulike hõimude vastu ning saavutanud hiilgava võidu. Roomas oli Augustus takistanud tal osa saada austusest, mida selline saavutus vääriski kuna see oleks seadnud küsimuse alla keisri positsiooni peamise väejuhina.²¹⁹ Hõim, mida Primus ründas, olevat olnud juba Crassuse poolt alistatud ning tema eestkoste ja kaitse alla langenud. Primuse kohtuasi võis seega olla Crassuse soov kaitsta oma hoolealuseid ja samal ajal rünnata valitsejat, kes oli teda solvanud.²²⁰

Ka siinkirjutaja on nõus, et kohtuprotsess oli pigem rünnak Augustuse režiimi pihta. Pärast Egiptuse vallutamist ja kodusõja lõppu 30 eKr. oli Augustusele määratud ametikohti ja tiitleid, mis muutsid ta Rooma tegelikult juhiks. Keisri väide, et ta soovib vabariiki taastada ning tegutseb vabariigi aegsete õiguste piires, hakkas aastaks 23 eKr. usutavust kaotama. Peale Primuse kohtuprotsessi oli Augustus aastal 23 eKr. ka teise rünnaku ohver, mille üheks tähtsamaks osaliseks oli vabariiklikku valitsust toetav konsul Varro Murena.²²¹ Kuna aastal 23 eKr. otsustas Augustus muuta viisi kuidas ta

²¹⁴ Dio. 54.3.2.

²¹⁵ Dio. 54.3.2.

²¹⁶ Dio. 54.3.3.

²¹⁷ Syme, 1960, lk 333.

²¹⁸ Levick, 2010, lk 175-176.

²¹⁹ Y. Le Bohec, M. Le Glay, J-L. Voisin, A History of Rome. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009, lk 213.

²²⁰ Levick, 2010, lk 176.

²²¹ D. Stockton, Primus and Murena. – *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1965, Bd. 14, H. 1, lk 22

riiki kontrollib²²² on võimalik, et samal aastal toimunud kaks järjestikust rünnakut tema positsiooni pihta oli muudatuse põhjuseks. Primuse kohtuprotsessi suunatust Augustuse võimu pihta näitab ka asjaolu, et keiser pidas vajalikuks ilma kutsumata kohtuprotsessil osaleda ning eitada oma seotust prokonsuli tegudega.²²³ Primuse toetamine oleks teinud kõigile selgeks, et Augustus on riigi tegelik valitseja ning prokonsulid ei pea oma tegudes senatiga arvestama. Sellise olukorra ärahoidmiseks pidas keiser paremaks kohtuprotsessi sekkuda ning kanda hoolt, et kohtualune mõistetaks süüdi senati käskude vastu astumises.

5.3.3 Fannius Caepio ja Varro Murena

Pärast Marcus Primuse kohtuasja sõlmiti vandenõu Augustuse vastu. Plaani algatajaks oli Fannius Caepio ning Varro Murena, kes oli Primust kohtus kaitsnud, oli teine vandenõus osalenud, kes on nime järgi tuvastatav.²²⁴ Augustus sai plaanist teada ning vandenõulasi teavitati omakorda, et nende kavatsused on päevavalgele tulnud.²²⁵ Osalised põgenesid, kuid Caepio ja Murena tabati.²²⁶ Senat mõistis nad riigireetmises süüdi ning mehed hukati.²²⁷

Võimalik, et Caepio ja Murena vandenõu oli vastus Primuse süüdimõistmisele, milles Augustus oma osa mängis.²²⁸ Murena oli konsul, lähedalt seotud Augustuse lähikonna liikmetega ning pärines perekonnast, kes oli võidelnud vabariigi säilimise eest.²²⁹ Augustuse autoritaarne valitsus oleks talle kindlasti selge olnud ning muutunud aja jooksul ka vastuvõetamatuks. Lisaks võis põhjusteks, miks vandenõu just aastal 23 eKr. toimus, olla Rooma juhtiva kihil suurenev pahameel uue korra suhtes ning aset leidnud toidupuudus, mis vähendas Augustuse toetust rahva hulgas.²³⁰ Asjaolusid arvestades tundub ka siinkirjutajale tõenäoline, et vandenõu oli tingitud Augustuse

²²² C. Scarre, *The Chronicles of Emperors: The Reign by Reign Record of the Rulers of Imperial Rome*. London: Thames and Hudson, 1995, lk 19.

²²³ Dio. 54.3.2.

²²⁴ Suet. Aug. 19.

²²⁵ Suet. Aug. 66.

²²⁶ Macr. Sat. 1.11.21. Str. 14.5.4.

²²⁷ Dio. 54.3.5.

²²⁸ Stockton, 1965, lk 19.

²²⁹ Stockton, 1965, lk 22.

²³⁰ R. J. Rowland, Jr, *The Conspiracy of Varro Murena*. – *The Classical Journal*, 1967, Vol. 62, No. 8, lk 362-363.

järjest rohkem ilmsiks tulevast kontrollist riigi üle, ning keisri toetuse vähenemine eliidi ja lihtrahva hulgas tundus olevat sobiv aeg ründamiseks. Tegu oli ka esimese teadaoleva vandenõuga keisri vastu, mis printsipaadi ajal toimus. Tulemusena otsustas Augustus muuta viisi, kuidas ta impeeriumit kontrollib, kuid siinkirjutaja peab tõenäoliseks, et Caepio ja Murena vandenõu muutis Augustuse ka karmimaks tulevaste vastaste suhtes.

5.3.4 Iullus Antonius

Marcus Antoniuse poeg Iullus Antonius mõisteti riigireetmises süüdi aastal 2 eKr.²³¹ Põhjus, miks Antonius kohtu ette toodi oli abielurikkumine Augustuse tütre Juliaga. Sama süüdistusega toodi korraga kohtu ette grupp Rooma kõrgklassi kuuluvaid isikuid, kuid Antonius oli ainuke, kelle üle mõisteti kohut riigireetmises ja kes määrati surma. Teisi karistati pagendusega.²³²

Antoniusele karmi karistuse määramisel on toodud kaks põhjust, millega ka siinkirjutaja nõustub. Augustus oli Iullust pärast Marcus Antoniuse vastu peetud sõda säästnud ning aidanud tal poliitikas karjääri teha. Iullus oli abielu kaudu seotud ka Augustuse perekonnaga.²³³ Iullus ja Julia olid kaks abielurikkumises süüdistatud, kes olid keisriga kõige lähemalt seotud ning olid oma teoga häbistanud Augustust, kelle üheks poliitiliseks ettevõtmiseks oli traditsiooniliste moraalide taastamine. Projekt, mille jaoks pidi tema perekond olema musternäidis.²³⁴ Seega võis Juliaga abielurikkujate tegu kujutada keisri väärkuse vähendamisenä.

Teine põhjus oli Iulluse seisund ühiskonnas. Tegu oli Marcus Antoniuse pojaga ning endise konsuliga. Levisid ka jutud, et Iullus soovis ise riigijuhiks saada.²³⁵ Tõenäolisem on, et Julia soovis lahutada oma senisest abikaasast ja tulevases keisrist Tiberiusest, ning abielluda Antoniusega, kes oleks seeläbi saanud tema laste eestkostjaks. Kuna Julia vanemad pojad olid Augustuse poolt keisri järglasteks valitud, oleksid Julia ja Iullus pärast Augustuse surma olnud riigijuhtimisega seotud.²³⁶ Igal

²³¹ Dio. 55.10.15. Daatum vt. Levick, 2010, lk 185.

²³² Dio. 55.10.15.

²³³ Vell. 2.100.4.

²³⁴ Bauman, 1996, lk 54.

²³⁵ Dio. 55.10.15.

²³⁶ Goldsworthy, 2014, lk 399.

juhul oli Iullus poliitiliselt keisri jaoks liiga ohtlik, et lasta tal ellu jääda pärast seda, kui mees oli näidanud ennast Augustuse vastu välja astuvana.

5.3.5 Gnaeus Cornelius Cinna Magnus

Aastal 4 pKr. tuli päevavalgele järgmine vandenõu.²³⁷ Vandenõu algatajaks ja juhiks oli Gnaeus Pompeius Magnuse lapselaps.²³⁸ Vandenõu olemus jääb ebaselgeks, kuid tegu võis olla sooviga mõjutada Augustust järglase valimisel. Pärast oma abikaasa, Livia, nõu kuulamist otsustas Augustus Cinna karistamata jätta ja määras ta järgneval aastal konsuliks.²³⁹ Kuna Livia näib olevat Cinnat toetanud võis tegu olla osaga võimumängust, mille tulemusena määras Augustus Claudiuste soost Tiberiuse, kes oli Livia poeg, enda järglaseks.²⁴⁰

5.3.6 Lucius Aemilius Paullus

Viimane teadaolev Augustuse vastu suunatud vandenõu, mille osalised on nime järgi teada jääb tõenäoliselt aastasse 6 või 7 pKr. ning selle osalisteks olid Lucius Aemilius Paullus, kes oli abielus keisri tütre tütreaga, ja Publius Rufus.²⁴¹ Viimane olevat olnud plaaniga seotud ainult niipalju, et vandenõulased tegutsesid Rufuse nime all.²⁴² Vandenõu olemus allikatest ei esine, kuid tegu võis olla Aemiliuse plaaniga seada ennast Tiberiuse asemel Augustuse järglaseks.²⁴³ Vandenõu kukkus aga läbi, keisri tütre tütar, Julia, pagendati ja Aemilius hukati.²⁴⁴

Kuigi Augustuse ja Tiberiuse vastase plaani olemust võib ainult oletada, on selge, et valitsusaja lõpus tuli keisril hakata tegelema opositsiooniga, mis soovis valitseja vananemisest kasu lõigata. Aemiliuse vandenõu ajal oli Augustus umbes 68 aastane ning tugines järjest rohkem lähikondlaste abile. Järgnevatel aastatel esines teisigi Augustuse vastu suunatud rünnakuid, mis tõid endaga kaasa riigireetmisseeduse karmistamise.

²³⁷ Sen. Clem. 9. Daatum vt. D. Shotter, Augustus Caesar. London: Routledge, 1991, lk 87.

²³⁸ Sen. Clem. 9.

²³⁹ Samas.

²⁴⁰ Shotter, 1991, lk 87.

²⁴¹ Suet. Aug. 19. Dio. 55.27.2. Daatum vt. Pettinger, 2012, lk 100.

²⁴² Dio. 55.27.2.

²⁴³ Pettinger, 2012, lk 99.

²⁴⁴ Tac. Ann. 3.24.

5.3.7 Titus Labienus

Aemiliusega samal ajal oli kohtu ees ka oraator Titus Labienus, keda süüdistati „kirjanduslikus riigireetmises“, mis oli uus süüdistuse vorm, kuid tähendas olemuselt kirjatöödega mässu õhutamist.²⁴⁵ Labienus ründas oma kirjutistes Augustuse valitsust ning ta mõisteti riigireetmises süüdi. Karistuseks määras senat Labienuse kirjatööde põletamise.²⁴⁶ Pärast tööde hävitamist otsustas oraator enesetapu sooritada.²⁴⁷ Titus Labienuse kohtuprotsess avas uue võimaluse kodanike riigireetmises süüdistamiseks. Mõni aasta hiljem järgnes teinegi sarnane süüdistus ning kõned või kirjatööd muutusid Tiberiuse valitsusajal oluliseks süüdistuste esitamise põhjusteks.

5.3.8 Cassius Severus

Teine oraator, kes oma tööde eest riigireetmises süüdi mõisteti, oli Cassius Severus, kelle vastane kohtuprotsess jäi tõenäoliselt aastasse 12 pKr.²⁴⁸ Severus oli oma töödes laimanud silmapaistvaid mehi ja naisi, mille tõttu lubas Augustus Severust riigireetmises süüdistada.²⁴⁹ Tõenäoliselt kuulusid silmapaistvad isikud, keda Severus ründas senaatorite klassi, ning seetõttu sai oraatorit süüdistada, et ta on oma teostega vähendanud Rooma rahva väarikust.²⁵⁰ Karistuseks pagendati Severus Kreetale, kus ta aga jätkas oma tööde kirjutamist, mille eest süüdistati teda taaskord kaksteist aastat hiljem.²⁵¹

Põhjuseks, miks Augustus lubas oma valitsusaja lõpus hakata sõnalisi rünnakuid riigireetmisena käsitlema, oli siinkirjutaja arvates ilmselt kasvav rahutus rahva hulgas keisri vananemise pärast, mida valitseja vastased soovisid enda kasuks ära kasutada. Selgeltnägijate tegevusele seati kindlad piirid ja Augustus lasi välja anda spetsiaalse horoskoobi, mis tegi tema tuleviku kõigile teatavaks.²⁵² Mõlemad näitavad, et valitseja soovis kontrollida rahva seas levivaid spekulatsioone keisri võimaliku surmaaaja kohta.

²⁴⁵ Sen. Contr. 10 pr. 4. Daatum vt. Levick, 2010, lk 190.

²⁴⁶ Sen. Contr. 10 pr. 5.

²⁴⁷ Sen. Contr. 10 pr. 7.

²⁴⁸ Tac. Ann. 1.72. Daatum vt. Goldsworthy, 2014, lk 460.

²⁴⁹ Tac. Ann. 1.72.

²⁵⁰ Pettinger, 2012, lk 92.

²⁵¹ Tac. Ann. 4.21.

²⁵² Dio. 56.25.5.

Augustuse valitsusaja lõpus toimus seega *maiestas*'e süüdistuse karmistamine, mis oli midagi, mida keiser ei olnud varem vajalikuks pidanud. Kuna tegu oli keisri viimaste valitsusaastatega kui kerkisid esile uued vaenlased, tundub siinkirjutajale tõenäoline, et kirjutiste ja kuulujuttude eest riigireetmises süüdistamine võis olla vahendiks, et tagada Augustuse valitsusaja lõpus rahulik võimu edasi kandumine Augustuselt Tiberiusele. Tegu oli seadusemuudatusega, mis pidi olema kasutusel lühikest aega ning mida Tiberius üritas oma valitsusaja alguses käibelt kaotada.²⁵³ Süüdistused kirjalike ja verbaalsete rünnakute eest tõusid Tiberiuse valitsusaja lõpus aga uuesti esile ning jäid seejärel kasutusele.

5.4 Kokkuvõte

Võimustruktuuri muutumisega võeti kasutusele uus riigireetmiseseadus ja loodi uued kohtud, mis riigireetmissüüdistustega tegelesid. Keisri vastu suunatud rünnakuid hakati riigireetmisena käsitlema ning süüdistusi esitati *lex Julia* alusel, mis koondas endasse varasemad seadused, mis tegelesid riigireetmisega. Süüdistusi arutati senatis, mis mõistis kohut senaatorite ja magistraatide üle või keisrikohtus, kus lõplik otsus olenes valitsejast. Augustuse valitsusaja lõpul hakati riigireetmiseks pidama ka poliitilist olukorda kahjustavaid kirjatöid.

Suurimaks muutuseks võrreldes vabariigiga oli kohtuprotsesside seotus valitsejaga. Kohtu ees seisis nüüd ametnikud, kes ei soovinud või ei suutnud uue olukorraga kohaneda ja tõid sellega kaasa keisri pahameele. Seega suurenes süüdistuste esitamisel poliitiline faktor. Riigireetmissüüdistuste esitamine poliitiliste vastaste likvideerimiseks oli kasutusel juba vabariigi ajal, kuid nüüd hakati süüdistusi esitama keisri jaoks tülikatele isikutele. Pagendusse saatmine hakkas olenema valitsejast ning esines ka süüdistatute hukkamisi. Süüdistajate jaoks oli uus valitsuskord kasulik, kuna lisaks majanduslikule kasule võisid nad nüüd saada ka keisri soosingu osaliseks, mis aitas neil oma mõjuvõimu kasvatada. Seetõttu võis näha olukordi, kus mitu süüdistajat haarasid kinni kohtuprotsessist, kus kohtualust süüdistati riigireetmises.

²⁵³ I. J. Colunga, Untangling a Historian's Misinterpretation of Ancient Rome's Treason Law. – The Journal of Jurisprudence, 2011, Vol. 9, lk 19.

Augustuse valitsusaega tervikuna vaadates on võimalik tuvastada kõigest kaheksa kohtuprotsessi, kus kohtualuseid süüdistati riigireetmises ning süüdistatavate nimed on teada. Seega näib olukord olevat olnud stabiilsem kui hilise vabariigi viimastel aastakümnetel, millest võib ka järeldada, et Augustuse poolt loodud uus poliitiline süsteem oli riigi jaoks kasulik ning aitas tagada kindla valitsuse. Uue valitsuskorra pahupooleks oli, et stabiilsus sõltus valitseja tugevusest ja mõjuvõimust. Perioodidel, kui oli näha, et keiser ei kontrollinud olukorda täielikult, tõusid esile ka valitseja vastased, kes soovisid olukorda enda kasuks ära kasutada. Sellist sündmuste käiku oli näha nii Augustuse valitsusaja alguses kui lõpus ning see mõjutas kindlasti ka tema järglase vaateid riigijuhtimise suhtes ja kuidas riigi eesotsas tuleks käituda.

6 Kohtuprotsessid riigireetmise eest keiser Tiberiuse valitsusajal

Pärast Augustuse surma kandus riigijuhtimine üle keisri adopteeritud pojale, Tiberiusele, kes oli riigi eesotsas aastast 14 pKr. kuni oma surmani aastal 37 pKr.²⁵⁴ Võimule saamise hetkel oli Tiberius 55 aastane ning omas suurepäraseid oskusi sõjaväelistes-, diplomaatilistes- ja administratiivülesannetes.²⁵⁵ Erinevalt oma eelkäijast ei kuulunud Tiberius aga sünnipäraselt Juliuste perekonda. Tiberius oli Claudiuste suguvõsa esindaja ning tema ema oli kodusõja ajal abiellunud tulevase keiser Augustusega. Seeläbi sai ka Tiberius tulevase keisrikoja liikmeks.²⁵⁶ Ametlikult adopteeris Augustus Tiberiuse ning kuulutas ta oma pärijaks aastal 4 pKr.²⁵⁷ Pärast võimule saamist osutus Tiberiuse valitsusaeg üheks printsipaadi pikimaks ning pärast keisri surma kulus üle saja aasta enne kui riigi eesotsas oli valitseja, kelle valitsusaja pikkus selle ületas.²⁵⁸

Antiikautorid peavad Tiberiuse üheks suurimaks süüks, et ta hakkas uuesti läbi viima kohtuprotsesse riigireetmise eest, mis lõpuks väljusid kontrolli alt ning tõid süüdistajate ja keisri lähikondlaste tegevuse tõttu kaasa paljude huku.²⁵⁹ Eespool kirjutatust selgus, et sellised süüdistused on alusetud, sest keisririigi vajadustele kohandatud kohtuprotsessid pärinevad juba Augustuse valitsusajast. Tiberius hakkas tegutsema oma eelkäija poolt loodud seaduste raamides. Kuna Tiberius pärines Claudiuste suguvõsast, tõi tema valitsusaeg aga kaasa Juliuste ja Claudiuste vahelise võimuvõitluse.²⁶⁰ Sellist olukorda kasutasid enda kasuks ära nii süüdistajad kui ka pretoriaanide prefektid, kes pärast Tiberiuse tagasitõmbumist poliitikast aastal 26 pKr. jäid keisri asemel Roomas toimuva eest hoolitsema. Esimesena oli sellel positsioonil Lucius Aelius Seianus ning pärast viimase hukkamist aastal 31 pKr. tõusis tema asemele Naevius Sutorius Macro.²⁶¹

²⁵⁴ Y. Le Bohec, M. Le Glay, J-L. Voisin, A History of Rome. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009, lk 259.

²⁵⁵ Samas.

²⁵⁶ Suet. Tib. 4.

²⁵⁷ D. Shotter, Tiberius Caesar. London: Routledge, 2004, lk 13.

²⁵⁸ Scarre, 1995, lk 106.

²⁵⁹ Tac. Ann. 1.72-1.73.

²⁶⁰ Tac. Ann. 2.43.

²⁶¹ Shotter, 2004, lk 54-55.

6.1 Aasta 15 pKr.

Aasta pärast Tiberiuse võimule saamist toodi senati ette kolm juhtumit, kus süüdistatav olevat pannud toime teo, mida võis riigireetmiseks pidada. Esimestena olid kohtus kaks ratsanikuseisusesse kuuluvat meest. Kumbki ei omanud tähtsat ametikohta ega olnud ühiskonnas eriti silmapaistev.²⁶² Süüdistuste sisu osas on siinkirjutaja nõus uurijatega, kes väidavad, et tegu ei olnud poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsessidega ning kohtualused ei olnud korda saatnud ka tegu, mis oleks riiki ohustanud. Professionaalsed süüdistajad, kelle nimed ei ole antud protsessi puhul kahjuks teada, kasutasid muutusi riigijuhtimises ära, et tuua kohtu ette uut sorti *maiestas*'e süüdistused.

Kohtualused on teada ainult Faianiuse ja Rubriuse nime järgi.²⁶³ Faianiust süüdistati, et ta oli lubanud halva kuulsusega näitlejal oma kodus jumalaks kuulutatud Augustuse poole palvetada ning müüs oma maja koos aias oleva Augustuse kujuga. Rubrius olevat murdnud Augustuse nimel antud vannet.²⁶⁴ Mõlema süüdistuse olemuseks oli seega jumaliku Augustuse solvamine ja uue jumala maine alandamine.²⁶⁵ Süüdistajad soovisid luua olukorda, kus surnud ja jumalaks kuulutatud keisri solvamist võiks samuti riigireetmiseks pidada. Tiberius tühistas mõlemad süüdistused väites, et senat ei tegele jumalate vastu suunatud väärtegedega.²⁶⁶

Siinkirjutaja arvates oli Tiberiusel veel kaks põhjust, miks ta ei olnud valmis selliseid süüdistusi kuulama. Esiteks võis mõlemat kuritegu kategoriseerida Augustuse vastu suunatud sõnaliste rünnakutena. Faianius palvetas Augustuse poole ebasüüdistas seltskonnas ning Rubrius sõnastas vande, millest ta kinni ei pidanud. Keisri vastu suunatud sõnaliste rünnakute pidamine riigireetmiseks pärines Augustuse viimastest valitsusaastatest. Tiberius üritas oma valitsusajal sellist süüdistuse vormi kaotada ning ei olnud valmis tegelema kohtuprotsessidega, mis käsitlesid keisri solvamist.²⁶⁷ Teiseks oli antud olukorras tegu surnud valitseja vastu suunatud rünnakutega. Kui selliseid süüdistusi oleks lubatud hakata senatis arutama oleks see võinud kaasa tuua piiramatu

²⁶² Tac. Ann. 1.73.

²⁶³ Samas.

²⁶⁴ Samas.

²⁶⁵ Rogers, 1935, lk 8.

²⁶⁶ Tac. Ann. 1.73.

²⁶⁷ Dio. 57.9.3.

süüdistuste laine ning tulevikus oleksid süüdistajad võinud sarnase süüdistuse esitada ükskõik millise surnud keisri solvamise kohta.

Mõniaeg hiljem oli kohtu ees Bitüünia provintsi asevalitseja Marcus Granius Marcellus.²⁶⁸ Teda süüdistati, et ta oli teinud Tiberiuse suhtes halvustavaid märkusi, asetanud oma majapidamises enda kuju keisrite kujudest kõrgemale ning lõiganud Augustuse kujult pea ära ning asendanud selle Tiberiuse kuju omaga.²⁶⁹ Graniust süüdistasid tema alluvuses tegutsenud kvestor Caepio Crispinus, kes süüdistas meest ka provintsist raha välja pressimises,²⁷⁰ ning kurikuulus süüdistaja Romanus Hispo, kes esitas süüdituse keisrikujude rüvetamise eest.²⁷¹ Pärast süüdistuste kuulmist olevat Tiberius tugevasti vihastanud ning öelnud, et hääletab avalikult ja vande all, kui tuleb aeg lõplik kohtuotsus määrata. Pärast seda, kui senaator Gnaeus Piso oli Tiberiust rahustanud otsustas keiser Graniuse riigireetmissüüdistustest vabastada.²⁷²

Tiberiuse vihastamist on tõlgendatud nii keisri vihana süüdistajate suhtes, kes esitasid süüdistused, mida valitseja ei soovinud kohtus käsitleda,²⁷³ kui ka vihana Augustuse kuju ja mälestuse rüvetamise pärast.²⁷⁴ Esimesel juhul pakutakse, et keisri eesmärgiks oligi kohtualune süüdistustest vabastada, ning teise puhul, et keiser soovis Graniuse riigireetmises süüdi mõista. Siinkirjutaja nõustub pigem seisukohaga, et Tiberius kaotas enesevalitsuse kuna Augustuse kuju rüvetamine oli tema meelest suur kuritegu. Tiberius suhtus hiljemgi tõsiselt süüdistustesse, et keegi oli otseselt Augustuse mälestust rünnanud.²⁷⁵ Ei ole aga tõenäoline, et Tiberiuse eesmärgiks oleks olnud Granius riigireetmises süüdi mõista. Selle sammuga oleks ta astunud kahekordselt enda poliitika vastu. Esiteks oleks see näidanud, et Augustuse vastased rünnakud väärivad karistust riigireetmise eest. Keiser oli aga samal aastal näidanud, et Augustust puudutavad väärtegusid ei loeta riigireetmiseks. Teiseks oleks Graniuse süüdimõistmine andnud kindla märgu, et Tiberiuse vastased sõnalised rünnakud väärivad süüdistust riigireetmise eest.

²⁶⁸ Bitüünia oli Rooma provints, mis asus tänapäeva Türgi põhjarannikul.

²⁶⁹ Tac. Ann. 1.74.

²⁷⁰ Samas.

²⁷¹ Tac. Ann. 1.74.

²⁷² Samas.

²⁷³ J. C. Tarver, *Tiberius the Tyrant*. Westminster: A Constable and co., ltd., 1902, lk 308.

²⁷⁴ D. Shotter, *Tiberius and the Spirit of Augustus*. – Greece & Rome, 1966, Vol. 13, No. 2, lk 208.

²⁷⁵ Tac. Ann. 2.50.

Esimesed süüdistused Tiberiuse valitsusajal, kus kohtualust süüdistati riigireetmises, olid algatatud professionaalsete süüdistajate poolt, kes soovisid kasutada ära Augustuse surma ja võimuvahetust. Nende eesmärgiks oli kasutada ära Augustuse jumalaks kuulutamist, et süüdistada riigireetmises neid, kes olevat teinud midagi, mida võis pidada endise keisri mälestust solvavaks. Kui Tiberius ei olnud valmis selliseid süüdistusi kuulama, proovisid süüdistajad kasutada Tiberiuse vastu suunatud kriitikat, et tagada kohtualuse süüdimõistmine. Ka sel juhul ei olnud uus keiser valmis süüdistusi kuulama. Kolm süüdistust riigireetmise eest, mis aastal 15 pKr. senati ette toodi lõppesid süüdistatava õigeks mõistmisega ning keisri eesmärgiks oli tõenäoliselt kanda hoolt, et riigireetmises süüdistataks ainult neid, kelle tegevus on tegelikult riiki kahjustanud.

6.2 Aasta 16 pKr.

Aastal 16 pKr. toodi kohtu ette Marcus Scribonius Drusus Libo, kes olevat plaaninud riigipöoret.²⁷⁶ Kohtuprotsessist võtsid osa neli süüdistajat, kelleks olid Fulcinius Trio, Firmius Catus, Fonteius Agrippa ja Gaius Vibius.²⁷⁷ Libo vastu esitati rida süüdistusi, mille hulgast Tiberius ja senat kahte tõsiselt suhtusid. Libot süüdistati, et ta pöördus Juniuse nimelise surnumanaja poole, kes pidi kutsuma esile surnute hingi ning kohtus tõenditena esitatud dokumentide hulgas oli paber, kus keisri perekonnaliikmete nimede juurde oli joonistatud müstilisi märke.²⁷⁸ Pärast süüdistuste kuulmist palus Libo, et kohus järgmise päevani vaheaja kuulutaks. Koju naastes pöördus kohtualune kirjalikult keisri poole, et armu saada, mille peale Tiberius vastas, et kõik palved tuleb suunata senatile. Olles veendunud, et teda ootab riigireetmises süüdi mõistmine, otsustas Libo enesetapu sooritada.²⁷⁹

Kuigi antud kohtuasja kohta ei ole palju teada, on võimalik, et tegu oli ulatuslikuma vandenõuga, mille alged ulatusid tagasi Augustuse valitsusaja viimastesse aastatesse. Perekondlike sidemete poolest oli Libo silmapaistev isik. Tema sugulaste hulka kuulusid Gnaeus Pompeius Magnus ja Scribonia, kes oli olnud Augustuse abikaasa ja

²⁷⁶ Tac. Ann. 2.27.

²⁷⁷ Tac. Ann. 2.28, 30.

²⁷⁸ Samas.

²⁷⁹ Tac. Ann. 2.30-31.

keisri ainukese lapse ema.²⁸⁰ Just viimane perekondlik side oli antud olukorras oluline. Libo ümber võisid olla kogunenud kõrgklassi liikmed, kes soovisid võimu riigis enda kätte haarata, kuid vajasid enda eest kõnelejaks keisri perekonna liiget, kes oleks rahvale keisri asendajana vastuvõetav.²⁸¹ Algselt oli Libo asemele valitud Augustuse tütar Julia ja tema poeg Agrippa Postumus, keda üritati aastatel 11 pKr. ja 14 pKr. pagendusest päästa, kuid pärast viimase hukkamist pärast Augustuse surma tuli vandenõulastel leida uus isik, kelle ümber koguneda.²⁸²

Libo seotust suurema kuriteoga toetab ka ülalnimetatud dokument, kus keisri perekonnaliikmete nimede juurde olid joonistatud müstilised märgid ja surnumanaja poole pöördumine. Surnute hingi kasutati tuleviku ennustamiseks.²⁸³ Tõenäoliselt soovis Libo surnumanajalt teada saada, milliseks kujuneb keisriperekonna tulevik ja kuidas nende saatus mõjutab tema edasist elu.²⁸⁴ Augustus oli oma valitsusaja lõpus kandnud hoolt, et keisri vastased ei saaks ennustajatelt valitseja tulevikku uurida. Libo tegevus oli piisavalt kummaline, et äratada surnumanajas kahtlusi, mille tulemusel viimane toimunust keisri lähikondlasi informeeris.²⁸⁵ Samuti lubas Tiberius pärast kohtualuse enesetappu konfiskeerida süüdistatava vara. Kuna edaspidi keeldus Tiberius tavaliselt enetapu läbi surnud kohtualuse vara konfiskeerimast, võib sedagi pidada üheks märgiks, et Libo oli keisri hinnangul seotud raske kuriteoga.²⁸⁶ Teiste vandenõu liikmete kohtu ette toomata jätmise võis siinkirjutaja hinnangul olla tingitud asjaolust, et Tiberius ei pidanud neid enam piisavalt ohtlikeks pärast seda, kui viimane isik kelle ümber nad said koguneda oli surnud. Lisaks kuulus antud grupi hulka kindlasti ka senati liikmeid ning valitsusaja alustamine senaatorite süüdistamisega riigireetmises oleks kahjustanud keisri ja senati suhteid kogu valitsusajaks. Augustus oli samuti enda vastaste vandenõude puhul teadaolevalt piirdunud silmapaistvamate isikute või vandenõu juhtide hukkamisega. Libo kohtuprotsessi järel keelustati Itaalias astroloogide

²⁸⁰ Tac. Ann. 2.27.

²⁸¹ Pettinger, 2012, lk 206.

²⁸² Pettinger, 2012, lk 137-138.

²⁸³ Pettinger, 2012, lk 26.

²⁸⁴ Samas.

²⁸⁵ Tac. Ann. 2.28.

²⁸⁶ Rutledge, 2001, lk 41.

ja maagide tegevus.²⁸⁷ Sellega üritati vähendada ohtu, et keegi neid keisri perekonna vastu kasutab.

6.3 Aasta 17 pKr.

Aastal 17 pKr. toodi kohtusse Kapadookia kuningas Archelaus.²⁸⁸ Kapadookia oli Rooma klientriik Väike-Aasia idaosas ning selle valitsejat süüdistati Rooma vastase mässu õhutamises.²⁸⁹ Tiberius vabastas kuninga riigireetmissüüdistusest, kuid Archelaus oli kõrges vanuses ning suri peagi Roomas. Kapadookia muudeti Rooma provintsiks.²⁹⁰ Kohtuprotsessi põhjuseks võis olla Archelause lubadus toetada troonilt kõrvaldatud Armeenia kuningat, et viimane saaks oma võimu taastada. Rooma ja Partia soovisid saavutada Armeenia üle kontrolli ning piirkond oli pikalt olnud kahe riigi vaheliseks tülikäsimuseks. Igasugune sekkumine Armeenia siseasjadesse ilma keisri loata oli seega keelatud ning Archelause tegevus oleks võinud tuua kaasa suhete pingestumise Partiaga. See oleks seadnud ohtu kõik Rooma idapoolsed provintsid.²⁹¹

Samal aastal toodi kohtu ette ka Augustuse õe lapselaps Appuleia Varilla, keda süüdistati abielurikkumises ning riigireetmises. Varilla olevat laimanud Augustust, Tiberiust ja Liviast, kes oli Tiberiuse ema ja Augustuse abikaasa. Tiberius keelas enda ja Livia solvamist riigireetmiseks pidada, kuid ütles, et kui leitakse tõendeid Augustuse solvamisest, tuleb selle eest vastust anda.²⁹² Sellega seoses ilmneb selge erinevus kolmest kohtuprotsessist aastal 15 pKr., kui kohtualuseid süüdistati samuti jumalaks kuulutatud keisri solvamisest. Käesoleval juhul võis Tiberius vaadata juhtumit kui rünnakut riigireligiooni vastu ning leida, et Varillat tuleks süüdistada kui rünnaku kohta tõendeid leitakse.²⁹³ Siinkirjutaja hinnangul võis keiser juhtumisse tõsisemalt suhtuda ka seetõttu, et Augustust oli solvanud surnud keisri lähisugulane. Augustus oli soovinud seada enda perekonda rahvale eeskujuks, kuidas tuleks vooruslikult elada ja käituda. Varilla poolne abielurikkumine ja Augustuse solvamine sarnanes rohkem Augustuse

²⁸⁷ Tac. Ann. 2.32.

²⁸⁸ Tac. Ann. 2.42.

²⁸⁹ Dio. 57.17.4.

²⁹⁰ Samas.

²⁹¹ Rogers, 1935, lk 26.

²⁹² Tac. Ann. 2.50.

²⁹³ Rogers, 1935, lk 28.

tütre Julia käitumisega, kes sarnaste tegude eest Roomast pagendati. Lõpptulemusena vabastas Tiberius Varilla süüdistustest riigireetmises ning naise üle mõisteti kohut ainult abielurikkumise eest.²⁹⁴

6.4 Aasta 18 pKr.

Augustuse valitsusajal oli Traakiast saanud Rooma klientriik.²⁹⁵ Pärast kohaliku kuninga surma jagas Augustus riigi kuninga venna ja poja vahel. Pärast Augustuse surma alustas Rhescuporis, kes oli endise kuninga vend, sõda riigi teise osa vastu, mida valitses tema vennapoeg. Sõja käigus tappis Rhescuporis oma vennapoja, kuid sõja algataja toodi lõpuks Tiberiuse saadetud vägede poolt Rooma kohtu ette.²⁹⁶ Rhescuporis mõisteti senati ees kohut. Kuningas oli Rooma alam, kes alustas sõda teise impeeriumi alama vastu. Seega oli tegu olukorraga, kus provintsi valitseja sõdis riigi vastu. Sellist tegu peeti riigireetmiseks.²⁹⁷ Karistuseks pagendati Rhescuporis Aleksandriasse.²⁹⁸

6.5 Aasta 20 pKr.

Aastal 20 pKr. seisis senati ees Gnaeus Calpurnius Piso, tema abikaasa Munatia Plancina ja nende poeg Marcus. Lisaks süüdistati riigireetmises ka kahte Piso abilist, Visellius Karust ja Sempronius Bassust.²⁹⁹ Piso oli olnud Süüria provintsi asevalitseja ning saatnud seal korda hulga tegusid, mille eest teda riigireetmises süüdistati. Lisaks olevat Piso mürgitanud ja tapnud Tiberiuse vennapoja, Germanicuse, kes oli vereliini pidi seotud Juliuste suguvõsaga ja pidi Tiberiuse järglasena keisriks saama.³⁰⁰ Plancinat ja Marcust süüdistati kuritegudes kaasosalisteks olemises.³⁰¹

Piso süüdistajateks olid Germanicuse kaaskonda kuulunud Publius Vitellius, Quintus Veranius ja Quintus Servaeus, kes olid koos Germanicusega viimase surma ajal Süürias viibinud.³⁰² Lisaks osales kohtuasjas süüdistajana ka Fulcinius Trio, kes oli

²⁹⁴ Tac. Ann. 2.50.

²⁹⁵ Traakia oli antiikajal piirkond Balkani poolsaarel, mis asus umbes tänapäeva Bulgaaria aladel.

²⁹⁶ Tac. Ann. 2.64-67.

²⁹⁷ Rogers, 1935, lk 30.

²⁹⁸ Tac. Ann. 2.67.

²⁹⁹ J. S. Richardson, The Senat, the Courts, and the SC de Cn. Pisone Patre. – The Classical Quarterly, Vol. 47, No. 2, 1997, lk 515.

³⁰⁰ Tac. Ann. 3.13.

³⁰¹ Tac. Ann. 3.15, 17.

³⁰² Tac. Ann. 3.13.

olnud peamiseks süüdistajaks Marcus Scribonius Drusus Libo kohtuprotsessil.³⁰³ Viimane haaras selgelt kinni uuest tähtsast kohtuprotsessist soovides sellest kasu lõigata. Germanicuse kaaslased väitsid, et Triol ei ole kohtuprotsessi asja, kuna viimane ei viibinud Germanicuse surma ajal Süürias. Vitellius, Veranius ja Servaeus pidid kohtule edastama süüdistused, mis Germanicus enne surma Piso tegude kohta esitas.³⁰⁴ Trio ei saanud neid mingil viisil teada. Soovides kohtuprotsessist ikkagi kasu lõigata esitas Trio eraldi süüdistuse, et Piso oli aastaid varem Hispaania provintsi asevalitsejana elanikelt raha välja pressinud.³⁰⁵

Süüdistused Süürias korda saadetud tegude eest moodustasid pika nimekirja. Piso oli rikkunud kohalike leegionite moraali ning muutnud erinevate tegudega ennast nende hulgas keisrist populaarsemaks. Ta karistas enda alluvuses olnud sõdureid ilma kohtuta ja lasi tsentuurio risti lüüa.³⁰⁶ Lisaks tegutses Piso ilma nõuandjatega konsulteerimata ning üritas pärast Germanicuse surma provintsi relvajõul tagasi vallutada.³⁰⁷ Piso võimaldas ka Süürias vangis oleval endisel Partia kuningal Armeeniasse põgeneda, mis tekitas pingeid Partia riigiga. Lisaks nendele tegudele süüdistati Pisot ka Germanicuse mõrvamises.³⁰⁸

Kuigi süüdistajatel oli raskusi leida tõendeid, et Piso oli Germanicuse mürgitanud, oli tegu ikkagi raskete kuritegudega.³⁰⁹ Katse Süüria provintsi uue asevalitseja käest tagasi vallutada oli võrdne kodusõja algatamisega ning piiriäärsete provintside destabiliseerimine suurendas sõja ohtu Partiaga.³¹⁰ Piso nägi, et tal ei olnud lootust süüdistustest pääseda ning sooritas enesetapu.³¹¹ Plancina pääses süüdistustest tänu Livia abile, kes oli naise lähedane sõber.³¹² Marcus vabanes süüdistustest tänu

³⁰³ Tac. Ann. 3.10.

³⁰⁴ Samas.

³⁰⁵ Tac. Ann. 3.13.

³⁰⁶ Tsentuurio oli ohvitser Rooma sõjaväes, kellele allusid olenevalt tema tähtsusele 100-480 sõdurit. Vanemtsentuuriolle allus üks kohort ehk 480 sõdurit.

³⁰⁷ M. B. Dowling, *Clemency and Cruelty in the Roman World*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2006, lk 172. Germanicus, kelle keiser saatis idaproovintsidesse korda looma, omas kohalikest asevalitsejatest suuremaid õigusi. Pärast haigestumist pagendas ta Piso Süüriast ning määras uue asevalitseja. Pärast Germanicuse surma üritas Piso oma positsiooni taastada väites, et Germanicusel ei olnud õigust teda ametist kõrvaldada.

³⁰⁸ Dowling, 2006, lk 171.

³⁰⁹ Tac. Ann. 3.14.

³¹⁰ Dowling, 2006, lk 171.

³¹¹ Tac. Ann. 3.15.

³¹² Samas.

Tiberiusele, kes väitis, et noormees oli kõigest järgnud oma isa käske, mida pojale ei olnud õigust eirata.³¹³ Piso abilised, Karus ja Bassus, pagendati riigireetmises süüdistatuna ning nende vara konfiskeeriti.³¹⁴

Kuna Germanicuse pojad ei olnud veel täisikka jõudnud kandus troonijärglus üle Tiberiuse pojale, Drususele. Seetõttu suurenes Germanicuse surma tagajärjel keisrikojas lõhe Juliuste ja Claudiuste vahel, mis tõi tulevikus kaasa uusi rahutusi. Pärast Tiberiuse tagasitõmbumist poliitikast kasutasid seda ära keisri lähikondlased, et tugevdada enda positsiooni riigis ajal kui keisri populaarsus järjest vähenes.

6.6 Aasta 21 pKr.

Antud aastal arutas senat kolme kohtuasja, kus süüdistuseks oli riigireetmine. Kaks kohtualust mõisteti süüdi. Esimesena oli kohtu ees preetor Magius Caecilianus.³¹⁵ Süüdistuse kohta on väga vähe teada, kuid tegu näib olevat olnud valesüüdistusega ning Caecilianus tõenäoliselt vabastati esitatud süüdistustest. Caecilianuse süüdistajad Considius Aequus ja Caelius Cursor seisid peagi ise kohtu ees, kus nad valesüüdistuse esitamise eest süüdi mõisteti.³¹⁶ Tiberius oli aasta alguses Roomast lahkunud ning auõiglase otsuse langetamise eest langes Drususele, kes oli aastal 21 pKr. konsul.³¹⁷

Järgmisena oli kohtu eest Antistius Vetus, kes oli üks Makedoonia provintsi silmapaistvamaid isikuid, kuid oli aidanud Traakia kuningas Rhescuporist, kui viimane oma vennapoja vastu sõda pidas. Vetus oli juba seisnud kohtu ees süüdistatuna abielurikkumises, milles ta süütuks tunnistati.³¹⁸ Peale seda toodi Vetus keisri käsul uuesti kohtu ette, seekord süüdistatuna riigireetmises.³¹⁹ Vetuse esialgne süüdistamine abielurikkumises võis olla olnud Tiberiuse soov vabaneda riigi jaoks ohtlikust isikust riigireetmissüüdistust esitamata.³²⁰ Keisri valitsusajal oli süüdistuste esitamine riigireetmise eest selgelt sagenenud ning Tiberius võis soovida vältida olukorda, kus ta ise nende esitamist õhutab. Plaan asja abielurikkumise süüdistusega lahendada kukkus

³¹³ Tac. Ann. 3.17.

³¹⁴ Richardson, 1997, lk 515.

³¹⁵ Tac. Ann. 3.37.

³¹⁶ Samas.

³¹⁷ Samas.

³¹⁸ Tac. Ann. 3.38.

³¹⁹ Samas.

³²⁰ D. Shotter, A Group of Maiestas Cases in A.D. 21. – Hermes, 1980, 108 Bd., H. 2, lk 232.

aga läbi. Vetus pagendati pärast riigireetmises süüdi mõistmist. Kohtuprotsessi tõttu muutus kindlasti ka rahva arvamus valitsejast. Neile tundus, et keiser oli lihtsalt kõrvaldanud tüütu ametniku.³²¹ Siinkirjutaja hinnangul oli antud kohtuprotsessil veel tõsisemgi tagajärg. Vetuse kahekordne süüdistamine ja lõpuks keisri algatusel riigireetmises süüdi mõistmine lõi senati liikmetele arusaama, et alati kui keisrilt tuleb käsk kellegi üle riigireetmises kohut pidada peab protsess kiiresti lõppema süüdi mõistva otsusega. Loodud mudeli järgi käitus senat ka hilisemate kohtuprotsesside korral kui kohtualuse süüs võis kahelda.

Aasta viimaseks süüdistatuks oli ratsanikuseisusest pärit Clutorius Priscus, kes oli pärast Germanicuse surma kirjutanud luuletuse surnud troonipärija leinamiseks. Selle luuletuse eest oli ta ka autasu saanud. Kui Drusus käesoleval aastal haigestus, kirjutas Priscus uue luuletuse lootuses mehe surma korral veel suuremat autasu teenida. Selle luuletuse kirjutamise eest teda nüüd süüdistatigi.³²² Süüdistuse sisuks võis olla, et luuletus oli tegelikult musta maagia loits, millega Priscus soovis troonipärija surma kiirendada.³²³ Decimus Haterius Agrippa, kes oli määratud järgmisel aastal konsuliks saama, nõudis karistuseks surmanuhtlust.³²⁴ Otsuse vastu oli ainult kaks senati liiget ja Priscus viidi vanglasse, kus ta hukati. Hukkamise tagajärjel kirjutas Tiberius senatile, et surmanuhtlus oli liiga kiiresti täide viidud, ning määras, et süüdistatu surma mõistmise ja hukkamise vahele peab jääma üheksa päeva pikkune vaheaeg, et keiser saaks enne surmanuhtluse täideviimist juhtumiga tutvuda.³²⁵

Tegu oli esimese korraga Tiberiuse valitsusajal, kui riigireetmises süüdistatu riigi poolt hukati. Varem oli karistuseks olnud pagendus või oli kohtualune sooritanud enesetapu. Priscuse hukkamine toimus aastal mil keiser ise Roomas ei olnud, mis võib seletada, miks Tiberius käskis edaspidi hukkamistega viivitada. Priscuse kiire süüdimõistmise ja hukkamise põhjuseks on peetud asjaolu, et kohtuprotsessi eesistujaks oli konsuli ametis olnud Drusus, kelle kohta luuletus käis.³²⁶ Selle seletusega on ka

³²¹ Shotter, 1980, lk 232.

³²² Tac. Ann. 3.49.

³²³ Seager, 2005, lk 132.

³²⁴ Tac. Ann. 3.49.

³²⁵ Tac. Ann. 3.51.

³²⁶ R. S. Rogers, Two Criminal Cases Tried Before Drusus Caesar. – Classical Philology, 1932, Vol. 27, No. 1, lk 79.

siinkirjutaja nõus. Drusus oli tuntud oma julma iseloomu poolest³²⁷ ning Tiberius oli üritanud seda varem senati ees ohjeldada.³²⁸ Agrippa oli tõenäoliselt surmanuhtlust nõudes teadlik, millist kohtuotsust Drusus soovib, ja senat läks otsusega kaasa, kuna ei julgenud troonipärija soovide vastu astuda.³²⁹ Põhjuseks, miks Tiberius oma kirjas hukkamise pärast kellegi vastu pahameelt ei avaldanud, peab siinkirjutaja keisri soovi mitte õõnestada Drususe autoriteeti. Tiberius oli umbes 62 aastane ning võis plaanida varsti riigijuhtimine oma pojale üle anda. Senati ees Drususe positsiooni nõrgestamine oleks olnud ohtlik nii uue valitseja positsiooni kui ka riigi stabiilsuse jaoks.

6.7 Aasta 22 pKr.

Ainuke juhtum aastal 22 pKr., kus kohtualust ka riigireetmises süüdistati, oli Gaius Junius Silanuse kohtuasi. Silanus oli olnud Aasia provintsi asevalitseja ning teda süüdistati väljapressimises ning riigireetmises. Riigireetmiseks olevat olnud, et Silanus ei austanud jumalikku Augustust ega Tiberiuse ülemvõimu.³³⁰ Süüdistus riigireetmise eest olevat lisatud lihtsalt selleks, et hoida ära Silanuse sõprade sekkumine kohtuprotsessi.³³¹ Ei ole teada, kas riigireetmissüüdistusi kohtus üldse arutati, kuid ei olnud kahtlust, et Silanus oli tegelenud väljapressimisega. Seetõttu haarasid kohtuasjast korruga kinni mitu süüdistajat. Junius Otho ja Bruttidius Niger olid pretoriaanide prefekti Lucius Aelius Seianuse lähikondlased,³³² Gellius Publicola ja Marcus Paconius olid töötanud Silanuse alluvuses³³³ ning Mamercus Scaurus oli endine konsul ning soovis samuti süüdistusest kasu lõigata.³³⁴ Kõik süüdistajad olid tõusikud, kes soovisid enda huvides ära kasutada süüdistust, kus süüdimõistvas otsuses võis kindel olla.³³⁵ Protsessi sekkus ka Tiberius, kes suhtus alati tõsiselt provintsi väärjuhtimisse.³³⁶ Silanust karistati pagenduse ning osa vara konfiskeerimisega, mis sarnanevad rohkem karistusele riigireetmise kui väljapressimise eest, kuid ei ole piisavalt andmeid väitmaks,

³²⁷ Tac. Ann. 1.76. Dio. 57.13.1.

³²⁸ Rogers, 1935, lk 79.

³²⁹ Samas.

³³⁰ Tac. Ann. 3.66.

³³¹ Tac. Ann. 3.67.

³³² D. Shotter, The Trial of C. Junius Silanus. – Classical Philology, 1972, Vol. 67, No. 2, lk 127.

³³³ Tac. Ann. 3.67.

³³⁴ Samas.

³³⁵ Shotter, 1972, lk 127.

³³⁶ Shotter, 1972, lk 128.

et Silanuse üle ka riigireetmise eest kohut mõisteti.³³⁷ Siinkirjutaja hinnangul keelas Tiberius seekordki enda ja Augustuse mälestuse vastu suunatud solvanguid riigireetmisena käsitleda.

6.8 Aasta 23 pKr.

Aastast 23 pKr. on võimalik tuvastada kolm juhtumit, kus kohtualust süüdistati riigireetmises. Andmeid nende kohtuprotsesside kohta on aga vähe. Korraga toodi kohtu ette Carsidius Sacerdos ja Gaius Gracchus. Neid süüdistati, et nad on viljaga varustanud Aafrika provintsis tegutsevat mässuliste juhti, Tacfarinast, kes oli probleeme valmistanud alates aastast 15 pKr.³³⁸ Mõlemad mehed tunnistati süütuks.³³⁹

Samal aastal oli kohtu ees ka Aelius Saturninus, kes hukati Tarpeiuse kaljult alla heitmisega, kuna mees oli kandnud ette Tiberiust solvavaid salme.³⁴⁰ Süüdistatu ja kohtuprotsessi kohta ei ole rohkem teada. Kui andmed vastavad tõele, on tegu esimese teadaoleva juhtumiga, kus Tiberius lasi kellegi enda solvamise eest hukata. Salmid võisid olla seotud maagia või astroloogiaga, mille kasutamine oli pärast Libo kohtuprotsessi aastal 16 pKr. keelustatud.³⁴¹ Siinkirjutaja arvates võisid salmid olla kuidagi seotud ka Drususega, kes oli käesoleval aastal surnud ning mille pärast Tiberius endast väljas oli.³⁴² Kui tegu oli tõepoolest Tiberiuse ja Drususe solvamisega, võis keiser antud olukorras süüdlase surma mõista. Maagia kasutaja oli samal viisil hukatud ka kohe pärast maagide ja astroloogide tegevuse keelu jõustumist aastal 16 pKr.³⁴³

6.9 Aasta 24 pKr.

Pärast Drususe surma hakkas kasvama Lucius Aelius Seianuse mõjuvõim, kelle eesmärgiks tundub olevat olnud ennast Tiberiuse järglaseks seada. Selleks kasutas ta ära vastasseisu Juliuste ja Claudiuste vahel keisri perekonnas ning aja jooksul kõrvaldas ta peaaegu kõik, keda ta nägi enda ambitsioone takistavat. Aastal 24 pKr. esitati

³³⁷ Seager, 2005, lk 134-135.

³³⁸ Tac. Ann. 4.13.

³³⁹ Samas.

³⁴⁰ Dio. 57.22.5. Tarpeiuse kaljuks nimetati üht Kapitoolimi kaljuseina. Kaljult alla heitmine oli üks hukkamise viisidest.

³⁴¹ Rutledge, 2001, lk 94.

³⁴² Tac. Ann. 4.8.

³⁴³ Tac. Ann. 2.32.

riigireetmise ja väljapressimise eest süüdistus Gaius Siliusele ja tema abikaasale, Sosia Gallale. Neid süüdistati, et Silius oli kõigepealt aidanud kaasa gallialaste mässule kolm aastat varem. Ta olevat viivitanud keisri teavitamisega mässu puhkemisest. Pärast mässu maha surumist rüüstas Silius Gallia provintse. Sasiat süüdistati rüüstamises osalemises.³⁴⁴ Silius ja Sosia kuulusid Germanicuse ja seejärel tema abikaasa, Agrippina, lähikondlaste hulka. Süüdistused esitas konsul Lucius Visellius Varro, kes olevat tegutsenud Seianuselt saadud juhiste järgi. Kohtuprotsessi eesmärgiks oli hirmutada Agrippina sõpru temast lahti ütlemas.³⁴⁵ Silius sooritas enne kohtuprotsessi lõppu enesetapu ja Sosia mõisteti süüdi ja pagendati.³⁴⁶ Siliuse varast konfiskeeriti see osa, mis talle oli Augustuse poolt antud, ning Sosia varast konfiskeeriti veerad, nagu seadus ette nägi.³⁴⁷

Kuigi kohtuprotsessi üheks põhjuseks oli Seianuse soov enda positsiooni kindlustada, on põhjust uskuda, et Silius ja Sosia olid keisri vastase vandenõu osalised. Siliuse perekond oli kuulunud Augustuse lähikondlaste hulka ja ajavahemikul 13-21 pKr. oli Silius Ülem-Germaania provintsi vägede eesotsas.³⁴⁸ Seega oli tal lähedane suhe ka Germanciusega, kes oli olnud Germaania vägede ülemjuhataja, ning Agrippinaga, kes samuti Germaania leegionite juures viibis ja oli Augustuse lapselaps.³⁴⁹ Silius oleks vajaduse korral saanud Agrippina käsutusse tuua Germaanias paiknevad leegionid ning neid tema asemel juhtida.³⁵⁰ Kuna Germanicuse ja Agrippina pojad olid võimule asumiseks veel liiga noored ning Seianus tegeles oma mõjuvõimu kasvatamisega, olid Agrippina plaanid põhjendatud. Hirm, et keiser võib peagi surra või hakata uue soosikuga võimu jagama, sundis Augustuse järeltulijat tegutsema.

Aastal 24 pKr. toodi taaskord kohtu ette ka Cassius Severus, kes oli Augustuse valitsusaja lõpus oma kirjatööde eest riigireetmises süüdi mõistetud ja Kreetale

³⁴⁴ Tac. Ann. 4.19.

³⁴⁵ Tac. Ann. 4.18-19.

³⁴⁶ Tac. Ann. 4.19-20.

³⁴⁷ Tac. Ann. 4.20.

³⁴⁸ R. S. Rogers, *The Conspiracy of Agrippina*. – *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 1931, Vol. 62, lk 143. Ülem-Germaania asus tänapäeva Lääne-Šveitsi ja Edele-Saksamaa aladel.

³⁴⁹ Samas.

³⁵⁰ Rogers, 1931, lk 144.

pagendatud. Severus jätkas seal oma tööde kirjutamist ning seekord karistati teda kogu tema vara konfiskeerimisega ja viljatule Serifose saarele pagendamisega.³⁵¹

Peale Severust oli kohtu ees Vibius Serenus, kes oli aasta varem pagendatud, kuid kohtuprotsessi ajaks Rooma toodud. Tema poeg, kes kandis sama nime, esitas süüdistuse riigireetmise eest. Riigireetmist ei suudetud küll tõestada, kuid Serenus saadeti pagendusse tagasi.³⁵²

Gaius Cominius Macer mõisteti süüdi riigireetmises, kuna ta oli kirjutanud Tiberius kohta pilkelugusid. Pärast seda kui Cominiuse vend, kes oli senaator, esitas keisrile palve mehele armu anda, vabastas Tiberius Cominiuse süüdistustest.³⁵³ Võimalik, et süüdistuse tühistamisel oli suurem tagaplaan, aga andmete puudumise tõttu ei ole võimalik kohtuprotsessi kohta midagi muud tuvastada.³⁵⁴

Firminus Catus, kes oli olnud üks Libo süüdistajatest aastal 16 pKr., süüdistas nüüd riigireetmises oma õde. Tuli välja, et tegu oli valesüüdistusega, kuid Tiberius säästis meest selle eest pagendusega karistamisest. Keiser ei olnud aga Catuse senatist väljaheitmise vastu.³⁵⁵ Põhjenduseks, miks Catusel lubati pärast valesüüdistust Rooma jääda, on pakutud, et Tiberius teadis, et pärast pereliikmele valesüüdistuse esitamist näeb kõrgklass Catust kurjategijana, kellega nad ei soovi enam läbi käia. Mees oleks seega elanud Roomas justkui pagenduses, olles oma lähikondlaste poolt hüljatud.³⁵⁶

6.10 Aasta 25 pKr.

Aastaks 25 pKr. oli Seianus muutunud kartlikuks, et tema plaanid riigis võimu haarata tulevad päevavalgele, ning soovis kanda hoolt, et keiser Roomast lahkuks. Nii oleks tal keisri ihukaitsjate ülemana kontroll Tiberiuse kontakti üle Roomaga. Lastes valitsejani jõuda ainult informatsioonil, mis Seianuse positsiooni tugevdaks, oli ka suurem lootus, et Tiberius osa riigijuhtimisest Seianusele delegeerib.³⁵⁷ Selleks, et keiser oleks nõus pealinnast lahkuma, kasutas Seianus ära Votienus Montanuse

³⁵¹ Tac. Ann. 4.21.

³⁵² Tac. Ann. 4.28-30.

³⁵³ Tac. Ann. 4.31.

³⁵⁴ Rogers, 1935, lk 83.

³⁵⁵ Tac. Ann. 4.31.

³⁵⁶ Colunga, 2011, lk 29.

³⁵⁷ Tac. Ann. 4.41.

kohtuasja.³⁵⁸ Montanus oli silmapaistev kõnemees, kellele esitati *maiestas*'e süüdistus Tiberiust solvavate juttude levitamise eest. Tema vastaseks tunnistajaks toodi Paullus Aemilius, kes oli pretoriaanide neljanda kohorti tribuun.³⁵⁹ Seega oli süüdistaja Seianuse alam. Aemilius kandis detailselt ette kõik, mida Montanus olevat keisri kohta öelnud. Selle tulemusel kaotas Tiberius enesekontrolli ja karjus kohtuprotsessi ajal, et vabastab ennast kõigist süüdistustest, mida Montanus on tema vastu esitanud. Kohtuprotsessi tulemuseks oli Montanuse riigireetmises süüdi mõistmine ning ta pagendati Baleaari saartele.³⁶⁰ Põhjuseks, miks Tiberius Montanuse süüdi mõistis, võis olla, et keisrit solvavaid jutte levitati sõdurite hulgas, mille kohta annab tunnistust, et pretoriaanide tribuun oli tunnistajaks toodud.³⁶¹ Selline seletus näib ka käesoleva töö autorile usutav.

Siinkirjutaja hinnangul ei ole üllatav, et kahekümnendate keskpaigas hakkas Tiberius lubama keisri solvamist teatud juhtudel riigireetmiseks pidada. Aastal 25 pKr. oli Tiberius umbes 66 aastane ning Augustus oli sarnases vanuses hakanud riigireetmisena vaatama solvavaid kõnesid, mis tema positsiooni nõrgestasid. Lisaks olid mõlemad Tiberiuse järglased surnud ning Germanicuse pojad olid liiga noored, et riigijuhtimist neile usaldada. Seetõttu üritas Tiberius kõrges eas suurendada enda julgeolekut ja hoolitseda selle eest, et temaga ei juhtu midagi, enne kui potentsiaalsed troonipärijad on kogemusi omandanud.

6.11 Aasta 26 pKr.

Aastal 26 pKr. süüdistati abielurikkumises ja riigireetmises Claudia Pulchrat, kes oli Agrippina sugulane ja lähedane sõber. Domitius Afer süüdistas Claudiat abielurikkumises ning plaanides kasutada keisri vastu mürke ja needusi.³⁶² Pärast süüdistuste esitamist läks Agrippina keisri jutule, väites, et Claudia süüdistamine on Tiberiuse varjatud rünnak Agrippina enda vastu. See ei muutnud aga valitseja meelt ja

³⁵⁸ Tac. Ann. 4.42.

³⁵⁹ Rogers, 1935, lk 90.

³⁶⁰ Hier. Chron. 2043.

³⁶¹ Rogers, 1935, lk 91.

³⁶² Tac. Ann. 4.52.

Claudia mõisteti süüdi.³⁶³ Agrippina kiiret reageerimist on seletatud sellega, et Claudia kuulus tõepoolest Tiberiuse vastaste vandenõulaste hulka, kelle juhiks oli Agrippina.³⁶⁴

6.12 Aastad 27 ja 28 pKr.

Tiberius oli eelneval aastal Roomast lahkunud ega naasnud enam oma valitsusajal pealinna.³⁶⁵ Agrippina toetajate süüdistamine jätkus ning seekord esitati süüdistus Titius Sabinusele, kes oli olnud Germanicuse toetaja ning nüüdseks jäänud ainukeseks Germanicuse sõbraks, kes veel Agrippinat toetas.³⁶⁶ Süüdistajateks olid Latinius Latiaris, Porcius Cato, Petillius Rufus ja Marcus Opsius, kes olid preetori ametis olevad senaatorid ning soovisid konsuliteks saada. Ameti saamiseks oli neil vaja Seianuse toetust.³⁶⁷ Nad kogusid tõendeid, et Sabinus kõneleb Tiberiust solvavalt.³⁶⁸ Süüdistuse esitamine jäi aastasse 28 pKr., Sabinuse üle mõisteti kohut³⁶⁹ ja ta hukati.³⁷⁰ Kohtuprotsessi sisu ei ole teada, aga on võimalik, et Sabinus oli üks vandenõulastest, kes Agrippinat toetas.³⁷¹ See seletus näib usutav ka käesoleva töö autorile kuna süüdistajad rääkisid keisri vastasest plaanist ning Tiberius kirjutas pärast kohtuasja senatile. Ta tänas senaatorid süüdimõistva otsuse eest ja väitis, et kardab enda vastast vandenõud.³⁷²

6.13 Aasta 30 pKr.

Asinius Gallus, kes oli üks Rooma silmapaistvamaid mehi, Agrippina sõber ja keda Augustus oli pidanud, meheks, kes suudaks impeeriumit juhtida,³⁷³ mõisteti aastal 30 pKr. süüdi kuriteos, mille olemus jääb allikates segaseks.³⁷⁴ Võimalik, et mees oli seotud Agrippina vandenõuga. Gallus määrati hukkamisele, kuid Tiberius hoidis teda

³⁶³ Tac. Ann. 4.52.

³⁶⁴ Rogers, 1935, lk 93.

³⁶⁵ Tac. Ann. 4.57.

³⁶⁶ Tac. Ann. 4.68.

³⁶⁷ Tac. Ann. 4.68-69.

³⁶⁸ Samas.

³⁶⁹ Plin. H. N. VIII:61.

³⁷⁰ Tac. Ann. 4.70

³⁷¹ Rogers, 1931, lk 146.

³⁷² Tac. Ann. 4.69-70.

³⁷³ Tac. Ann. 1.13.

³⁷⁴ Dio. 58.3.1-2.

aastani 33 pKr. vangistuses.³⁷⁵ Pärast Galluse surma kästi tema nimi monumentidelt kustutada.³⁷⁶ Mälestuse hukkamõistmine, mille olemuseks oli isiku ajaloost kustutamine, oli tavaline karistus riigireetmise puhul.³⁷⁷ Siinkirjutaja hinnangul on usutav, et tegu oli süüdistusega riigireetmise eest, kuid see võis olla kuidagi maskeeritud. Aasta varem pagendati Roomast Agrippina ja tema vanim poeg, Nero, kelle vastu esitati samuti olemuselt tühiseid süüdistusi kust sai ridade vahelt lugeda välja süüdistuse riigireetmise eest.³⁷⁸ Augustus oli oma valitsusajal vandenõus osalemise eest pagendanud oma tütre ja türetütret, kelle mõlema nimi oli Julia. Nad olid Agrippina ema ja vanem õde. Kumbagi Juliat ei oldud otseselt riigireetmises süüdistatud.³⁷⁹ Iullus Antonius ja Lucius Aemilius Paullus, kes olid silmapaistvaimad kaasosalised, mõisteti surma. Aastaid hiljem pidas keiser Claudiuse vastast plaani Agrippina vanim tütar.³⁸⁰ Agrippina võimupretensioonide kasuks räägib ka asjaolu, et enne surma olevat Germanicus oma abikaasat palunud, et viimane ei hakkaks võimule pääsemise nimel Tiberiuse vastu võitlema.³⁸¹ Seetõttu on siinkirjutajale usutav, et Galluski oli seotud vandenõuga, mille eesotsas oli Agrippina, üks Augustuse järeltulijatest.

Teine sellel aastal riigireetmises süüdistatu oli Gaius Fufius Geminus.³⁸² Ta oli keisri ema sõber ning tal oli kombeks teha Tiberiuse kohta salvavaid nalju.³⁸³ Need naljad võisid siinkirjutaja arvates olla ka süüdistuse põhjuseks. Pärast kohtus esinemist sooritas Fufius enesetapu kui kuulis, et ta on surma mõistetud.³⁸⁴

6.14 Aasta 31 pKr.

Aasta 31 pKr. nägi Tiberiuse soosiku Lucius Aelius Seianuse võimult langemist ning suure süüdistuste laine algust. Pärast Roomast lahkumist hakkas Tiberius riigiasjadega tegelemist järjest rohkem Seianusele delegeerima. Aastaks 31 pKr. oli

³⁷⁵ Dio. 58.3.4-6.

³⁷⁶ Rogers, 1931, lk 162.

³⁷⁷ R. S. Rogers, Ignorance of the Law in Tacitus and Dio: Two Instances from the History of Tiberius. – Transactions and Proceeding of the American Philological Association, 1933, Vol. 64, lk 19.

³⁷⁸ Tac. Ann. 5.3.

³⁷⁹ Dio. 55.10.14. Tac. Ann. 4.71.

³⁸⁰ Scarre, 1995, lk 48-49.

³⁸¹ Tac. Ann. 2.72.

³⁸² Dio. 58.4.5.

³⁸³ Tac. Ann. 5.2.

³⁸⁴ Dio. 58.4.6.

mehe mõjuvõim kasvanud nii suureks, et Roomas nähti teda Tiberiuse asemel keisrina.³⁸⁵ Seianusel olevat olnud plaan keiser võimult kõrvaldada ja võim riigis enda kätte haarata. Pärast seda, kui Tiberiuse vennanaine Antonia keisrit Roomas toimuvast teavitas, järgnes Seianuse kukutamine ja nõiajaht tema vandenõus osalenute järele.³⁸⁶ Tiberius ei esitanud Seianusele süüdistust riigireetmise eest, kartes, et selle tagajärjel võivad rahutused puhkeda.³⁸⁷ See võis siinkirjutaja arvates olla ka põhjuseks, miks Agrippinat ja Nerot riigireetmises ei süüdistatud. Senatile saadetud kirjas luges Tiberius üles Seianuse kuritegusid, mille tulemusel viimane vanglasse viidi. Rahvas oli rõõmus Seianuse languse üle ja nõudis mehe hukkamist, mis senati käsul samal päeval täide viidi.³⁸⁸ Uueks pretoriaanide prefektiks sai Naevius Sutorius Macro, kelle juhtimisel algas Seianuse kaasosaliste välja selgitamine.³⁸⁹

Vandenõu, mille eest Tiberiust hoiatati, võis olla Seianuse plaan tappa Germanicuse noorim poeg Gaius, kes sai tuntuks keiser Caligulana. Seejärel võis Seianus plaanida abielluda Tiberiuse poja lese, Livillaga, ning olla tema poja regendiks, kui veel täisikka jõudmata poiss Tiberiuselt võimu pärib.³⁹⁰ Selline sündmuste käik näib ka käesoleva töö autorile usutav.

Peale Seianuse surma sai Tiberius teada, et Livilla oli aidanud Seianusel keisri poeg tappa.³⁹¹ Naine hukati pärast süüdistuse esitamist. Kuna Livilla surmale järgnes tema mälestuse hukkamõistmine, oli tegu ilmselt süüdistusega riigireetmise eest.³⁹²

Järgnevate 31. aastal pKr. esitatud süüdistatute kohta leidub väga vähe infot. Titius Ollius olevat hukatud kuna ta oli Seianuse lähikondlane.³⁹³ Publius Vitelliust süüdistati, et ta oli võimaldanud Seianusel ligi pääseda riigi varakassale, mille valvamine Vitelliuse ülesandeks oli. Pärast süüdistust sooritas mees ensetapu.³⁹⁴ Kuna mõlemad

³⁸⁵ Dio. 58.5.1.

³⁸⁶ Joseph. Antiq. 18.6.6.

³⁸⁷ Dio. 58.10.2.

³⁸⁸ Dio. 58.11.4.

³⁸⁹ Dio. 58.9.2.

³⁹⁰ A. Boddington, Sejanus. Whose Conspiracy? – The American Journal of Philology, 1963, Vol. 84, No. 1, lk 7.

³⁹¹ Dio. 58.11.6-7.

³⁹² Rogers, 1935, lk 121.

³⁹³ Tac. Ann. 13.45.

³⁹⁴ Tac. Ann. 5.8.

süüdistatud olid Seianusega seotud ja Olliuse süüdistus lõppes hukkamisega, usub käesoleva töö autor, et neile esitati vandenõus osalemise eest süüdistus riigireetmises.

6.15 Aasta 32 pKr.

Esimene Seianuse abiline kellele sel aastal süüdistus esitati, oli Lucius Sextius Paconianus. Sextius oli tegutsenud süüdistajana ning Tiberius esitas talle süüdistuse selles, et mees oli aidanud Seianusel Gaiuse vastast süüdistust koostada.³⁹⁵ Süüdistus sarnanes Livilla omale, kus süüdistatu aitas Seianusel keisri perekonna liikme vastu plaani luua. Seetõttu on võimalik, et süüdistusele järgnes kohtuprotsess riigireetmise eest.³⁹⁶ Selline sündmuste käik näib ka siinkirjutajale tõenäoline. Sextius pääses karistusest kuna oli valmis teiste vastu tunnistama.³⁹⁷

Peale seda toodi kohtu ette Latinius Latiaris, kes oli aidanud Seianusel Titius Sabinus süüdi mõista.³⁹⁸ Kuigi kohtuprotsess lõppes Latiarise hukkamisega, ei ole selle kohta muud teada.³⁹⁹ Võimalik, et Latiaris toodi kohtu ette Sextuse antud tunnistuste põhjal ning mõisteti Seianuse vandenõus osalemise eest süüdi.⁴⁰⁰

Seejärel süüdistati Tiberiuse perekonna solvamises keisri vana sõpra Marcus Aurelius Cotta Maximus Messalinat.⁴⁰¹ Kuna tegu oli solvamisega, näib siinkirjutajale tõenäoline, et Messalinale esitati *maiestas*'e süüdistus. Tiberius kirjutas senatile oma sõbra kaitseks, väites, et vestluste sisu ei ole piisav põhjus süüdi mõistmiseks.⁴⁰² Messalina oli Tiberiust varem ustavalt teeninud,⁴⁰³ mis võis käesoleva töö autori hinnangul olla põhjuseks, miks keiser keelas seekord vestluste sisu riigireetmiseks pidada.

Peale Messalina kohtuasja esitati Tiberiuse algatusel süüdistus Quintus Servaeusele ja Minucius Thermusele. Servaeus oli kuulunud Germanicuse kaaskonda ning

³⁹⁵ Tac. Ann. 6.3.

³⁹⁶ Rogers, 1935, 130.

³⁹⁷ Tac. Ann. 6.3.

³⁹⁸ Tac. Ann. 6.4.

³⁹⁹ Samas.

⁴⁰⁰ Rogers, 1935, 131.

⁴⁰¹ Tac. Ann. 6.5.

⁴⁰² Tac. Ann. 6.5.

⁴⁰³ Rogers, 1935, lk 132-133.

Seianusega olid mõlemad süüdistatavad minimaalselt läbi käinud.⁴⁰⁴ Tiberius süüdistas neid aga vandenõulaste ringi juhtideks olemises. Kuna meestel tundub olevat puudunud kindel side Seianusega, näib siinkirjutajale võimalik, et tegu oli Agrippina vandenõu liikmetega, kellest oldi teada saadud. Võimalik, et pärast Agrippina pagendamist olid nemad Roomas vandenõulaste grupi uuteks juhtideks saanud. Mõlemad süüdistatavad pääsesid karistusest, liitudes informaatorite ridadega, kes esitasid tõendeid keisri vastase tegevuse kohta.⁴⁰⁵ Seegi muudab tõenäolisemaks, et keisri eesmärgiks oli leida puhastuste laine käigus üles ka viimased Agrippina toetajad.

Samal aastal toimus kaks hukkamist, kus ohvriteks olid ema ja poeg. Esimesena hukati Fufius Geminus, kes oli tõenäoliselt aastal 30 pKr. hukatud Gaius Fufius Geminuse poeg. Vitia, kes oli hukatu ema, nuttis poja hukkamise ajal, mis tõi kaasa ka naise surma mõistmise.⁴⁰⁶ Siin näib, et Fufius oli süüdi mõistetud riigireetmise eest ja tema mälestamine oli keelatud. Vitia hukati, kuna ta kurvastas riigivaenlase hukkamise pärast. Sarnane situatsioon esines ka hilise vabariigi ajal üheksakümnendatel aastatel eKr., mis on eespool välja toodud.

Vesularis Flaccus ja Julius Marinus viibisid koos keisriga Kapri saarel ning olid olnud keisri sõbrad juba enne Tiberiuse võimule saamist. Mõlematele esitati nüüd süüdistus, mis lõppes nende surmaga.⁴⁰⁷ Kohtuprotsessi toimumine Kapri saarel, kus keiser viibis näitab, et asja arutati keisrikohtus. Marinus oli olnud Seianuse abiline ning mõlema süüdistatu hukkamine Tiberiuse sõprusest hoolimata annab siinkirjutaja hinnangul tunnistust, et keisrile esitati tõendid, mis tõestasid, et mehed olid olnud Seianuse vandenõu osalisteks.

Aasta lõpus vahistati ja hukati vandenõus osalemise eest kolm ratsanikuseisusesse kuuluvat meest, kes on teada Geminuse, Pompeiuse ja Celsuse nime järgi.⁴⁰⁸ Vihjatud on ka seosele Seianusega, kuid rohkem ei ole kohtuprotsessi kohta teada.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ Tac. Ann. 6.7.

⁴⁰⁵ Tac. Ann. 6.7.

⁴⁰⁶ Tac. Ann. 6.10.

⁴⁰⁷ Samas.

⁴⁰⁸ Tac. Ann. 6.14.

⁴⁰⁹ Samas.

6.16 Aasta 33 pKr.

Aastal 33 pKr. süüdistati riigireetmise eest Considius Proculust ja tema õde Sancierat.⁴¹⁰ Mõlema süüdistajaks oli Quintus Pomponius, kes oli hakanud süüdistajana tegutsema, et võita keisri poolehoid ja oma vend kaks aastat varem määratud karistustest päästa.⁴¹¹ Proculuse üle mõisteti senati ees kohut ja ta määrati kohe hukkamisele. Sancia pagendati Itaaliast.⁴¹² Kohtualustele esitatud süüdistuste sisu ei ole teada, aga Proculuse kohene hukkamine näitab, et protsess toimus keisrilt saadud juhiste järgi.⁴¹³

6.17 Aasta 34 pKr.

Ainukene teadaolev kohtuprotsess aastast 34 pKr., kus kohtualust süüdistati riigireetmises, on Mamercus Aemilius Scauruse oma.⁴¹⁴ Scaurust oli riigireetmises süüdistatud kaks aastat varem kui süüdistus esitati korraga viiele kõrgklassi liikmele.⁴¹⁵ Kohtuprotsessid lükati Tiberiuse käsul edasi, kuid keiser oli juba siis Scauruse peale kuri olnud.⁴¹⁶ Scaurus näib olevat ka ainuke viiest süüdistatust, kes lõpuks kohtu ette toodi. Süüdistusteks olid abielurikkumine ja maagiariitused. Viimane läks arvesse riigireetmisena.⁴¹⁷ Scaurus sooritas enne kohtuprotsessi lõppu enesetapu.⁴¹⁸

6.18 Aasta 35 pKr.

Aastast 35 pKr. on teada viis süüdistust riigireetmise eest. Kolm süüdistatut sooritasid aga enne kohtuprotsessi algust enesetapu.⁴¹⁹ Kohtu ette jõudnud süüdistatutest on teada, et varem preetori ametit pidanud Tarius Gratianus mõisteti süüdi ja hukati.⁴²⁰ Teine karistatu oli eespool mainitud Lucius Sextius Paconianus. Teda süüdistati kolm aastat varem Seianuse abistamises. Surmanuhtlusest ta tookord pääses,

⁴¹⁰ Tac. Ann. 6.18.

⁴¹¹ Tac. Ann. 6.18.

⁴¹² Samas.

⁴¹³ Rogers, 1935, lk 144.

⁴¹⁴ Tac. Ann. 6.29.

⁴¹⁵ Tac. Ann. 6.9.

⁴¹⁶ Samas.

⁴¹⁷ Rogers, 1935, lk 152.

⁴¹⁸ Tac. Ann. 6.29.

⁴¹⁹ Tac. Ann. 6.38-39.

⁴²⁰ Tac. Ann. 6.38.

kuid ta jäeti vanglasse. Seal koostas ta Tiberiust solvavaid värsse, mille eest ta nüüd hukati.⁴²¹ Siinkirjutajale ei tundu ka kummaline, et keiser lubas seekord Sextius hukata. Mees toodi teist korda kohtu ette ning süüdistus oli taaskord valitsejaga seotud. Tiberius oli nüüdseks umbes 75 aastane, tal oli tulnud tegeleda perekonnaliikmete ja lähikondlaste vandenõudega ning keisri positsiooni kindlustas ainult tema vastu suunatud rünnakute karm karistamine. Augustus, kelle positsioon oli valitsusaja lõpul palju kindlam olnud, oli samuti lubanud seaduserikkujaid sõnaliste rünnakute eest karistada.

6.19 Aasta 37 pKr.

Tiberiuse viimasel eluaastal toodi süüdistatuna riigireetmises kohtu ette eespool mainitud Publius Vitelliuse endine abikaasa Acutia. Kohtuprotsessi kohta on vaid teda, et Acutia mõisteti süüdi, kuid süüdistajale keelati töö eest tasu maksmine.⁴²²

6.20 Kokkuvõte

Keiser Tiberiuse valitsusajal suurenes kordades kohtuprotsesside arv, kus kohtualust süüdistati riigireetmises. Süüdistajad hakkasid ära kasutama Augustuse valitsusaja lõpus läbi viidud *maiestas*'e seaduse laiendamist ja tooma kohtusse jõukaid isikuid, kes olevat keisrit solvanud. Lisaks üritasid süüdistajad luua uut liiki süüdistust riigireetmise eest: nimelt süüdistati riigireetmises neid, kes olevat jumalaks kuulutatud Augustust solvanud. Valitsusaja alguses andis Tiberius kindla märgu, et kumbki tegu ei lähe riigireetmisena arvesse. See aga ei heidutanud süüdistajaid, kes ikkagi oma õnne proovisid, ning pärast kuuekümnendate eluaastate keskpaika jõudmist hakkas keiser enda solvamist aegajalt riigireetmisena käsitlema. Lisaks süüdistajate aktiivsemale tegevusele tuli Tiberiusel tegeleda oma valitsusajal ka kolme tema vastu suunatud vandenõuga. Kuna kaks vandenõudest oli algatatud keisri perekonna või lähikondlaste poolt, tundis keiser ennast rohkem ohustatu ja reedetuna ning ei ole ka üllatav, et vandenõudele järgnesid suuremad karistuste lained.

⁴²¹ Tac. Ann. 6.39.

⁴²² Tac. Ann. 6.47.

Tiberiuse valitsusajast on võimalik tuvastada nelikümmend kaheksa kohtuprotsessi, mis tegelesid riigireetmissüüdistustega. Kuigi kohtuprotsesside arv kasvas vähenes poliitiliselt motiveeritud süüdistuste arv, kus kohtu ees seisis tülikas ametnik, kellest valitseja soovis vabaneda. Kõige rohkem esines süüdistusi vandenõus osalemise ja keisri solvamise eest. Vandenõulasi karistati karmilt Augustuse eeskujul. Uueks nähtuseks võib pidada, et riigireetmises hakati süüdistama ka vähemtähtsa kuriteo toime pannud isikuid. Põhjuseks oli süüdistajate soov suuremat kasu saada, kuid Tiberius keelas sellistel juhtudel riigireetmissüüdistuse arutamise. Teiseks uuenduseks oli, et riigireetmise eest hakati kohtu ette tooma ka klientkuningriikide valitsejaid, kelle tegevus riigi stabiilsust ohustas.

Tiberiuse valitsusajal toimunud süüdistuste arvu kasvu põhjuseks võib seega pidada uut poliitilist olukorda, mida süüdistajad ära kasutasid, intensiivistunud võimuvõitlust keisri lähikondlaste hulgas, ning kindlasti mängis olulist rolli ka see, kui kindlaks valitseja oma positsiooni pidas. Kuigi Tiberius oli võrreldes oma eelkäijaga kergemini nõus tooma kohtu ette keisri vastases tegevuses süüdistatuid, ei saa kohtuprotsesside arvu kasvu põhjuseks siiski pidada ainult keisri algatusel toimunud vaenlaste süstemaatilist otsimist ja hukkamõistmist.

7 Kohtuprotsessid keiser Tiberiuse valitsusajal võrreldes hilise vabariigi ja Augustuse valitsusajaga

Hilise vabariigi viimastest aastakümnetest oli võimalik tuvastada kolmkümmend kohtuprotsessi riigireetmise eest. Nende aastate jooksul toimus riigireetmiseseaduse kiire arenemine ning lisaks *perduellio* süüdistusele tuli kasutusele uusi seadusi, mis proovisid defineerida riigireetmist. See oli ka periood mil rahva väarikust vähendavat tegevust hakati nimetama riigireetmiseks. Sellest tulenev *maiestas*'e süüdistus jäi aga olemuselt ebamääraseks ning seda hakati ära kasutama. Kõige rohkem esitati hilise vabariigi ajal süüdistusi riigireetmise eest sõdade kontekstis, kui sai väita, et seaduserikkuja on otseselt riiki kahjustanud. Selliseid juhtumeid saab tuvastada neljateistkümmel korral. Sellele järgnesid poliitilistelt motiveeritud kohtuprotsessid, kus sooviti kõrvaldada poliitilist rivaali. Tuvastada on võimalik üheksa sellist juhtumit. Ülejäänud seitsmel korral oli tegu erinevat sorti tegevustega, mida riigireetmiseks peeti. Silmapaistev on, et surmanuhtlused puudusid. Teadaolevatest karistustest oli kaheksateistkümmel korral tegu süüdistatu pagendamisega, kümnel korral vabastati kohtualune süüst ning ühel korral sooritas süüdimõistetud enesetapu ja ühe kohtuprotsessi tulemust ei ole teada. Kuigi rünnakud poliitiliste vaenlaste vastu moodustasid hilise vabariigi ajal süüdistustest peaaegu kolmandiku, oli peamiseks süüdistuse põhjuseks riigi sõjaline ohustamine. Seda näitab ka asjaolu, et peaaegu pooled süüdistused esitati Roomavastase tegevuse eest. Seega võib väita, et süüdistusi esitati esmajärjekorras riigi turvalisust silmas pidades.

Aastal 49 eKr. alanud kodusõja tulemuseks oli vabariikliku riigikorra lõpp. Ajavahemikust 49-44 eKr., kui Gaius Julius Caesar diktaatorivõimu omas, esineb üks kohtuprotsess riigireetmise eest. Süüdistuse põhjuseks oli kahe osapoole omavaheline vaen ning kohtuasi lõppes süüdistatava süüdistusest vabastamisega.

Pärast peaaegu kahtekümmet aastat rahunud ja sõda ilmuvad allikatesse kohtuprotsessid riigireetmise uuesti keiser Augustuse valitsusaja alguses. Caesari ja Augustuse valitsusaegadel toimus riigireetmiseseaduse muutmine. *Lex Julia* sidus valitseja ja riigi ühte ning keisri vastaseid rünnakuid hakati käsitlema riigireetmisena. Keisririigi ajal hakati riigireetureid hukkama. Karistus hakkas olenema valitseja soovist

ja keiser võis lasta tema jaoks ohtlikumad süüdistatud tappa. Kuigi Augustuse neljakümne aasta pikkusest valitsusajast leidub kõigest kaheks kohtuprotsessi, mis tegelevad riigireetmisega, on pooled neist seotud keisri vastaste vandenõudega. Kolme vandenõu juhid hukati. Riigi relvajõud olid koondunud valitseja kontrolli alla ning peamiseks kuriteoks oli riigi sõjaväelise ohustamise asemel kujunenud *princeps*'i vastased rünnakud. Kaks poliitiliselt motiveeritud kohtuprotsessi jäid Augustuse valitsusaja algusesse ning olid ilmselt seotud uue riigikorra kindlustamisega. Keisri valitsusaja viimasel aastakümnel loodi Augustuse algatusel uus riigireetmissüüdistuse vorm: valitseja solvamist hakati pidama riigireetmiseks. Kahest süüdimõistetust üks pagendati ja teine sooritas enesetapu.

Keisririigi alguses kujunesid seega kõige tõsisemaks kuriteoks valitseja vastased vandenõud, mis väärtsid surmanuhtlust. Keisrist hakkas olenema, kui karmid olid karistused ja kui paljusid süüdistusi kohtusse lubati. Kui keisrile tundus, et tema positsioon on kindel, esines ka vähem karistusi, kuna valitseja ei pidanud vajalikuks hakata otsima välja kõiki riigireetmises süüdimõistetute võimalikke kaasosalisi.

Keiser Tiberiuse kahekümne kahe aasta pikkusest valitsusajast on võimalik tuvastada rohkem kohtuprotsesse riigireetmise eest, kui tema valitsusajale eelnenud saja kolmekümnest aastast kokku. Kuigi Tiberiusele eelnenud perioodidel esines riigireetmisjuhtumeid kindlasti rohkem, kui allikatest on võimalik tuvastada, toimus Tiberiuse valitsusajal võrreldes Augustuse valitsusajaga teadaolevalt kuuekordne kasv kohtuprotsessides, mis tegelesid riigireetmisega.

Nelikümmend kaheksa kohtuprotsessi, mille sisuks võis olla süüdistus riigireetmise eest tõid kohtu ette viiskümmend inimest. Mõnel juhul mõisteti korraga kohut mitme isiku üle. Kaks suurt süüdistuste gruppi, mida saab tuvastada olid keisri solvamine ja tema vastases vandenõus osalemine. Vandenõus osalemise eest on võimalik tuvastada seitseteist süüdistust. Keisri solvamise eest toodi kohtu ette kaksteist isikut. Kaheksa kohtuasja põhjuseks võib pidada, et süüdistatu tegevus ohustas riiki sõjaliselt või destabiliseeris kindlat piirkonda. Lisaks toimus üksteist kohtuprotsessi, kus andmete puudumise tõttu saab ainult väita, et süüdistuseks oli riigireetmine. Kohtuprotsesside tulemusel hukati kuusteist kohtualust. Süüdistustest vabastati viisteist seaduserikkujat. Pagendusega lõppes kaheksa kohtuasja ning kuuel juhul sooritas süüdistatu enesetapu.

Lisaks on teada, et üks süüdi mõistetud suri vangistuses, kolm süüdistatut pääsesid kuna hakkasid teiste vastu tunnistama ning ühe kohtuasja lõpplahendus ei esine allikates.

Kohtuprotsesside järsu kasvu põhjuseid võib leida poliitilisest olukorrast, keisri perekonnas toimunud arengutest, keisri iseloomust ja Augustuse valitsusajale järgnenud ühiskondlikest ja majanduslikest oludest. Augustuse valitsusaeg oli Rooma ühiskonda muutnud. Paljud vana eliidi hulka kuulunud perekonnad olid hääbunud ning nende asemel pürgisid võimule uued.⁴²³ Teineteise süüdistamine oli senati liikmete vahelise võimuvõitluse vahendiks ning tihti oli oma eelkäija kõrvaldamine ainukeseks viisiks kuidas endale senatis koht vabaks teha.⁴²⁴ Tiberiuse võimule saamise ajaks oli Augustuse aegne majandusbuum lõppenud ja paljud perekonnad võisid leida ennast majanduslikes raskustes. Sellises olukorras oli eduka süüdistamise eest pakutud rahaline tasu sobivaks viisiks, kuidas raskes olukorras kiiresti finantsprobleeme lahendada.⁴²⁵ Käesoleva töö autori hinnangul muutis lisaks eespool mainitud põhjustele süüdistaja ameti populaarseks ka võimalus võita keisri poolehoid. Kui oldi piisavalt edukas, et keisri soositute hulka kuuluda, vähenes võimalus, et algajad süüdistajad valivad endale sihtmärgiks juba kõnealuse mehe. Kohtuprotsesside arvu kasvule aitas kaasa ka Augustuse valitsusaja lõpus toimunud *maiestas*'e süüdistuse laiendamine, mida süüdistajad üritasid omakorda laiendada, proovides lisada surnud keisri solvamist riigireetmise hulka.

Tiberiusel tuli oma valitsusajal tegeleda ka kolme vandenõuga. Kaks nendest tunduvad olevat olnud mastaapsemad kui need, mis Augustuse valitsusajal puhkesid. Tiberiuse perekonna liikmed ja lähikondlased septsesid plaane tema vastu. Erinevalt Augustusest, kes piirdus vandenõulaste juhtide kõrvaldamisega, soovis Tiberius üles leida kõik süüdlased. Siinkirjutaja hinnangul oli selleks kaks põhjust. Augustuse valitsusaja lõpuks oli Tiberius Rooma kogenuim väejuht.⁴²⁶ Olles suure osa oma elust sõjaväes teeninud soovis keiser nüüdki üles leida ja kõrvaldada vaenlased, kes tema ette olid seatud. Lisaks ei olnud Tiberius kunagi olnud rahva ega senati hulgas

⁴²³ Tac. Ann. 1.3.

⁴²⁴ Levick, 1999, lk 150.

⁴²⁵ Levick, 1999, lk 150.

⁴²⁶ Levick, 1999, lk 32-33.

populaarne.⁴²⁷ Keisri vaikiv ja eraklik iseloom,⁴²⁸ mis oli selgelt Augustuse vastand, ei aidanud kaasa tema maine paranemisele. Seetõttu ei näinud ta oma positsiooni ka sama kindlana, kui oli olnud tema eelkäija oma. See omakorda aitas kaasa Tiberiuse veendumusele, et tal on rohkem vaenlasi, kui neid tegelikult võis olla, ning keiser pidas targemaks nad kõrvaldada.

Kümne aasta jooksul enne võimule saamist oli Tiberius senati töös ebaregulaarselt osalenud.⁴²⁹ Enamus ajast kulus erinevatel rinetel, kuhu Augustus ta saatis. Sellele eelnenud kümme aastat veetis Tiberius Roomast ja riigitööst eemal.⁴³⁰ Võimule saades pidi ta asuma juhtima riiki, kus toimusid ühiskondlikud muutused, senaatoritega puudusid uuel keisril tugevad sidemed, keisrikojas toimus kahe perekonna vaheline võimuvõitlus ning lisaks oli halvenenud majanduslik olukord.

Eelneva põhjal võib seega väita, et riigireetmist käsitlevate kohtuprotsesside järsu kasvu põhjuseks oli Augustuse valitsusaja pärand ja keiser Tiberius nõrkus valitsejana. Augustuse loodud uus poliitiline süsteem tõi alguses kaasa languse kohtuprotsesside arvus, mis näitab, et uus poliitiline korraldus oli eelnevast stabiilsem. See stabiilsus tugines aga heale majanduslikule olukorrale ja riigijuhil autoriteedile. Tiberiuse valitsusaeg nägi mõlema tingimuse lõppu. Majanduslik olukord halvenes ja uus valitseja ei omanud oma eelkäija prestiiži. Rahaline tasu, mida eduka riigireetmissüüdistuse eest pakuti, oli uue eliidi hulgas ahvatlev vahend finantsprobleemide lahendamiseks. Keiser, kelle positsioon oli oma eelkäija omast nõrgem, lubas kohtu ette rohkem süüdistusi, lootes seeläbi tagada enda turvalisuse. Rohkemate süüdistuste kohtusse lubamine omakorda kihutas süüdistajaid tagant uusi ohvreid leidma.

⁴²⁷ Levick, 1999, lk 67.

⁴²⁸ Shotter, 2004, lk 1.

⁴²⁹ Pettinger, 2012, lk 145.

⁴³⁰ Shotter, 2004, lk 11-12.

8 Kokkuvõte

Hilise Rooma vabariigi ajal toimus riigireetmises süüdistamine nelja seaduse järgi, mis proovisid erinevatel perioodidel riigireetmist defineerida. Lisaks oli kasutusel ka kuningriigi ajast pärit riigireetmissüüdistus, ehk *perduellio*. Seadused, mis kasutusel olid, kandsid nime *lex Mamilia*, *lex Appuleia*, *lex Varia* ja *lex Cornelia*. *Lex Mamilia* ja *lex Varia* olid loodud sõdade ajal ning pidid heidutama ametnikke ja väejuhte vaenlasega koostööd tegemast. *Lex Appuleia* ja *lex Cornelia* üritasid määratleda teod, mida võis riigireetmiseks pidada. Need seadused hakkasid riigireetmisena defineerima ka Rooma rahva väarikuse vähendamist. See oli umbmäärane süüdistus, mida hakati kohtutes oma poliitiliste vastaste vastu ära kasutama.

Peamiseks põhjuseks, miks hilise vabariigi teisel poolel riigireetmissüüdistusi esitati, oli vaenlase aitamine või riigi muul viisil sõjaliselt ohustamine. Selliseid süüdistusi oli kolmekümnest tuvastatavast juhtumist neliteist. Teine peamine põhjus, miks keegi riigireetmise eest kohtusse kaevati, oli poliitiline rivaalitsemine. Nii üldist riigireetmise ehk *perduellio* süüdistust kui ka ümbmäärast rahva väarikuse vähendamist kasutati ära poliitilistest vastastest vabanemiseks. Selliseid kohtuprotsesse esines üheksal korral. Ülejäänud seitsmel juhul oli tegu erinevat laadi seaduserikkumistega, mida riigireetmiseks peeti.

Hiline vabariik jääb silma selle poolest, et puudusid süüdistatute hukkamised riigi poolt. Riigireetmises süüdi mõistetu pagendati Itaaliast. Kohtuprotsessidest, mille puhul on ka karistus teada, lõppesid kaheksateist pagendusega ja kümme kohtualuse süüdistustest vabastamisega. Esineb ka üks juhtum, kus kohtualune sooritas pärast süüdi mõistmist enesetapu.

Keisririigi aegne uus riigireetmiseseadus, *lex Julia*, muutis ka keisri ründamise riigireetmiseks. *Lex Julia* hõlmas tegusid, mille eest kohtu mõistmine olid varem jagunenud *perduellio* ja *maiestas*'e süüdistuste vahel. Augustuse valitsusaja jooksul toimus ka seaduse laiendamine. Üldiselt näib olevat toimunud langus riigireetmist käsitlevate kohtuprotsesside sageduses, mis annab märku riigi suuremast stabiilsusest. Caesari diktatuurist on teada üks juhtum, mille põhjuseks oli kahe osapoole omavaheline vaen. Kohtuasi lõppes kohtualuse süüdistustest vabastamisega. Augustuse

valitsusajast on teada kaheksa kohtuprotsessi kus kohtualusele esitati süüdistus riigireetmise eest. Peamiseks muutuseks oli keisri vastu suunatud vandenõus osalenute muutumine peamiseks süüdistatavate grupiks. Lisaks hakati Augustuse ajal riigireetureid hukkama. Neli keisrivastases vandenõus osalenut hukati, ühele andis Augustus armu. Kahe kohtuprotsessi sisuks, mis jäävad *princeps*'i valitsusaja algusesse, võib pidada poliitilisi põhjuseid ning Augustuse valitsusaja lõpus toodi kohtu ette kaks valitseja solvamises süüdistatud isikut. Üks pagendati ja teine sooritas enesetapu.

Kohtuprotsesside arv Augustuse valitsusajal langes, kuid süüdistuste esitamise põhjuste vahekord jäi enamvähem samaks. Pooled süüdistused olid seotud riigi stabiilsuse ohustamisega. Vabariigiaegne riigi sõjaline ohustamine oli asendunud keisri ohustamisega. Vabariigi ajal olid poliitilised süüdistanud moodustanud veidi alla kolmandiku kõigist kohtuprotsessidest, Augustuse ajal oli see langenud veerandi peale. Peamiseks erinevuseks oli valitseja solvamise pidamine riigireetmiseks.

Tiberiuse valitsusaeg nägi riigireetmist puudutavate kohtuprotsesside arvu plahvatuslikku kasvu. Kokku on võimalik tuvastada nelikümme kaheksa juhtumit. Süüdistajad proovisid ära kasutada asjaolu, et Augustus oli oma valitsusaja viimasel kümnendil hakanud pidama enda solvamist riigireetmiseks. Nüüd hakati esitama süüdistusi nii Tiberiuse kui jumalaks kuulutatud Augustuse solvamise eest. Selliseid süüdistusi ei olnud uus valitseja nõus kohtus arutama. Enda solvamist hakkas ta aegajalt riigireetmiseks pidama valitsusaja teisel poolel. Selleks ajaks oli ta jõudnud sarnasesse ikka, nagu oli olnud Augustus, kui hakkas enda solvamisse tõsisemalt suhtuma. Riigireetmissüüdistust hakati Tiberiuse valitsusajal lisama ka vähemtähtsatele süüdistustele. Süüdistajad lootsid seeläbi suuremat kasu teenida. Enamasti jättis Tiberius sellistel juhtudel riigireetmissüüdistuse kuulamata. Kohtuprotsesside arvu kasvule aitasid kaasa keisrivastased vandenõud. Ühe keskmes olid Augustuse järglased ja teise juhiks oli Tiberiuse lähikondlane. Mõlemad vandenõud tõid kaasa suurema süüdistuste laine.

Tiberiusel tuli oma valitsusajal tegeleda eelkäija otsustest tingitud poliitiliste, ühiskondlike, majanduslike ja dünastiliste probleemidega, mida süüdistajad enda kasuks ära kasutasid. Raskusi valmistas ka uue valitseja iseloom, mis muutis ta ebapopulaarseks, ning see omakorda süvendas keisris veendumust, et tal on palju

vaenlasi. Tiberiuse valitsusaeg nägi kohtuprotsesside arvu kasvu, kuid seda ei saa puhtalt keisri süüks pidada. Augustuse loodud uus riigikord nõudis, et riigi eesotsas oleks sama prestiižikas valitseja, nagu tema oli olnud. Selline valitseja suutis oma poliitiliste sidemete ja autoriteediga riigis toimuvat kontrolli all hoida. Augustuse valitsusajale järgnenud majanduslangus soodustas süüdistajate arvu kasvu. Keisri perekonna jagunemine Juliuste ja Claudiuste suguvõsa vahel viis vandenõudeni ja süüdistuste arvu kasvuni. Valitseja iseloomgi mõjutas kohtuprotsesside arvu. Vaenlasi karteval keiser oli kergemini nõus uskuma, et tema vastu on loodud laiaulatuslikud vandenõud.

Hilise vabariigi aegsete kohtuprotsesside põhjused asendusid keisririigi alguses valitsejat puudutavate süüdistustega. Alguses toimunud langus riigireetmist puudutavate juhtumite arvus näitab, et olukord riigis paranes. Olukorra paranemine oli aga seotud soodsate majanduslike ja poliitiliste oludega. Mõlema lõppedes toimus järsk kasv riigireetmist käsitlevate kohtuprotsesside arvus, mis jäi Rooma impeeriumis tavaliseks nähtuseks ning muutusid türannia sümboliks, seda eriti riigi ja valitseja jaoks majanduslikult rasketel perioodidel.

9 Kasutatud kirjandus

Antiikallikad

Amm. = Ammianus Marcellinus *Res Gestae*. – Ammian, „The History“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Ammian/home.html> (07.05.2016)

App. Bell. Civ. = Appianus Alexandrinus *Bellum Civile*. – Appian, „Roman History: The Civil Wars“. Cambridge: Harvard University Press, 1913.

Ascon. = Quintus Asconius Pedianus *Orationum Ciceronis quinque enarratio*. – Asconius, „Commentaries on Speeches by Cicero“. Translated with Commentary by R. G. Lewis. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Cic. Balb. = Marcus Tullius Cicero *Pro Balbo*. – Cicero, „In Defense of Balbus“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0020%3Atext%3DBalb.%3Asection%3D1> (07.05.2016)

Cic. Brut. = Marcus Tullius Cicero *Brutus sive de Claris Oratoribus*. – Cicero, „Brutus, a History of Famous Orators“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.attalus.org/old/brutus1.html> (07.05.2016)

Cic. Clu. = Marcus Tullius Cicero *Pro Cluentio*. – Cicero, „In Defence of Cluentius“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0019%3Atext%3DClu.%3Asection%3D1> (07.05.2016)

Cic. De Or. = Marcus Tullius Cicero *De Oratore ad Quintum fratrem libri tres*. – Cicero, „On the Orator, Books I-II“. Cambridge: Harvard University Press, 1967.

Cic. Dom. = Marcus Tullius Cicero *De Domus Sua*. – Cicero, „On His House“.
Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0020%3Atext%3DDom.%3Asection%3D1> (07.05.2016)

Cic. Fam. = Marcus Tullius Cicero *Epistulae ad Familiares*. – Cicero, „Letters to Friends“. Ingliskeelne tõlge: [WWW] <http://perseus.uchicago.edu/perseus/cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam>
(07.05.2016)

Cic. Leg. = Marcus Tullius Cicero *De Legibus*. – Cicero, „On the Commonwealth and On the Laws“. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Cic. Lig. = Marcus Tullius Cicero *Pro Ligario*. – Cicero, „In Defence of Ligarius“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0020:text=Lig>
(07.05.2016)

Cic. Pis. = Marcus Tullius Cicero *Oratio in Pisonem*. – Cicero, „Against Piso“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0020%3Atext%3DPis.%3Achapter%3D1> (07.05.2016)

Cic. Rab. Perd. = Marcus Tullius Cicero *Pro Rabirio Perduellionis Reo*. – Cicero, „In Defence of Rabirius“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0019%3Atext%3DRab.+Perd.%3Achapter%3D1> (07.05.2016)

Cic. Rosc. Am. = Marcus Tullius Cicero *Pro Roscio Amerino*. – Cicero, „In Defence of Roscius of Ameria“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0018%3Atext%3DS.+Rosc.%3Asection%3D1> (07.05.2016)

Cic. Sest. = Marcus Tullius Cicero *Pro Sestio*. – Cicero, „In Defence of Sestius“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0018%3Atext%3DS.+Rosc.%3Asection%3D1> (07.05.2016)

Cic. Tusc. = Marcus Tullius Cicero *Tusculanae Disputationes*. – Cicero, „Tusculan Disputations“. Boston: Little, Brown, and Company, 1886.

Dig. = *Digesta seu Pandectae*. – The Digest of Justinian. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Anglica/digest_Scott.htm (07.05.2016)

Dio. = Lucius Cassius Dio *Historia Romana*. – Cassius Dio „Roman History“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html
(07.05.2016)

Hier. Chron. = Eusebius Sophronius Hieronymus *Chronicon*. – Hieronymus, „Chronological Tables“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.attalus.org/translate/jerome1.html> (07.05.2016)

Joseph. Antiq. = Titus Flavius Josephus *Atiquitates Judaicae*. – Josephus, „Antiquities of the Jews“. Ingliskeelne tõlge: [WWW] <http://penelope.uchicago.edu/josephus/>
(07.05.2016)

Liv. Per. = Titus Livius *Periochae*. – Livy, „The Periochae“. Ingliskeelne tõlge: [WWW] <http://www.livius.org/li-ln/livy/periochae/periochae00.html> (07.05.2016)

Macr. Sat. = Macrobius Ambrosius Theodosius *Saturnalia*. Ladinakeelne tekst: [WWW]

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Macrobius/Saturnalia/home.html>
(07.05.2016)

Plin. H. N. = Gaius Plinius Secundus *Naturalis Historia*. - Pliny „Natural History“, Volume III, Books VIII-XI. H. Rackham edition. Cambridge: Harvard University Press, 1967.

Plut. C. Grac., Plut. Cic., Plut. Brut. = Lucius Mestrius Plutarchus *Bíoi Parállēloi*. – Plutarch, „Parallel Lives“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/home.html>
(07.05.2016)

Quint. Inst. = Marcus Fabius Quintilianus *Institutio Oratio*. – Quintilian, „Institutes of Oratory“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Quintilian/Institutio_Oratoria/home.html (07.05.2016)

Rhet. Her. = *Rhetorica ad Herennium*. – „Rhetoric: For Herennius“. Cambridge: Harvard University Press, 1964.

Sall. Jug. = Gaius Sallustius Crispus *Bellum Iugurthium*. – Sallust, „The Jugurthine War“. Ingliskeelne tõlge: [WWW]
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0126%3Achapter%3D1> (07.05.2016)

Schol. Bob. = *Bobbio Scholiast*.

- Ladinakeelne tekst: [WWW] <http://www.attalus.org/latin/bobiensia1.html>
(07.05.2016)

- Ingliseelne tõlge: [WWW] <http://www.attalus.org/translate/bobiensia.html>
(07.05.2016)

Sen. Clem. = Lucius Annaeus Seneca *De Clementia*. – Seneca, „Minor Dialogues; Together with the Dialogue on Clemency“. London: George Bell and Sons, 1889.

Sen. Contr. = Marcus Annaeus Seneca *Controversiae*. Ladinakeelne tekst: [WWW]
<http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=LatinAugust2012&query=Sen.%20Controv.&getid=0>
(07.05.2016)

Str. = Strabon *Geographica*. – Strabo „The Geography“. Ingliseelne tõlge: [WWW]
<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html> (07.05.2016)

Suet. Aug., Suet. Tib. = Gaius Suetonius Tranquillus *De vita Caesarum*. - Suetonius „Keisrite elulood“. Tallinn: Tänapäev, 2009.

Suet. Gram. = Gaius Suetonius Tranquillus *De Illustribus Grammaticis*. – Suetonius „On Grammarians“. Ingliseelne tõlge: [WWW]
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Suetonius/de_Grammaticis*.html
(07.05.2016)

Tac. Ann. = Publius Cornelius Tacitus *Annales*. – Tacitus „The Annals: The Reigns of Tiberius, Claudius, and Nero“. New York: Oxford University Press, 2008.

Vell. = Marcus Velleius Paterculus *Historiae*. – Velleius Paterculus, „The Roman History“. Ingliseelne tõlge: [WWW]
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Velleius_Paterculus/home.html
(07.05.2016)

Sekundaarkirjandus

- Adcock, F. E., Charlesworth, M. P., Cook, S. A., *The Cambridge Ancient History, Vol 10: The Augustan Empire, 43 B.C.-A.D. 69*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Alexander, M. C., *Trials in the Late Roman Republic, 149 BC-50 BC*. Toronto: University of Toronto Press, 1990.
- Bauman, R. A., *Crime and Punishment in Ancient Rome*. London: Routledge, 1996.
- Bauman, R. A., *Human Rights in Ancient Rome*. London: Routledge, 2012.
- Boak, A. E. R., *A History of Rome to 565 AD*. New York: The Macmillan Company, 1955.
- Boatwright, M. T., Gargola, D. J., Talbert, R. J. A., *A Brief History of the Romans*. New York: Oxford University Press, 2006.
- Boddington, A., *Sejanus. Whose Conspiracy?.* – *The American Journal of Philology*, 1963, Vol. 84, No. 1, lk 1-16.
- Cairns, J., Robinson, O. F., *Critical Studies in Ancient Law, Comparative Law and Legal History*. Oxford: Hart Publishing, 2001.
- Colunga, I. J., *Untangling a Historian's Misinterpretation of Ancient Rome's Treason Law.* – *The Journal of Jurisprudence*, 2011, Vol. 9, lk 11-36.
- Crook, J. A., Lintott, A., Rawson, E., *The Cambridge Ancient History Volume 9: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC*. Cambridge : Cambridge University Press; 2 edition, 1994.
- Dowling, M. B., *Clemency and Cruelty in the Roman World*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2006.
- Dyck, A. R., *A Commentary on Cicero, De Officiis*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996.
- Galinsky, K., *The Cambridge Companion to the Age of Augustus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Goodman, M., *The Roman World, 44 BC-AD 180*. London: Routledge, 2012.
- Grimal, P., *The Civilization of Rome*. New York: Simon and Schuster, 1963.
- Gruen, E. S., *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley: University of California Press, 1995.

- Goldsworthy, A., *Augustus: First Emperor of Rome*. New Haven: Yale University Press, 2014.
- Kelly, G. P., *A History of Exile in the Roman Republic*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006.
- Kinder, H., Hilgemann, W., *Maailma ajalugu esiajast tänapäevani*. Tallinn: Avita, 2001.
- Kyle, D. G., *Spectacles of Death in Ancient Rome*. London: Routledge, 2001.
- Levick, B., *Augustus: Image and Substance*. London: Routledge, 2010.
- Levick, B., *Tiberius the Politician*. London: Routledge, 1999.
- Mackay, C. R., *Ancient Rome: A Military and Political History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Mousourakis, G., *A Legal History of Rome*. London: Routledge, 2007.
- Pettinger, A., *The Republic in Danger: Drusus Libo and the Succession of Tiberius*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Richardson, J. S., *The Senat, the Courts, and the SC de Cn. Pisone Patre*. – *The Classical Quarterly*, Vol. 47, No. 2, 1997, lk 510-518.
- Robinson, O. F., *Penal Practice and Penal Policy in Ancient Rome*. London: Routledge, 2012.
- Rogers, R. S., *Ignorance of the Law in Tacitus and Dio: Two Instances from the History of Tiberius*. – *Transactions and Proceeding of the American Philological Association*, 1933, Vol. 64, lk 18-27.
- Rogers, R. S., *Criminal Trials and Criminal Legislation under Tiberius*. Middletown: American Philological Association, 1935.
- Rogers, R. S., *The Conspiracy of Agrippina*. – *Transactions and Proceeding of the American Philological Association*, 1931, Vol. 62, lk 141-168.
- Rogers, R. S., *Two Criminal Cases Tried Before Drusus Caesar*. – *Classical Philology*, 1932, Vol. 27, No. 1, lk 75-79.
- Rowland, Jr, R. J., *The Conspiracy of Varro Murena*. – *The Classical Journal*, 1967, Vol. 62, No. 8, lk 362-363.
- Rutledge, S. H., *Imperial Inquisitions: Prosecutors and Informants from Tiberius to Domitian*. London: Routledge, 2001.

- Scarre, C., *The Chronicles of Emperors: The Reign by Reign Record of the Rulers of Imperial Rome*. London: Thames and Hudson, 1995.
- Seager, R., *Lex Varia de Maiestate*. – *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1967, Bd. 16, H. 1, lk 37-43.
- Seager, R., *Tiberius*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
- Shotter, D., *A Group of Maiestas Cases in A.D. 21*. – *Hermes*, 1980, 108 Bd., H. 2, lk 230-233.
- Shotter, D., *Augustus Caesar*. London: Routledge, 1991.
- Shotter, D., *Tiberius and the Spirit of Augustus*. – *Greece & Rome*, 1966, Vol. 13, No. 2, lk 207-212.
- Shotter, D., *Tiberius Caesar*. London: Routledge, 2004.
- Shotter, D., *The Trial of C. Junius Silanus*. – *Classical Philology*, 1972, Vol. 67, No. 2, lk 126-131.
- Stockton, D., *Primus and Murena*. – *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1965, Bd. 14, H. 1, lk 18-40.
- Syme, R., *The Roman Revolution*. London: Oxford University Press, 1960.
- Tarver, J. C., *Tiberius the Tyrant*. Westminster: A Constable and co., ltd., 1902.
- Williamson, C., *The Laws of the Roman People: Public Law in the Expansion and Decline of the Roman Republic*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005.

10 Treason Trials in Rome during the Late Republic and the Early Principate

Summary

Treason trials had been held in Rome since the Roman Kingdom period which lasted from 753 B.C. to 509 B.C.. The first laws that started defining treasonous activities came into use during the second half of the Late Roman Republic. Before that traitors had been accused of *perduellio* which meant high treason. *Perduellio* was the term that had been used during the period of Kingdom and, as far as we know, there had not been actual laws that dealt with treason. Although the *perduellio* charge remained in use during the Late Republic, new laws that defined treason were written. One of the new forms of treason became known as *maiestas populi Romani minuta* or diminishing the majesty of the Roman people. The specific acts that could be considered as diminishing the majesty of the Roman people were left to the accusers to define. Because both *perduellio* and *maiestas populi Romani minuta*, also known as the *maiestas* charge, had a vague definition, they were used not only to accuse people who had harmed the state, but also to remove political opponents from power.

The timeframe for the present work is from 109 B.C. to 37 A.D.. The decade following 109 B.C. is the first from which a complete overview of the treason trials can be given. From the previous decades only scattered information remains. The last year to come under study is the final year of emperor Tiberius whose reign is one of the main focuses of this paper.

The present work has three objectives. First, to study the nature of treason trials during the Late Republic. The aim is to find out what were the charges, how often had the accused committed a crime that put the state in jeopardy, and how often were treason trials used for removing political opponents from power.

The second purpose is to find out what kind of changes did Caesar's dictatorship and the Augustan Principate bring. This period brought changes to the system of government and to the treason laws. I wish to find out if these changes caused an

increase in the number of treason trials and if so, then did the number of politically motivated trials also increase.

Finally, I want to study the treason trials that took place during the reign of emperor Tiberius. Tiberius' reign saw an increase in the number of treason trials and this work aims to find the reasons for that. Ancient historians accuse Tiberius of using treason trials for eliminating his personal enemies. This is said to have encouraged professional accusers to bring forward more charges which caused many noble romans to perish. The aim is to compare the reign of emperor Tiberius to that of Augustus and to the Late Republic period to find out if Tiberius' reign really saw a dramatic increase in the number of treason trials.

In addition to the *perduellio* charge, there were four different laws that defined treasonous activities during the Late Roman Republic. Two of them were general treason laws and two came into effect during wars and dealt with specific acts that were troublesome for the romans during those periods. *Perduellio* dealt mainly with damages that had been inflicted upon the state by war. If a commander had lost a battle or his actions had in some way benefited the enemy, he was liable for a treason charge. *Perduellio* charge could also be pressed if a person had done something that damaged the community. Arson, ransacking a temple, or the murder of an important public figure were some of the reasons to accuse somebody of treason.

The first treason law to be passed in the Late Republic was the *lex Mamilia*. It was written by Gaius Mamilius Limetanus and came into use in 109 B.C. during the Jugurthine War. Jugurtha was a Numidian king with whom the romans were at war. He kept bribing roman commanders and officials which hindered the war. Under *lex Mamilia* anyone accepting bribes, returning the numidians their war elephants or deserters, or had made agreements regarding war and peace without the senate's approval, was considered a traitor. Diminishing the majesty of the Roman people, or *maiestas*, was not named in *lex Mamilia*.

The first law to indicate a wide range of treasonous activities was the *lex Appuleia*, written by Lucius Appuleius Saturninus in 103 B.C.. This was also the first law to consider *maiestas* as a form of treason. Unfortunately very little is known about the contents of this law.

The next treason law was passed in 90 B.C. and was called *lex Varia* after its author Quintus Varius Severus. The law came into effect during the Social Wars when Rome was fighting its Italian allies. *Lex Varia* considered inciting allies into rebellion and aiding them as treasonous activities.

The last treason law to be passed during the Republic was the *lex Cornelia*. Named after, and written by, Lucius Cornelius Sulla, it came into effect in 81 B.C.. It incorporated many of the actions named in *lex Appuleia*, including diminishing the majesty of the Roman people, and added to them. *Lex Cornelia* set certain actions provincial governors were forbidden to do without the permission of the senate and the people of Rome. Governor couldn't leave his province without the senate's approval, take his troops out of the province, enter into a neighbouring kingdom, or wage war. The governor also had to leave the province within thirty days after his successor arrived. All provisions except the last were probably named in *lex Appuleia*. *Lex Cornelia* most likely also considered agitating the military and inciting soldiers into rebellion as treasonous activities.

It is possible to identify thirty treason trials from the last sixty years of the Roman Republic. Fourteen cases dealt with damages inflicted by war, nine were held because of political reasons, and seven cases dealt with other treasonous activities. Eight cases out of thirty were tried under *lex Varia*, seven dealt with accusations of *perduellio*, six cases were tried under *lex Cornelia*, five under *lex Mamilia*, and four under *lex Appuleia*. Of the accused eighteen were banished, ten were acquitted, one of the accused committed suicide, and in one of the cases the outcome is not known. There were no executions. That was the notable aspect of judicial system of the Late Roman Republic. The accused had a right to go into exile outside of Italy. Death sentence was only carried out if the person returned without the senate's permission.

In 49 B.C. Gaius Julius Caesar crossed the Rubicon which marked the beginning of the civil wars that lasted until 30 B.C. and ended with Caesar's adopted son, Gaius Octavian, forging a new political system. It is possible to find only one treason trial from the period during which Caesar ruled as dictator. It was a politically motivated trial, *perduellio* charge was pressed against the accused, and the trial ended with his acquittal.

The period of civil war that lasted from 44 B.C. to 30 B.C. saw accusations for treasonous activities and executions, but there were no actual trials. Executions were carried out on the spot or the senate had given special permission to execute the traitors. Treason trials reappear in the beginning of Gaius Octavian's reign as emperor Augustus.

Augustus' reign brought changes to the treason laws and the court system. The new treason law, called *lex Julia*, combined the *perduellio* charge and previous *maiestas* laws into one. It also added to them. Under the *lex Julia* treasonous activities included waging war against the state, inciting rebellion, being in communication with the enemy or passing state secrets to them, supplying enemies with weapons or money, refusing to participate in a war, surrendering a fort to the enemy, falling victim to an ambush, gathering troops and waging war without the emperor's permission, usurping powers the state had not granted, refusing to leave the province at a predetermined time, refusing to transfer command of the troops over to the new provincial governor, relinquishing command of an army without permission, deserting from the army, damaging relations with friendly nations, hindering the surrender of enemy forces or commander, killing a magistrate, executing prisoners without the emperor's permission, freeing prisoners, and damaging consecrated statues of the emperor. During the final years of emperor Augustus' reign verbal attacks against the ruler also came under the treason charge.

The state and the emperor had become one. Insulting the ruler accounted for diminishing the majesty of the Roman people. Treason cases were now being tried in the senate or before the emperor and a successful prosecution became much more profitable than it had been during the republic. As before, if the accuser managed to prove that the accused had committed treason, he was rewarded financially and he stood to gain political influence. The accusers could also gain the emperor's support which meant even more political power.

From Augustus' forty year reign as emperor, it is possible to find only eight treason trials where the dates, names of the accused, and the charges can be identified. Four cases dealt with conspiracies against the emperor. The leaders of three of these were executed, one was pardoned. Two cases from the beginning of Augustus' reign had political reasons and during the last decade of Augustus' rule two cases were brought

before the senate where an author had written insulting texts about the emperor or members of the ruling class. As a result of these trials four people were executed, two committed suicide, one was banished, one pardoned, and in one case we can only assume that the trial ended with a conviction.

As it can be seen, offences connected to the emperor became the main cause for treason trials. The severity of the punishment now depended on the emperor and executions were begun to be carried out. Whether the accused was pardoned or banished, was also up to the emperor. Even though the number of trials decreased, the percentage of different offences from the total remained almost unchanged. During the Late Republic and the reign of Augustus, half the cases dealt with threats against the state. Only, now the emperor represented the state. In the Late Republic political accusations had made up a third of all treason trials. During Augustus' reign it had dropped to a quarter. The main difference was that verbal assaults became considered treasonous activities. The decrease in the number of treason trials shows that the new form of government was more stable than the old. This stability unfortunately depended on the strength of the ruling *princeps*.

In 14 A.D. emperor Tiberius assumed control of the state. At that time he was 55 years old and had a lifetime of experience in various state matters. He wasn't however a member of the Julian family. When Tiberius was a young boy his mother had married the future emperor Augustus who adopted Tiberius in 4 A.D. as his successor. This caused a rift within the ruling family with Julians and Claudians now vying for power. This led to conspiracies against the emperor that were led by the members of the Julian family and also by unscrupulous praetorian prefects who had managed to first gain the emperor's trust.

The reign of emperor Tiberius, which lasted for 22 years, saw a significant increase in the number of treason trials. In total there are forty eight court cases that most likely dealt with treason. Of these cases seventeen dealt with conspiracies, twelve with insulting the emperor, eight cases tried people who were accused of inciting military conflicts and destabilizing part of the empire, and on eleven occasions the accused had committed some other sort of treasonous activity. As a result sixteen people were executed, fifteen were acquitted, eight were banished, six committed suicide, three

accused were spared after they agreed to provide information about the emperor's enemies, one person died during imprisonment, and in one case the final verdict is not known.

There were various reasons for the increase in the number of treason trials. Firstly, Tiberius was left in charge of a new political system. Augustus had been deified after his death and before his death he had expanded the treason law to encompass verbal assaults. In the beginning of Tiberius' reign, accusers started bringing forward charges where the accused had supposedly insulted either the dead Augustus or Tiberius himself. Tiberius tried to limit such trials.

The conspiracies Tiberius had to deal with seem to have been much bigger than those that we know of from Augustus' reign. The emperor's personality also played a part. Tiberius was known to be taciturn and reclusive which affected his popularity among the senators and the common people. He also didn't feel his position to be as secure as his predecessor's had been. This might also have been partly due to the fact that he had had very little interaction with the senators during the twenty years prior to his accession to power. These reasons, combined with the fact that he had been a life long military commander, may have led him to believe that he had more enemies than he really did, and that they should all be removed.

One of the most important reasons why Tiberius' reign saw such an increase in treason trials can be traced back to Augustus' rule. When Augustus became the sole ruler he ushered in social change. Many of the old noble families had died during the civil wars and new men were now contending for power. Augustus' reign had also seen an economic boom. The emperor himself had been both popular and commanded a great deal of respect among the people. The combination of favorable economic and political conditions had made Augustus' rule stable and prosperous. When Tiberius came to power both of these conditions were over. The economy wasn't doing so well and the new emperor didn't command the same respect as his predecessor had. The new families that wished to gain power may now have found themselves in financial difficulties. In these circumstances the financial reward, that was to be gained when successfully accusing someone of treason, may have been just what those families needed to get back on track. Treason trials were also part of senatorial power struggle.

They allowed to create an opening for a newcomer. Gaining the emperor's support as a successful accuser would also have provided some protection from being accused themselves.

The increase in the number of treason trials during the reign of Tiberius, compared to the reign of Augustus and the situation during the Late Republic, is not only the fault of emperor Tiberius, but the culmination of social, political and economic changes. These combined with an insecure emperor who was more willing than his predecessor to listen to treason accusations, caused a large number of accusations to be brought forth and the more the emperor allowed them to go to trial, the more encouraged the accusers became.

11 Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Siim Sökkal _____
(autori nimi)

(sünnikuupäev: 06.02.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Kohtuprotsessid riigireetmise eest Roomas hilise vabariigi ja varase keisririigi ajal,
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on _____ dotsent Mait Kõiv _____,
(juhendaja nimi)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.05.2016